

הדיבר השמיני

מאמרים, דרושים ודינים בענין גונב נפש

מאת

שי - י'ה כהן

בן

לאאמו"ר ר' יוסף חי כהן זצ"ל

מירושלים

אדר ב', התשע"ט

תגובות, הערות והארות

אפשר לשלוח לכתובת e-mail:

shayacohen1@gmail.com

תוכן הענינים

'הדיבר השמיני'

הקדמה - עמודים א - ו

חלק א - דרוש ואגדה

- פתיחה - עמוד ז
- טעמים לחומרת המצוה - עמודים ז - כג
- סמיכות פרשיות - עמודים כד - לא
- הגונב את בנו - עמודים לא - לז
- דבר שאינו מתכוון - עמודים לה - מ
- והתעמר בו - עמודים מ - מד
- גזרה שווה - עמודים מה - מז
- אחרית דבר - עמודים מח - נ

חלק ב - דינים והלכה

דינים כלליים (עמודים נא - נב); דיני הגנב (עמוד נג); דיני הגניבה

(עמוד נד); דיני הגנב (עמודים נד - נה); דין העימור (עמוד נו); דין

המכירה (עמודים נו - נח)

נספח 'היפוך אותיות במקרא' - עמודים נט - סו

תוכן הענינים (המשך)

קונטרס 'הדיבר העשירי'

חלק א - דרוש ואגדה

- כלל גדול בתורה - עמודים סט - עד
- החטא הקדמון - עמודים עד - עו
- באור רבותינו - עמודים עו - עט
- היקש אחרון לראשון - עמודים עט - פא
- חילוק פרשיות - עמודים פא - פב
- יוחסין - עמודים פב - פה

חלק ב - דינים והלכה

פירוש המצוה (עמודים פז - פח); דיני החומד (עמודים פט - צא); דיני חפצי חברו (עמודים צא - צה); דין אשת חברו (עמודים צו - צז); דין חברו (עמודים צז - צח)

הקדמה

שם ה' יוצר הכל יתברך וישתבח לעד ולנצח נצחים, "אודה ה' בכל לבב בסוד ישרים ועדה" (תהלים קיא), ברוך הגומל לחייבים טובות שגמלני כל טוב, העושה עימי נסים ונפלאות, המוציאני ממסגר לחירות והמכניע קמי תחתי, ואף שהראה לי את "מקום המשפט שמה הרשע ומקום הצדק שמה הרשע" (קהלת ג, טז), כבר קיים בי בחסדו הגדול גם את "והאלקים יבקש את נרדף" (שם, טז).

הוצאתי לאור את הדברים המובאים להלן במהדורה ראשונה ביום כ"ד לאדר ב' התשע"ו, יום השנה השלישית להצלה והנס שה' יתברך שמו עשה עמדי, הוא היום שקבעתי לי כיום שמחה והודאה, זה היום עשה ה' נגילה ושמחה בו, וכעת אני מוציאם לאור במהדורה נוספת בתוספת באור והרחבה.

מצינו שעל כל נושא שבתורה חוברו ספרים רבים, אך לא בענין זה של גניבת נפשות. אמנם דין זה נכתב במקומות רבים, אולם רק כעוד נושא בכלל נושאים אחרים, אם בפירוש על הש"ס, ספרי תרי"ג מצות, נו"כ של הרמב"ם ופירושים על התורה. לכן היה הדבר לפלא בעיני שמצוה זו, שנקבעה ע"י הגבורה להכלל בעשרת הדברות, לא זכתה עד כה לעלות בכרך אחד ומקום אחד, במיוחד כשעל מצות אחרות ועל כל אחד מתולדותיהן ותולדות תולדותיהן, ניתן למצוא עשרות ספרים וחיבורים למכביר¹, ואין לי אלא לתלות את הדבר בנסיגותיו של היצר להדחיק ולהרחיק ענין זה מסדר היום ומהידיעה, ולהקטין מעיני הרבים את כובדו ומשקלו המכריע בגאולתנו, וכפי שיבואר הדבר בהמשך.

כתיבת חידושי תורה האדם לעצמו ולאומרו ברבים הוא דבר מבורך², "אך להדפיס הדברים ולהפיצם על פני תבל... אין לך יפה מהצניעות, ואם יהיה מן השמים שיובאו הדברים לדפוס, יהיה לאחר מאה שנים"³, אלא ששתי סיבות עיקריות הביאו אותי בכל זאת להדפיס ולפרסם את הספר.

---

¹ כתב בהקדמת פרי מגדים לאורח חיים ד"ה ואם שקצת: "ומי שמדפיס ספר ימצא בו איזה דבר טוב ומזכה רבים, אין להלעיג עליו ושלא יהיו ח"ו בכלל אלו דכתיב ואם בחקותי תמאסו... והנה בספר לפעמים ימצא בקטן מה שלא נמצא בראשונים, או מקום הניחו לו, או לרוב פשיטתו ורחב שכלם די להם והשמיטו".

² עיין בשבט מוסר פרק כב ד"ה 'מה טוב ומה נעים'.

³ מתוך הקדמת האגלי טל.

מחד הם דברי הגמרא בגיטין מג. "אוקים רבה בר רב הונא אמורא עליה ודרש 'והמכשלה הזאת תחת ידיך' (ישעיה ג), אין אדם עומד על דברי תורה אלא אם כן נכשל בהן", וי"ל שאין הכוונה דוקא אם נכשל ועבר עליהם ממש, אלא כוונת 'נכשל' הוא מלשון נתקל, שנזדמן לפניו ענין שהאיר ה' יתברך את עיניו בו, במקום שלא נתן את דעתו על כך לפני כן.

ומאידיך דברי כף החיים באו"ח סימן ריח אות ו:

"משמע בשבת דף לג: **דכשנעשה לאדם נס יתקן איזה צרכי רבים בעיר**, מגן אברהם סק"ב, והטעם נראה על פי מה שכתב ספר חסידים מה שנעשה לפעמים לאדם נס שלא כדרך הטבע הוא, שגלוי לפניו יתברך שמו שיבוא על ידו איזו זכייה לרבים, סולת כלולה אות ב, וכתב הרוח חיים בשם ספר אמת ליעקב **דהוא הדין לחבר ולהזדפיס ספר**, בדבר שהוא צורך רבים להאיר עיניהם", עכ"ד.

על אף שמנהג הוא שנשתרש, בגין סיבות שונות, לצרף הסכמות לספרים מגדולי וחשובי תלמידי חכמים שבדור, בהדפסת חיבור זה לא הטרחתי תלמידי חכמים בבקשת הסכמות, ועיקר הסיבה לכך היא שממילא בתקופתנו אין לסמוך להלכה ולמעשה על המובא בספרים בלי עיון במקורות ההלכה וספרי הפוסקים המפורסמים, כמו שכתב בספר 'פנים במשפט' לר' ישעיה יוסף פונטרימולי זצ"ל (בנו של בעל פתח הדביר) על חו"מ סימן י אות ט:

"חזינן לגאוני רבני ספרד ז"ל דלא חשו לכך ולא נמנעו לתת הסכמה לספר פסקים שחיבר חכם שהוא פחות מן ארבעים שנה, ונראה טעמם **שהמרבין תורה לא יסמוך לגמרי על ספר אותו הפוסק, אם לא ישא ויתן בענין בכל ספרי הפוסקים**, והמוסכם לדעתו מפי סופרים ומפי ספרים יורה ידן", עכ"ד.

---

⁷ שרוב רובן של ההסכמות אינן אלא להודיע על היכרות של נותן ההסכמה עם המחבר, בין באופן ישיר ובין באופן עקיף, וכן לחלוק לו כבוד ואיחולי הצלחה בהפצת או במכירת ספרו, ובמקרים שההיכרות יותר עמוקה וקרובה ניתן למצוא שנותן ההסכמה אכן עיין מעט בספר, ולעיתים אף מחווה את דעתו ההלכתית בנושא מסוים האמור בו, אך נדיר מאוד למצוא הסכמה, בעיקר בתקופה האחרונה, שבה נותן ההסכמה אכן קרא את הספר בשלמותו ובאמת מסכים לכל העולה והכתוב בו.

חילקתי את הספר לשני חלקים, החלק הראשון: דרוש ואגדה; והחלק השני: דינים והלכה. הדינים המובאים בספר הובאו כהצעת דברים לעיון בלבד, בצרוף מקורות והפנייה לדברי רבותינו הראשונים והאחרונים¹, וכמובן שאין לראות בהם פסיקת הלכה, שהרי בדיני נפשות עסקינן ואין הדבר מסור אלא להכרעת סנהדרין שבעוונותינו בטלה. בחלק הראשון הבאתי להוכיח מקרא וסברא עפ"י דברי רבותינו, **דגאולת העולם וכינונה של מלכות בית דוד תלויה ועומדת בתיקון עוון זה של גניבת נפשות** שהינו המכריע והאחרון בביעורו המוחלט והסופי של יצר הרע בעולם, עפ"י ציווי תורתנו הקדושה 'ובערת הרע מקרבך' (דברים כד, ז).

בספר דרך פקודיך במצוה ל"ו חלק המחשבה אות ד כתב:

"בכלל הלאו הזה (שלא לגנוב נפש) המקבל דברי תורה מחברו הן בכתב והן בעל פה ואומרה בשם עצמו הנה הוא גניבת נפש, כי הנה האומרה הוציאה בכוחות נפשו, הנה האומרה בשם עצמו כדי שיכבדהו ויתנו לו ממון הוה כגונב נפש ומכרו, שמכרה לאחרים שיתנו לו ממון".

איתא במגילה טו. "אמר רבי אלעזר א"ר חנינא כל האומר דבר בשם אומר מביא גאולה לעולם שנאמר ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי", וכבר עמדו רבים על דברי גמרא אלו להבינן לאשורן². ולפי דברינו ניחא, שהרי הכובש את יצרו שלא לומר בשם עצמו ולא גונב נפש, מתקן את התיקון האחרון המעכב את מלכות בית דוד להכונן בעולם, ומקיים בכך את 'ובערת הרע מקרבך' האחרון וע"י כך מביא גאולה וישועה לעולם, וק"ל.

---

¹ היות שאהב ה' שערים 'המצוינים' בהלכה (ברכות ת.), השתדלתי לציין מקור מדויק לכל מאמר או הלכה ולהביא דברים בשם אומרם.

² עיין בעמוד יג בדברי הפרי צדיק, ובכל מש"כ שם בטעם ב ובטעם ד.

³ ילקוט שמעוני על משלי פרק כב, סימן תתקס: "אמר רשב"י א"ר יצחק בר טבלא א"ר חמא אריכא משום רבי אחא דתנא רבי חייא, כל שאינו אומר דבר בשם אומר עובר בלאו שנאמר אל תגזל דל"; שם פרק ו סימן תתקלט; עיין שערי תשובה או"ח סימן קנו אות ב, וסימן תלב אות ב; עיין גם בשו"ת שבט הלוי ח"ח חו"מ סימן שיג לענין כתיבת ספרים וד"ת שלא בשם אומרם.

⁴ במכתבי תורה להאדמו"ר מגור במכתב יט הקשה שהדבר תמוה עד למאוד, שהרי האומר דבר שלא בשם אומר נקרא גנב (תוספתא ב"ק פ"ז), וכי די בכך שנמנע זה הפלוני משקר וגניבה, שהוא דבר פשוט שכך ראוי לנהוג, להביא בכך גאולה לעולם, עיין שם בכל דבריו במה שתירץ.

מצינו בזמן שבית המקדש היה קיים, שהיו עושים השתדלויות יתרות למען לא יראה כהן גדול קרי ביוה"כ, מפרישים ומטהרים אותו שבעת ימים קודם יוה"כ, לא היו מניחין אותו לאכול הרבה וגם הקפידו על מיני מאכליו, לא היו מניחין לו לישן בליל יוה"כ ועוד, כאמור במשנה וגמרא פרק א דמסכת יומא. אעפ"כ איתא במסכת אבות פרק ה: "עשרה נסים נעשו לאבותינו בבית המקדש... ולא אירע קרי לכהן גדול ביום הכפורים".

והקשה שם בתוספות יו"ט, למה הוצרכו למעשה נסים אחרי שבדרך הטבע, לאחר כל ההזהרות הנ"ל, אין לחוש לכך:

"יש מי שהקשה ולמה יארע לו קרי, אחר שהיה מזרזין אותו כל שבעת הימים והוא בטהרה כל היום ההוא, וזקני העם כל הלילה לא יחשו מלזרוז, והתשובה כי יצר הטוב ויצר הרע מתקוטטים זה עם זה כשני אויבים, וכשאחד מהן קרוב להיות מנוצח יתחזק על עמדו בראותו כי כלתה אליו הרעה, והרבה מן האנשים בעת פטירתן יתחזקו וידברו דברים טובים כאילו הם בריאים, ולזה היה קרוב מאד להיות הכהן בעל קרי, כ"כ במדרש שמואל בשם החסיד ז"ל", עכ"ד^ט.

והנה עוון זה של גניבת נפש נדמה בעיני רבים שאינו מצוי כל כך בדורינו, אלא שבדורות האחרונים שהם עקבתא דמשיחא לפני ביעורו של היצר הרע כליל מן העולם, מתגבר הוא מאוד לעכב בגאולת העולם התלויה בתיקון זה של עוון גניבת נפש, ולהביאו בפנים וגלגולים שונים למען לא יבחינו במכשלה של עוון חמור זה, שהביא לנפילת כל העולם במעשה נחש הקדמוני, שהרי נקרא נחש הקדמוני שהוא יצר הרע 'ערום' (בראשית ג, א), וערמתו הרעה, ובמצודת דוד על הפסוק "כל ערום יעשה בדעת" (משלי יג, טז) כתב: "מעשה הערום המה בדעת ובכוונה מיוחדת, ואם כי לא יבינו כל".

---

^ט עפ"י סברא זו באר הכלי יקר בסוף פרשת שמות את תשובת הקב"ה לטענת משה רבנו למה הרעתה לעם הזה, ע"ש.
^ד עיין מש"כ בעמוד יז בטעם ד.

בדורינו לבש עוון חמור⁴ זה של גניבת נפשות דמות חדשה שלא היתה כדוגמתה בכל הדורות שקדמו לנו, בודאי לא בהיקפה הנרחב כעת, רעה חולה בתכלית שפשתה בעולם בענין מאבקי משמורת בסכסוכים משפחתיים ועל השימוש האכזרי שעושים הורים בילדיהם מתוך רגשי נקמנות, ועל מנת להשיג יתרונות במשפט שלא כדון, בעיקר כספיים.

וכ"כ בספר משנת אברהם על הסמ"ג מצוה קנד אות [ב] יג:

"לתכופות אנו רואים זוג... שנולד להם ילד... ואחר כך הזוג מתפרד... ושהאב מתרגז על האם משום שלקחה ממנו חפצים... האב לוקח את התינוק... עד שהאם של התינוק נותנת להאב מה שתובע ממנה... ועל זה וכיוצא לזה אמרו חכמים שאין כאן דין של גניבת נפש להתחייב מיתה, הגם שיש כאן גניבת נפש וגם מכירה, כי במה שהאשה מתפשרת עם האב או עם אה הנ"ל הם מרוויחים ועשו פרקמטיא על ידי גניבת נפש", עכ"ד.

כמה קשה ומאכזב לראות שעוון זה בדמותו כיום, פרץ במלואו ברבת בני עמנו ונעשה כהפקר ממש. המציאות הקשה היא שענין זה, שהוא בדיני נפשות, נדחק לעיתים לשוליים ואינו מקבל את מלוא תשומת הלב הראויה לו לפי משקלו וחומרותו. הנוגעים בדבר לא רק שאינם נותנים אל ליבם להשכיל להתמקד בענין העיקרי בתכלית בסכסוך המשפחתי והוא נפשות הקטנים, על מנת למעט את הנזק הנגרם להם מכך, אלא פעמים אף עושים את נפשות הקטנים כפרקמטיא על מנת להשיג יתרונות כספיים ואחרים, וכל זה הוא מצד יצר הרע שמתגבר ומחזק עוון זה בדורות האחרונים כדי לעכב את גאולתנו. וכשם שאויבנו קם ומתגבר עלינו, כך אנו מחויבים ביתר שאת להתחזק ולגבור עליו,

---

⁴ הגמרא בכתובות לז: מחלקת בין מיתות בי"ד חמורות שלא ניתנו שגגתן לכפרה, לבין מיתות בית דין קלות שניתנו שגגתן לכפרה (עיין שם בשיטה מקובצת), ומבאר שם רש"י **שמיתות חמורות היינו כגון העושה חבורה באביו או גונב נפש מ ישראל**, ומיתות קלות כגון עבודת כוכבים ושבת ועריות ורוצח, ונמצא **שגונב נפש עולה בחומרות על שלושת עבירות חמורות עבודה זרה, גילוי עריות ושפיכות דמים** (עיין שם בתוס' ד"ה מיתות, שחולק על רש"י וסובר שרוצח חשיב בכלל מיתות חמורות), ועיין לקמן בהערה לז בפירוש הספורנו שם, שתולה את חורבן בית שני בעוון גניבת נפשות, ונ"ל דעל זה קאי הגמרא ביומא ט: "מקדש שני... מפני מה חרב מפני שהיתה בו שנאת חנם (שהביאה לעוון גניבת נפש כדפירש הספורנו), ללמדך ששקולה שנאת חנם כנגד שלש עברות, עבודה זרה גילוי עריות ושפיכות דמים".

ולתת אל לבנו להשכיל בענין זה של עוון גניבת נפש ולתקנו בע"ה יתברך שיבער כליל את הרע בעולם וישלח לנו משיח צדקנו, לכוונן לנו את מלכות בית דוד במהרה, לגאולה שלמה בקרוב.

צרפתי בסוף קונטרס בשם 'הדיבר העשירי' בענין לא תחמד, דזה בלא זה אי אפשר, דהכל מתחיל בחמדת הלב, וכן עוון זה של גניבת נפשות נובע ברובו מתוך חמדת הממון². גם אותו חילקתי לשני חלקים, החלק הראשון: דרוש ואגדה; החלק השני: דינים והלכה.

בגמרא שבת פג: איתא "אמר רבי יונתן לעולם אל ימנע אדם עצמו מבית המדרש ומדברי תורה ואפילו בשעת מיתה, שנאמר 'זאת התורה אדם כי ימות באהל' (במדבר יט), אפילו בשעת מיתה תהא עוסק בתורה". אבי ז"ל נלב"ע בשבת תשובה ה' תשרי התשס"ב, עת היה בבית הכנסת, וכשנודע הדבר לאמי שתחילי, שאבי נפטר בבית הכנסת, אמרה אדם שהשתדל שכל רגע פנוי מזמנו להיות בבית הכנסת, אין כל תימה ששם נמצא אותו גם בעת פטירתו מן העולם.

יהי רצון שדברי התורה המובאים בספר יהיו לע"נ אבי מורי ורבי ר' יוסף חי כהן זצ"ל, ולחיי אמי שתחילי מרת נעמי לבית לוי שה' יאריך ימיה בטוב ושנותיה בנעימים, וכן להצלחת כלל משפחתי ובניי אוריאל ויהונתן שה' יברכם וישמרם ויגדלם ויעלם מעלה מעלה בתורה, ביראת שמים ובגמילות חסדים.

מודה אני לפניך ה' אלקי ואלקי אבותי שהוצאתני מאפלה לאורה, ועל כל החסדים שאתה עושה עמי, ותפלתי שטוחה לפניך שזכות אבותנו הקדושים אברהם, יצחק ויעקב תעמוד לנו ולזרענו עד עולם, שלא תמוש התורה מפינו ומפיהם עד עולם, ונזכה לעבדך בלבב שלם בקדושה ובטהרה, שנראה ברכה והצלחה בכל מעשה ידינו לאורך ימים ושנות חיים, ושנזכה לראות בבנין ירושלים ובית המקדש ובביאת משיח צדקנו במהרה בימינו אמן.

---

² וכן מבואר בירושלמי ברכות א, ה בענין עשרת הדברות שכלולות בג' פרשיות שמע: "לא תגנב, ואספת דגנך (דברים יא) ולא דגנו של חברך", דאע"פ שלא תגנב שבלוחות קאי על גניבת נפש, הרי הירושלמי מקביל דיבר זה לענין גניבת ממון שבפרשת ויהי אם שמוע, משום שגם עוון גניבת נפש מקורו נובע מתאוות ממון; עיין לקמן בהערות סג, סח.

חלק א

פתיחה

הנה אף שמבואר שאיסור גניבת נפש שייך בכל נפש מישראל, בין איש ובין אשה בין גדול ובין קטן^א, כבר כתבו הראשונים **שרוב הנגנבים קטנים הם**. לאור המורכבות הרבה הנדרשת להוציא לפועל גניבת אדם, שעל פי הטבע יעשה כל שביכולתו לבטל את מחשבת הגונב, במקרה של גניבת קטן, הגנב אינו נתקל בכוח המתנגד לו, הן מצד שהקטן אין כוחו לכך והן שעל פי רוב הקטן כלל אינו מודע לכך שהוא אכן נגנב. בפשטות יש לומר, שכשם שכך היתה המציאות בדורות ראשונים, דומה שכך הוא המצב גם בזמנינו אנו.

דין הוא שאם מכר הגנב את הנגנב לאביו של הנגנב או לאחיו או לאחד מקרוביו הרי הוא פטור ממיתה, שנאמר 'גִּנֵּב נַפְשׁ מֵאָחִיו' (דברים כד, ז), עד שיוציאו מרשות אחיו, דהיינו שיבדילו מאחיו ומקרוביו ע"י מכירתו^ב, ומשמע מכך, **שעיקרו של איסור בגניבת נפשות הוא ניתוק הנגנב ממשפחתו הקרובה**^ג והרחקתו מהם ע"י גניבתו ומכירתו.

טעמים לחומרת המצוה

מן המפורסמות הוא שבעל ספר החינוך טרח לבאר בכל מצוה מה שורשה וטעמה, אולם באיסור גניבת נפש במצוה ל"ו, לרוב פשיטות חומרת העוון וטעמו, חרג מדרכו ולא פירט שום שורש וטעם כלל אלא הסתפק וכתב: **"שורש המצוה נגלה הוא"**.

^א רמב"ם הלכות גניבה ט, ו.

^ב רס"ג על התורה שמות כא, טו (כ"כ שם הראב"ע, הרמב"ן ורבנו בחיי בשמו), האברבנאל על תורה שם, הרב ירוחם פערלא בפירושו על ספר המצוות לרס"ג לא תעשה צא.

^ג סנהדרין פו; רמב"ם הלכות גניבה ט, ג.

^ד עיין שו"ת רבי בצלאל אשכנזי לבעל השיטה מקובצת בסימן לט.

^ה במורה נבוכים חלק ג פרק מא כתב: **"וגונב נפש מפני שהוא מביא אותו להריגה... ואלו השלושה, רצוני לומר בן סורר ומורה וגונב נפש ומכרו והבא במחותרת, בידוע שהם שופכי דמים בסוף"**, עכ"ל וכ"כ בחזקוני על התורה; האברבנאל על התורה בפרשת כי תצא כתב: **"וטעם במצוה הזאת ידוע, כי הגונב נפש הרי הוא כאלו הרגו"**, וכ"כ הכלי יקר בשמות כא, יב: **"הגונב איש ומכרו דומה כאילו מסרו למיתה, כי הקונה בידו לעשות בו כל מה שירצה כי השבי כולו איתנהו ביה, על כן דינו למיתה"**, עכ"ל.

אע"פ שטעמה של מצוה זו נגלה כלשון החינוך, יש מקום קצת לבאר מה ראתה תורה להביא לאו זה בעשרת הדיברות¹¹ ולהיב את הגנב מיתת בית דין.

טעם א - עפ"י דבריו של בעל המשך חכמה בפרשת קדושים על הפסוק "איש אמו ואביו תיראו ואת שבתותי תשמורו":

"יכול אפילו אמר לו אביו ואמו לעבור על אחת מכל מצות כו' ישמע להם ת"ל כו' ואת שבתותי תשמרו, הנה דלא פסיקא ליה מסברא כמו לעיל דאמר גבי אבא אמר השקיני מים ואמו כו' שאתה ואמך חייבים בכבוד אבין, משום דאמרו בירושלמי נדרים פ"ט מדוע כבוד אביו ואמו פותחין בדבר שבינו לבין אביו כו' כן יפתחו לו בכבוד המקום בדבר שבין אדם למקום סוכה שאני עושה משמע דלנפשיה מהני אם צדקת מה תתן לו אם חטאת כו' כן הכא, כיון דלאביו צריך לאכול והוא אמר בשל בשבת, ולהמקום לא מהני מידי סד"א, דיעשה רצון אביו קמ"ל, ופשוט. ובסוגיא דעליה שקיל וטרי אי גמרינן מני' דעשה דוחה ל"ת דכרת מכאן ומבנין בהמ"ק דלא דחי שבת וקראי כתיבי, לזה הא מסברא הו"א דלדחי ומשני שאני הנך שכן הכשר מצוה. והנה בנין בהמ"ק הוי הכשר מצוה... כן הא דקרי לכבוד אב הכשר מצוה הוא ענין מושכל מאד. ושמע נא, דזה אינו מצויר בשכל שמצות שבין אדם לחבירו ידחה איסור דברי תורה... רק משום שבכבוד אביו ואמו יש מה שנוגע לאדם למקום, וזה הרגש דק, שכל מוסדות הקבלה מהר סיני¹² הוא הקבלה הנאמנה ונתנה למשה מסיני, ומסורה דור אחר דור לזרעם אחריהם והודיעו בנים לבני בניהם יום אשר עמדו בחורב וכן עד עולם, ואם דור יבזה אביו וילעג למוסרי הקבלה, אז פסק תורה מישראל, ולכן בזה הגדר יש בכבוד אביו גם דברים הנוגעים אל מצות ה' וכלל התורה, לכן סד"א דלדחי קמ"ל דלא דחי, וא"כ גדר כבוד המקום שיש במצוה זו דכבוד אב הוי רק בגדר הכשר מצוה ודו"ק", עכ"ד.

¹¹ בחומש תורה שלמה להרב מנחם מנדל כשר זצ"ל על פרשת יתרו באות שעב כתב בשם מדרש אגדה (בובר): "ולמה נכתבו שלשה דברות הללו באותיות שוות (לא תרצה, לא תנאף, לא תגנב), ללמדך שכל מי שעושה אחת מהם כאלו עשאם כולם".

¹² הרד"ק מבאר מדוע חיבר דוד המלך את מזמור קיט בתהלים באלפא ביתא, על שמונה פסוקים לא פחות ולא יותר: "הדרכים שבהם נקנית החכמה ומדות האדם הם שבעה... ונשאר דרך אחד שאינו מדרכי החכמה ואין השכל מורה עליו, אלא שהוא עמוד גדול ויותר חזק לכל בעלי תורה והיא הקבלה", עכ"ל ועיין שם בריש המזמור באריכות בבאור הדברים.

העולה מדבריו שללא הקפדה על המסורת בהעברת התורה מדור לדור ע"י קשר בין האדם למשפחתו הקרובה, בראש ובראשונה לאביו ואמו, אין קיום ח"ו לתורה"ק, וללא שמירת וקיום התורה ע"י ישראל אין קיום לעולם כמאמר הכתוב "אם לא בריתי יומם וליילה חוקות שמים וארץ לא שמת" (ירמיהו לג, כה).² וכבר בארנו שעיקר האיסור בגניבת נפשות הוא ניתוק הנגב ממשפחתו הקרובה והרחקתו מהם, ומובן מדוע דווקא דיבר זה של 'לא תגנב' הוא כנגד דיבר 'לא תשא'³ שעליו החמירה התורה באומרה 'כי לא ינקה', הראוי להתקיים על מי שפועל במעשיו להרס מסורת ישראל ולערער קיום העולם כולו.

ועוד יש להוסיף עפ"י המדרש תנחומא (מהדורת בובר), יתרו יז עמוד מ':

"אמר רבי לוי נראה להם הקב"ה כאיקונין הזו שיש להם פנים מכל מקום, אלף בני אדם מביטין בה והיא מבטת בכולם, כך הקב"ה כשהיה מדבר, **כל אחד ואחד מישראל היה אומר עימי היה הדיבור**".

וכן במדרש תנחומא, שמות פרק ד סימן כה:

"בא וראה היאך היה הקול יוצא אצל ישראל, **כל אחד ואחד לפי כוחו**, הזקנים היו שומעין את הקול לפי כוחן, והבחורים לפי כוחן, והנערים לפי כוחן, והקטנים לפי כוחן, והיונקים לפי כוחן, והנשים לפי כוחן ואף משה לפי כוחו, שנאמר: (שמות יט, יט) 'משה ידבר והאלהים יענו בקול', בקול שהיה יכול משה לסבול... **ומנין שהקול נחלק לקולות הרבה? שנאמר: (שמות כ, טו) 'וכל העם רואים את הקולות', הקול אין כתיב כאן, אלא הקולות**".

וי"ל עפ"י המדרשים הללו, שכל אחד נגלה לו הקב"ה ביחוד²², דהיינו כל אדם מישראל חווה את מעמד מתן תורה ואת קבלתה ביחוד המתאים לו לפי שורש נשמתו, וכל אחד ואחד מישראל קיבל הארה מיוחדת ומסורת יחודית מן התורה"ק לפי שורש נשמתו להעביר לדורות הבאים עפ"י המצוה של והודעתם לבניך. והנה התורה רחבה מני ים היא ופנים רבות לה, וכבר אמרו²³ יש ששים ריבוא

² עבודה זרה ג. ועיין רש"י שם.

^{3א} ראה פרוש רש"י לשיר השירים עפ"י המכילתא המובא לקמן בעמוד כט.

²² רמב"ן שמות כ, ב: "נאמרו כל הדיברות כולן בלשון יחיד".

²³ ספר מגלה עמוקות אופן קפן; מדרש תלפיות ענף אותיות.

אותיות לתורה, וישראל שקבלוה היו במנין זה של ששים ריבוא דזהו כלל נשמות ישראל¹⁷. והרי חייב אדם ללמד בעצמו את בנו תורה¹⁸, ואע"פ שתקן יהושע בן גמלא תקנה 'שיהו מושיבין מלמדי תינוקות בכל מדינה ומדינה ובכל עיר ועיר' (בבא בתרא כא.) זה רק משום עת לעשות לה', דהרי מצוה בו יותר מבשלוחו (קידושין מא.), וכל שיש בידו היכולת ללמד את בנו בעצמו מחויב בכך בכל דור ודור, ונמצא שגונב הנפש המפריד את הגנב מאביו ואמו, מחבל בשרשרת העברת התורה היהודית שקבל אבי אבות אבותיו מהר סיני, ממעט בגילוי פניה של התורה בעולם ומעכב בגאולת ישראל, שאפילו אם נאמר שתתכן מציאות שהגנב ילמד תורה במקום אחר, אע"פ"כ נתבטל ואבד האופן המיוחד בתורה שהיה אמור לקבל מאביו¹⁹ בהמשכיות בלתי פוסקת מהר סיני, ועל זה נאמר 'מעוות לא יכול לתקון' (קהלת א, טו).

¹⁷ רמח"ל בריש ספר דרך עץ החיים; נפש החיים שער ד פרק יא ופרק לב, וכן בליקוטי מאמרים פרק טו; ספר המאמרים תרע"ח במדבר רעה עמוד שיב להרב שלום דובער מליובאוויטש זצ"ל; עיין גם בשו"ת חתם סופר יו"ד סימן שנו; ובספר קול התור פרק א, טו הרבי הלל משקלוב זצ"ל כתב בשם הגר"א שיש בכך ענין לגאולת ישראל: "אם יהיה אפשר להעביר לארץ ישראל ששים רבוא בפעם אחת צריכים לעשות זה מיד, כי מספר זה של ששים רבוא כחו גדול ושלם להכריע את הס"מ בשערי ירושלים, ואז תשתלם מיד הגאולה השלמה בענני שמיא בדרך נסית. ועפ"י האמור 'ופדויי ה' ישוּבוּן ובאו ציון ברנה' (ישעיהו לה) שעפ"י רבנו נאמר זה על מב"י ועפ"י חז"ל (שבת פח) בפסוק זה נכלל המספר ששים רבוא", עכ"ד.

¹⁸ רמב"ם הלכות תלמוד תורה א, א; שו"ע יו"ד סימן רמ"ה ס"א; כתב בשו"ת להורות נתן חלק חו"מ סימן קסט: "אולם זה שמחזיק את בן חברו אצלו בעל כרחו של אביו, נהי דלא הוי בגדר גונב נפש (דלא כדעת שו"ת ר"ב אשכנזי, וגם רק כאשר אינו מונע את הקטן מלצאת מרשותו או את אחרים להוציאו מרשותו, עיין היטב במש"כ בתשובה קודמת בסימן קכה - תוספת המחבר).

איסורא מיהת עביד שהרי אביו חייב ללמוד תורה עם בנו... וכן חייב להנכו לעשות מצות... וא"כ זה שמחזיק בן או בת חברו בביתו בעל כרחו של אביו נמצא שמונע מאביו מלעשות מצוות מוטלות עליו, וכתב הרמב"ם (הלכות תשובה פ"ד) דהמעכב את הרבים מלעשות מצוה הוא עון גדול ואין הקב"ה מספיק בידו לעשות תשובה לפי גודל חטאו עיי"ש, ופשוט דאף המונע את היחיד מלעשות מצוה עבירה היא בידו... ומלבד זה הוא עובר על מצות עשה של ואהבת לרעך כמוך... ובודאי שאין מי שרוצה שיוציאו ממנו את בנו או בתו בזרוע, ועיין תשו' הרשד"ם (אהע"ז סי' קפג) במגורשת שיש לה בן פחות מבן שש שהבן היא אצלה, מ"מ אין האם יכולה להוציא את הבן לעיר אחרת 'דכי יעלה על הדעת שלא יהיה לאדם אלא אותו בן יחיד ורך הוא אצלו ונפשו קשורה בנפשו והיה כראותו כי אין הנער ומת אביו מצרתו, ותאמר שאפ"ה נתנו לה כח להוליכו למקום רחוק, זה אין הדעת סובל בלי ספק' עכ"ל, ומכל שכן שאם מחזיק בבן חברו שלא כד"ת, עכ"ד.

¹⁹ בשיחות מוסר לר' חיים שמואלביץ זצ"ל מאמר לז כתב, שקבלה בידו שאין כיבוד אב מתקיימת כהלכתה אלא אם מעריך הבן את אביו ומעריצו מאד, וחייב הבן למצוא באביו תכונות ומעלות שבהן הוא מצטיין יותר מכל אחד זולתו, והרי הוא בהן גדול הדור.

טעם ב - עפ"י דברי המדרש במדבר רבה נשא פרשה ט:

"ומכה אביו ואמו וגו' וגונב איש ומכרו, וכי מה ראה להפסיק גונב נפש בין מכה למקלל¹⁷, והלא לא היה ראוי להפסיק ביניהם, לפי שמכה ומקלל שניהם נאמרים בעונש אביו ואמו, למה עשה כן, ללמדך שעל זה נתחייב גונב נפש מישראל, לאחר שהוא (היינו הנגנב) מכה אביו ואמו ומקללם, לפי שאינו גדל עמם ואינו מכירם"¹⁸.

ועוד במדרש (שם, פנחס פרשה כא): "רבי שמעון אומר מנין שהמחטיא את האדם יותר מן ההורגו, שההורג הורג בעולם הזה ויש לו חלק לעולם הבא, והמחטיא הורגו בעולם הזה ובעולם הבא"¹⁹.

¹⁷ סדר הפסוקים בפרשת משפטים (שמות כא, טו-יז): 'ומכה אביו ואמו מות יומת; וגנב איש ומכרו ונמצא בידו מות יומת; ומקלל אביו ואמו מות יומת'. דברי המדרש מובאים ברס"ג, רמב"ן, אבן עזרא ורבנו בחיי, ועיין פרושים נוספים לסדר הפסוקים בפענח רזא ובתשובת הרדב"ז ח"ו סימן ב' אלפים רצה; במשך חכמה כתב: "המוכרו לקרובים פטור, וכמו שאמרו עד שיוציאו מרשות אחיו שזה גניבה אצל נפש שמרחיקו ממשפחתו ומוכרו, ולזה אמר קרא שאף אם הוא פחות ונבזה רחוק מכל הרגש אחוה וחיי משפחה עד כי הוא ממר ליולדתו ומכה את אביו, גם אותו אם ימכור איש מות יומת, ולכן הפסיקה תורה בין מכה למקלל, וזה כי התורה הרחיקה הקנין עבדות לגמרי מהחברה האנושית", עכ"ל; בספר אזנים לתורה לרב זלמן סורוצקין זצ"ל כתב: "וגנב איש ומכרו, רבים תמהו למה נאמרה פרשה זו אחרי מכה אביו ואמו, אבל אם נזכור ימות עולם נבין, כי ע"י שביזה חם אבי נכנע את אביו ועשה בו חבורה (סרסו) ירדה עבדות לעולם ע"פ קללת נח, אף כאן ע"י שנמצא בישראל איש מכה אביו ואמו מתרבה העבדות, ונמצא גנב נפש מישראל והתעמר בו ומכרו לעבד, ולפיכך נאמרה פרשה זו קודם ומקלל שהרי חם לא קלל את נח", עכ"ד; בספר מנחה בלולה הביא טעם נוסף: "מות יומת, התורה חייבה הגנב הזה מיתה, האחת לפי שהוציא הגנב מדרכי התורה ומגדריה כי מכר אותו בחזקת עבד כנעני, והשנית שלא יודע משפחתו ויקרה לו שיקח אמו או אחותו או אחד משאר עריות, ולזה בא הציווי במשנה התורה בתוספת אחד מאחיו, רוצה לומר שאם מכרו לאחד ממשפחתו שהוא פטור דליכא למיחש למה שזכרתי, ואינו חייב עד שימכרנו לאחרים".

¹⁸ דהיינו שעונשים את הגנב בדיון 'מדה כנגד מדה', היות שגורם במעשיו להביא את הגנב לידי מיתת ב"ד, ראוי גם הוא להיענש כך. יש מקום לבאר שבמקרה של הסתת ילדים (ראה לקמן בעמוד כז). שלמרות שהילד מכיר פיזית את אביו ואמו, אעפ"כ היות והופרד מהם הוסת כנגדם ונותק מהם רגשית הרי הוא נכלל בגדר 'ואינו מכירם' כלשון המדרש, שנחשבים בעיניו כזרים ומתנכר אליהם, וכך לשון הדר זקנים בתוס' הרא"ש בפרשת משפטים: "ואם תאמר למה כתב וגונב איש בין מכה למקלל, וי"ל שמתוך כך בא לעשות הרעה הגדולה, שכשגונבים הנער הקטן ומגדלים אותו בין עם אחר, מתנכר אל אביו ואמו ובא להכותם ולקללן", עכ"ל. וכן הוא המונח המקובל בימינו לתסמונת הנגרמת מהסתת ילדים כנגד הוריהם בשם 'ניכור הורי'.

¹⁹ במשך חכמה בפ' כי תצא כתב: "הנה לר"ש דחנק חמור מסייף, רוצה את חברו בסייף ומוכרו לעבד בחנק, וצ"ל דזה דמחטיאו דיהזיקו אותו לעבד ויפקיעו אותו ממצות קשה מן ההורגו".

וכתב הכלי יקר בפרשת קדושים (ויקרא יט, יח):

"לא תקום ולא תטור את בני עמך. לא אמר עמיתך, לפי שהנקימה והנטירה תכונה רעה בגוף האדם ואין מן הראוי לבקש נקמה על שום אדם שהוא מבני עמך אם טוב ואם רע, לפי שמסתמא הנקמה היא על מה שעשה לך בגופך או בממונך, והדברים ההם אינם ספונים וחשובים כל כך שיהיו ראויין לנקם עליהם, אמנם מותר לעשות נקמה בגוים^ל כי המה מסתמא רוצים להעבירך מעל מצות ה' ולהזיחך מעל ה' אלקיך, וזה דבר חשוב וספון וראוי לבקש נקמה על זה כי היא נקראת נקמת ה', לכך נאמר כאן 'את בני עמך' למעט הגוים שאינן מבני עמך שנאמר 'לעשות נקמה בגוים' כי נקמת ה' היא, ועל זה אמרו רז"ל גדולה נקמה שנתנה בין שני שמות שנאמר א-ל נקמות ה', הורו באצבע שתחילת הנקמה וסופה לא תהיה כי אם לשם ה', דהיינו בזמן שיבקש איזה אדם להזיחך מעל מצות ה', כי גדול המחטיא את האדם יותר מההורגו"^{לא}.

וכן דוד המלך קילל את האנשים שגרמו לו לעזוב את ארץ ישראל^{לב} (שמואל א כו, יט), וכפי שבאר זאת המלבי"ם בפירושו שם:

"ארורים הם לפני ה', רצה לומר הגם שאמחול להם על צערי, לא אמחול להם מה שנוגע לה' ולעבודתו, 'כי גרשוני היום' רוצה לומר כי עתה גמרתי בדעתי לצאת מארץ ישראל אל ארץ פלשתים... ואם כן בסיבתם אני נגרש מהסתפח בנחלת ה' לקיים מצות התלויות בארץ 'לאמר לך עבד אלהים אחרים', שאהיה בחוץ לארץ תחת צל השרים העליונים רחוק מהשגחת ה' הדבקה בארץ הקדושה", עכ"ד.

---

^ל לראה לקמן בעמודים מא - מג, שבארנו על שפלות גונב הנפש להחשיבו כנכרי.

^{לא} עיין שם בהמשך דבריו שהביא משל נפלא לבאור הענין.

^{לב} ביערות דבש חלק א דרוש יד כתב שענין זה היה עיקר צערו של יוסף בגניבתו: "היה יוסף חומד לשוב לארצו ארץ חיים, לקנות שם שלמות גמור להיות כסא ומרכבה לה' ככל אבותיו, ובשבתו בבית האסורים אי אפשר לזאת, וזהו שאמר והוצאתני מבור הזה, לא לשם תענוג לבקש חפשיות ושבי כולי איתנהו ביה, רק הטעם כי 'גונב גונבתי מארץ העברים' וכל מגמתי לשוב שמה... ואף כי לא זכה בחיים כי החל הגלות יעקב ובניו ירדו מצרימה, זכה לאחר מותו שבאו עצמותיו לארץ ישראל", עכ"ד.

וראיתי בספר 'פרי צדיק' לר' צדוק הכהן מלובלין זצ"ל בפרשת כי תצא שכתב:

והנה נזכר במשנה תורה י"א פעמים לשון ובערת הרע או תבער הרע, פעם הראשון בפר' ראה בפר' נביא שקר ואח"כ ה' פעמים בפר' שופטים וה' פעמים בפר' זו, והם עשר כנגד בחי' כנס"י שהוא עשר^{לג}...
ופעם הי"א כנגד שבט יהודה ומשיח בן דוד שיהי' מזרעו שאז יבוער הרע מכל וכל עד עולם, שבכל פעם אף שמבער הרע מישראל אף שהוא מכל וכל הוא רק כמו במתן תורה, שבדיבור לא יהי' נעקר יצה"ר מישראל, מ"מ אח"כ חזר יצה"ר למקומו, משא"כ לעתיד בימות המשיח אז יתבטל היצה"ר לגמרי שישחוט הקב"ה ליצה"ר כמ"ש (סוכה נב.) וזה פועל ע"י שמבערים עושי הרשעה מישראל... ואח"כ נזכר עוד ט' פעמים ובערת וגו' והוא בכל עשר המדות בחי' כנס"י כנ"ל עד פעם האחרון דכתיב בפר' זו בפסוק כי ימצא איש גונב נפש מישראל וגו' ומת הגנב ההוא שבזה נעקר כל מעשה הרע שעשה שגנב הנפש והרי יתבטלו מעשיו מכל וכל שהשימוש שהשתמש בו כמו שנא' והתעמר בו (וכמו"ש בספרי) זה בודאי יחזור לבעליו **ובפרט הנפש שיוחזר, ואז יועיל מיתתו להיות ובערת הרע מקרבך לתקן הכל עד השורש מכל ישראל... וזה שא' בספרי בער עושי הרעות מישראל והוא כנגד משיח בן דוד** שיהיה יחיד שעשה תשובה שמוחלין לכל העולם בשבילו (כמ"ש יומא פו) היינו שהוא בכח תשובתו יכניס הרהור תשובה בכל ישראל **ואז יתבטל כל היצ"ר לעולמי עד** כאמור. ונכתב זה בפר' גונב נפש שהוא ביחיד שמתבטל מעשיו מכל וכל שהוא דיני ממונות, משא"כ כל החטאים שאף שעשה תשובה וכיפרה מיתתו מ"מ התאוה לשעתו לא נתבטלה, משא"כ כאן שנתבטלו כל מעשיו, ומשום זה מועיל מיתת הגנב וכל המומתין מתודין שיתודה ויעשה תשובה שעי"ז יתבטל היצה"ר לעולמי עד וזה יהי' לימות המשיח וכאמור", עכ"ד.

הרי לנו כדבריו שעוון זה יהיה בעכרנו באחרית הימים ויהא מעכב הגאולה עד שייתקן כליל ויתקיים 'ובערת הרע מקרבך' האחרון, ובאמת הרי זהו החטא הראשון שהיה בבני ישראל (מכירת יוסף) ומן הראוי שיהא התיקון האחרון

---

^{לג} כתב המהרש"א בפסחים קי. "העשר הוא יוצא מכלל המספר כי הוא בכח אחד, דהיינו פעם אחד עשרה... ועוד כי העשירי הוא קודש בכל מקום", עכ"ל. ומבואר בספרי המקובלים על היחודיות של המספר עשר, כפי שכתב ע"כ באריכות בספר פרדס רמונים לרמ"ק.

והמשלים לכולם בענין הזה, וכן הוא בנבואת מלאכי לדורות האחרונים 'והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם' (מלאכי ג, כד), ואע"פ שחז"ל דרשו זאת באופנים שונים (ראה משנה עדיות ה, ז) וכל דבריהם אמת, כבר למדונו 'שאין מקרא יוצא מידי פשוטו' (שבת סג).⁷⁷ איתא גם בגמרא סוטה מט: סימנים למאפייני הדור בעקבות משיח:

"בעקבות משיחא חוצפא יסגא... והאמת תהא נעדרת, נערים פני זקנים ילבינו זקנים יעמדו מפני קטנים, בן מנוול אב בת קמה באמה כלה בחמותה, אויבי איש אנשי ביתו פני הדור כפני הכלב הבן אינו מתבייש מאביו, ועל מה יש לנו להשען על אבינו שבשמים".

הנהגה עוון זה של גניבת נפשות בפנים שלבש בדורינו בדמות של הסתת ילדים כנגד הוריהם, לא היה ולא נברא בכל הדורות שקדמו לנו, בודאי לא בהיקפו הנרחב כעת⁷⁸, והרי מציאות זו שהגמרא לעיל מתארת היא בניגוד גמור לטבעו של עולם, וכי היאך יעלה על הדעת שבן ינוול אביו ובת תקום באמה?! אלא על כרחך יש לומר עפ"י המדרש רבה (נשא), שע"י ניתוק והפרדת ילדים מהוריהם, הדרך למציאות שמתארת הגמרא קצרה היא.

טעם ג - עפ"י דברי התורת כהנים (ספרא) על ויקרא ט, ג:

"ויומר אל אהרן קח לך עגל בן בקר לחטאת, מלמד שאמר לו משה לאהרן אהרן אחי, אף על פי שנתרצה המקום לכפר על עונותיך, צריך אתה ליתן לתוך פיו של שטן... ושמא תאמר אין צריך כפרה אלא אני, והלא אף ישראל צריכים כפרה... וכי מה ראו ישראל להביא יותר מאהרן? אלא אמר להם, אתם יש בידכם בתחלה ויש בידכם בסוף, יש בידכם בתחלה וישחטו שעיר עזים' (בראשית לז, לא), ויש בידכם בסוף 'עשו להם עגל מסכה' (שמות לב, ח), **יבוא שעיר עזים ויכפר על מעשה עזים, יבוא עגל ויכפר על מעשה עגל**".

⁷⁷ מהר"י קרא על ישעיהו ה, ט: "הט אזנך וכפוף עצמך למקרא, שכל מקרא ומקרא שדרשוהו רבותינו, משאמרו עליו מדרש, לסוף אמרו לו אין מקרא יוצא מידי פשוטו, **שאין לך מדה יתרה במקרא יותר מפשוטו**... וכן שלמה אמר 'הט אזנך לדברי חכמים ולבך תשית לדעתי' ופתרונו, אע"פ שמצוה עליך לשמוע דברי חכמים, ולבך תשית לדעתי, לגופו של דבר, לדעתם לא נאמר אלא לדעתי", עכ"ד.

⁷⁸ ראה לקמן בענין זה בעמוד כז.

וכשם שבאו בשמונת ימי המילואים, כך באים גם ביום הכיפורים ודמיהם נכנסים לפני ולפנים, לכפר בכל שנה ושנה על שני שורשי עוונות בני ישראל, פר כנגד חטא העגל שהוא שורש כל העברות בישראל שבין אדם למקום, ושעיר כנגד מכירת יוסף שהוא שורש כל העברות בישראל שבין אדם לחברו¹⁷. נמצא **ששורש כל העברות שבין אדם לחברו בישראל הוא בעוון זה של גניבת נפש**, וכמה גליות, צרות ויסורין עברו על ישראל בכל הדורות בגין עוון זה¹⁸. וכתב אור החיים הקדוש בפרשת ויחי (בראשית נ, טו):

"לו ישטמנו וגו', פירוש דילמא, אלא שאין חבר לה בכל התורה, וצל"ד למה ידבר הכתוב לשון זה שמשמעותו הרגיל הוא הפך הכוונה, והגם שאין מקום לטעות להבין בו זולת דלמא, אעפ"כ היה לו לומר לשון פן או אולי, ונראה כי הכתוב דברי עצמו קאמר לו, **והכוונה בזה שהם יראו על דבר שהלואי שיהיה כן שיהיה משיב להם**, והוא אומר 'ישיב

¹⁷ וכ"כ במשך חכמה בויקרא פרק טז בסוף פסוק ל.

¹⁸ בראשית רבה וישב פרשה פד אות יז ובילקוט שמעוני שם אות קמב: "כתיב כי ימצא איש גונב נפש מאחיו ואתם מכרתם את אחיכם וגו', וישבו לאכל לחם **עבירתן של שבטים זכורה לעולם**, תקוה היא להם לעולם, מאכיל לחם לכל באי עולם... א"ר חנין אמר הקב"ה לשבטים אתם אמרתם לעבד נמכר יוסף, חייכם שאתם קורין עצמכם בכל שנה עבדים היינו"; מדרש שוחר טוב (תהלים י, ג): "**אמר הקב"ה לשבטים אתם מכרתם אחיכם מתוך מאכל ומשתה שנאמר (בראשית לז, כה) וישבו לאכל לחם הרי בניכם נמכרים בשושיך מתוך מאכל ומשתה שנאמר (אסתר ג, טו) והמלך והמן ישבו לשתות**"; בתרגום שני על אסתר ג, יד כתב טעם שמרדכי ואסתר היו מבנימין: "מדה במדה לא בטיל, אתון חזון אחי יוסף על דזבנוי לארעא נוכריתא, בני בניהון אדזבנון לארעא נוכריתא, ובנימין לא אשתותא עם אחוי, מטול כן נפקו מבני בניו פריקין לישראל הוא מרדכי ואסתר", ע"כ; בספר שפתי כהן לרב מרדכי הכהן זצ"ל מגורי האר"י בפרשת וישב כתב: "ובמדרש 'וישבו לאכל לחם' עבירתן של שבטים זכורה להאכיל לחם לכל באי עולם, פירוש **ונתנת להם כח לשלוט עלינו ולהאכילנו כלחם**", עכ"ל; עיין גם במדרש תלפיות אות ה בענף הריגה (הרוגי מלוכה) בשם מהר"ם גאלנטי, וכן כל ענין עשרת הרוגי מלכות כמוזכר בפיטו 'אלה אזכרה' הנאמר ביום הכיפורים. ובמדרש תלפיות שם כתב שבכל דור ודור נמסרים עשרה למלכות, וכ"כ בילקוט שמעוני משלי פרק א, אות תתקכט; הספורנו על בראשית לו, כח כתב: "**וכן קרה לאבותינו בבית שני שמכרו קצתם את קצתם ביד הרומיים**, בפרט כשצרו מלכי בית השמונאי זה על זה, כמו שהיה הענין במכירת יוסף **שנתגלגל הדבר וירדו אבותינו למצרים** כדבריהם ז"ל", עכ"ל, ובאמת בסדר הדורות לרבי יחיאל הלפרין זצ"ל כתב ששמואל הקטן שתיקן ברכת 'ולמלשינים' כמבואר בברכות כח: היה בדורו של רבן גמליאל הזקן, בדור שלפני החורבן (כמבואר בסוטה מה:), וזה תואם לדברי הספורנו שאז התגברו המוסרים והמלשינים (אולם היעב"ץ בהגהות לסנהדרין יא. חלק ע"כ וכתב ששמואל הקטן שתיקן את הברכה היה בדורו של רבן גמליאל דיבנה).

לנו את כל הרעה' והיו מצטערים השבטים כשיעור שנצטער יוסף מצדם, ובוזה לא היו מתחייבים לבסוף מהגליות והצרות בעד חטא זה כאומרם ז"ל גלות מצרים וגם בגלות האחרון, וצא ולמד מה היה לעשרה עמודי עולם", עכ"ל.

ראה כמה השתדלו השבטים הקדושים, שברוח קדשם ודעתם הרחבה עמדו על ההשלכות העצומות הנגרות מעוון גניבת נפש, לבקש על כך שיפגע להם יוסף על חובם ויענישם וכשיש דין למטה אין דין למעלה, וזאת על מנת למנוע מכל הדורות הבאים את העונש הקשה הנגרר ממכירת יוסף. ובספר 'דברי יואל' על פרשת וישב חקר היאך הגיעו שבטי ישראל הקדושים לעוון חמור זה:

"דהנה כתב הבעל הטורים ז"ל (בפ' תצא) כי ימצא איש גונב נפש מאחיו וגו' ר"ת בגימ' זה יוסף, מבואר דמקרא זה רומז על מכירת יוסף, אמנם טעמא בעי מדוע רמז עליה הכתוב בקרא זה, ולא במקרא שקדמה לה בתורה מעניינה (בפרשת משפטים), ואפשר מרמז במלת כי ימצא, דמציאה הוא עניין הבא בהיסח הדעת, ולא טרח האדם ולא כיון להשיגו, אלא שהמציאוהו לידו מן השמים, ועיין משפ' ק"ז היש"מ זל"ה במאמר חז"ל יגעתי ומצאתי תאמין, שמציאה הוא היפך היגיעה ובא בהיסח הדעת עיי"ש, וכמו"כ ענין מכירת יוסף המציאוהו לידם מן השמים כגזירת הבורא יתברך כי לא היה מעשה זה כפי בחינתם ותכונת נפשם, וה"ז כענין המציאה, שמתעסק בדבר אחר והמציאו לו מן השמים בהיסח הדעת מה שלא עלה על דעתו ולא רדף אחריו, ויובן שפיר מה שרמז הכתוב ענין מכירת יוסף בהאי קרא דכי ימצא איש גונב נפש מאחיו ומכרו, שהיה ענין מכירה זו בבחינת מציאה... ולא הביאו קרא דפ' משפטים וגונב איש ומכרו דאין ענינו לכאן, דשם מיירי הכ' מגניבה ומכירה בדעת ובכוונת הזדון, אבל השבטים הקדושים לא היו בבחינה זו, אלא שמן השמים הכריחו אותם לכך".

ובאלישיך על פרשת וישב כתב שהאחים היו מעיקר הדין פטורים מדין גונב נפש שהרי המוכר את אחיו הקטן פטור^{ל"ח}, ואף שהרמב"ם פוטר רק במקרה של הגונב

---

^{ל"ח} רמב"ם הלכות גניבה ט, ו; ובאלישיך הביא עוד טעם לפטור: "שאין החיוב רק במי שגונב ומחזיק ותוקף בו לזכות תחילה ואח"כ מוכרו, ובוזה יאמר 'וידינו אל תהי בו' לזכות תחילה כלומר לתקוף בו תחילה", עכ"ל.

את אחיו הקטן, והרי יוסף בעת המכירה היה בן שבע עשרה^ט, י"ל עפ"י מה שכתב בשו"ת בית יצחק חלק יו"ד בסוף סימן ח, דמה שכתב הרמב"ם מהגונב את אחיו הקטן פטור, אין כוונתו הקטן בשנים שלא בא עוד לכלל גדלות, רק כוונתו שהוא קטן ממנו וצעיר לימים מאחיו שמכרו, שזה מקרי מצוי בידו, כמ"ש 'ואת אחיכם הקטן תביאו אלי' (בראשית מב, כ) והרי בנימין כבר גדול היה, ולכן פטור. ונמצא שאע"פ שהיו האחים בגדר 'מתעסק'^א ומעיקר הדין פטורים, הרי שלגודל חומר העוון ולרום מעלתן התחייבו בדין גונב נפש לכל ההשלכות הקשות והנוראות שנגרר בגינו לכל הדורות.

טעם ד - עפ"י דברי בעל הפרי צדיק שהובאו לעיל בעמ' יג.

לאחר עיון נוסף בדבריו נראה שיש להוסיף על הדברים שהבאנו בטעם ב לעיל, דבאמת עוון מכירת יוסף הינו החטא הראשון שהיה בבני ישראל, ומן הראוי שיהא התיקון האחרון והמשלים לכולם בענין הזה של גונב נפש שייתקן כליל ויתקיים 'ובערת הרע מקרבך' האחרון, אלא שי"ל שזה לא רק העוון הראשון שהיה בבני ישראל, אלא זהו העוון הראשון וראש לכולם מימי בראשית, ודין הוא לומר כן, שהרי זהו התיקון המשלים והמאסף לכל המחנות וא"כ מוכרח הוא שבא לתקן את הקלקול הראשון שנוול שגרם לנפילת כל האנושות כולה, שהרי הפסוק מורה לנו 'ובערת הרע מקרבך', ואמרו חז"ל איזהו רע שבקרבך של אדם זהו יצר הרע^ב.

---

^ט בספר כלי חמדה בריש פרשת חיי שרה כתב עפ"י מדרש רבה, דקודם מתן תורה חיוב עונשין החל משנת עשרים, וא"כ יוסף נחשב כקטן בשעת המכירה.

^א רשב"ם עה"ת פרשת וישב כתב: "ויעברו אנשים מדינים, ובתוך שהיו יושבים לאכול לחם ורחוקים היו קצת מן הבור לבלתי אכול על הדם... עברו אנשים מדינים אחרים דרך שם וראוהו בבור ומשכוהו ומכרוהו המדינים לישמעאלים, וי"ל שהאחים לא ידעו ואע"פ שכתוב אשר מכרתם אותי מצרימה, י"ל שהגרמת מעשיהם סייעה במכירתו", עכ"ד; בספר קרני צבי עה"ת כתב: "מה שראינו שנתייחסה המכירה להאחים הוא רק להיותם סיבה למכירה, וכל דבר יקרא על שם הסבה, וגם הקב"ה אשר סבב וגלגל הדבר הזה נתלה גם המכירה עליו ית' כמו שאמר יוסף לא אתם מכרתם אותי הנה כי האלקים".

^ב שבת קה: "אמר רבי אבין מאי קראה (תהלים פא) לא יהיה בך אל זר ולא תשתחוה לאל נכר, איזהו אל זר שיש בגופו של אדם הוי אומר זה יצר הרע"; בבא בתרא יז. "שלשה לא שלט בהן יצר הרע אלו הן אברהם יצחק ויעקב דכתיב בהו בכל מכל כל, ויש אומרים אף דוד דכתיב (תהלים קט) ולבי חלל בקרבי"; סוכה נב. "דרש ר' עזרא ואיתימא ריב"ל שבעה שמות יש לו ליצר הרע... יואל קראו צפוני שנאמר 'את הצפוני ארחיק מעליכם' (יואל ב), ת"ר ואת הצפוני ארחיק מעליכם, זה יצר הרע שצפון ועומד בלבו של אדם".

מצינו שהתורה נותנת מאפיין אחד לנחש הקדמוני באומרה 'והנחש היה **ערום**' (בראשית ג, א), וראיתי בספר דברי יא"ר (יצחק אייזק ראללער זצ"ל, אב"ד ומו"צ ק"ק דאמבאך בצרפת) בפרשת כי תצא שכתב:

"ואני בעניי אומר כי לדעתי **לא תתעמר בה הוא כמו לא 'תתערם' בה בעירוב אותיות** כמו כבש כשב שמלה שלמה²⁹, אחרי אשר אמרה התורה והיה אם לא חפצת בה ושלחתה לנפשה ומכר לא תמכרנה בכסף, הזהירה אותו לבל יעשה 'בערמה' למכרה במקום שאין מכירין אותו תחת אשר ענה אותה, **וכן כי ימצא איש גונב נפש מאחיו וגו' והתעמר בו ומכרו, ענינו כי 'יתערם' בו למכרו במקום שאין מכירין אותו ולא יודע כי גונב הוא אתו**", עכ"ד.

ובאמת שניתן למצוא במעשה הנחש את שלושת המרכיבים בדין גונב נפש:

- גניבה - שגנב את נפש האשה והסית אותה לחטוא³⁰.
- עימור - שהשתמש בה, ע"י שבא עליה (שבת קמו.).
- מכירה - שגרם לה שתהיה נכנעת ונשלטת תחת בעלה, 'הוא ימשל בך'.

וגם נענש בעונשו של גונב נפש, שהרי נגזר עליו 'על גחנך תלך ועפר תאכל כל ימי חיך' (בראשית ג), דהיינו ע"י שהילוכו יהיה מעתה סמוך לארץ, ייכנס תמיד עפר לתוך פיו (כ"כ בפירוש החזקוני על התורה), ודמי לחנק.

²⁹ עיין בנספח 'היפוך אותיות במקרא' לקמן בעמוד נט.

³⁰ כתב בספר בן יהוידע במסכת שבת פז: "ידוע כי העוון נקרא בשם גניבה, שהיצר הרע גונב דעתו של אדם בו, ועוד ע"י העוון תגנוב הסט"א מן הקדושה למעלה", עכ"ד; ובספר חרש והשב לר' מאיר יהושע קראפמן זצ"ל, בסוף פרשת כי תצא כתב: "כי ימצא איש גונב נפש, ודרשו חז"ל כי ימצא בעדים והתראה, ויש להבין איך אפשר במציאות דבר זה שימצא גונב בעדים והתראה, א"כ הוא גוזל ולא גונב, גם יש לדקדק הלשון גונב נפש, גונב אחד מאחיו הל"ל מאי נפש, אך בסנהדרין פה: דורש ממה שכתב כאן נפש ובפ' משפטים כתיב וגונב איש דאם לא נאמר כי אם וגונב איש הוה אמינא איש ולא אשה לכן כתיב כאן נפש אפ"ל אשה, וא"כ כיון דכאן קאי על גונב אשה שפיר שייך נפש ואפשר בעדים והתראה, היינו שגונב לבה ונפשה בדבריו שמפתה אותה לילך אחריה **כשה לטבח**, כאשר נמצאים בעוה"ר אנשים רשעים שיצודו בתולות בהרמם אם שמפתה אותה וישאנה ויתעמר בה בעצמו ואח"כ מוכרה לבושת ופעמים יתננה לאחר וימכרנה לבושת לאנשים רשעים להתעמר בה, ובאשר שונים דעתן קלות אפשר שיזדמן ג"כ שבני אדם יתרו בו שיבינו ערמתו שגונב לבה, אך היא לא תשמע להם ונותנת אמון לדברי הנבל כי הוא יעשרנה ותמצא אצלו כל טוב העולם, ובוה מדויק הלשון וגונב נפש מאחיו מבני ישראל, שגונב נפש בתולה או אשה והתעמר בה ומכרה לבושת ומת הגנב ההוא", עכ"ד.

הרי לנו שהגונב נפש אחוז ממש במעשה נחש הקדמוני שהוא הרע בתכלית⁷⁹, ונמצא שהעוון הראשון מאז ומעולם היה בענין זה של גונב נפש וכל נפילת האדם והעולם כולו בעטיו, ומה נפלאים ומתאימים הם דברי בעל הפרי צדיק שהאיר לנו את הוראת התורה באומרה בפעם האחרונה 'ובעת הרע מקרבך' בענין זה של גונב נפש, להורות שהתיקון האחרון יהיה בדין זה שאז יתבער הרע כליל מן העולם.

והנה לא נמצא מימי בראשית ועד דורינו משפט ששמעו הולך מסוף העולם ועד סופו יותר ממשפט שלמה⁸⁰. מיד לאחר חלום שלמה נאמר 'אָז תְּבִאָנָה שְׁתִּים נְשִׁים' (מלכים א; ג, טז) וכתב על כך המלבי"ם: "אז תבאנה, הקרה ה' לפניו משפט שיתברר ממנו כי מלא ה' שאלתו והחזיון אמת", עכ"ל, ובזה נתכוננה ונתבססה מלכותו כמאמר הכתוב לאחר מכן 'ויהי המלך שלמה מלך על כל ישראל' (שם ד, א). הרי לנו שלא בחר הקב"ה לסבב דין מכל הדינים לפני שלמה, כדי שתכון מלכותו ולגדל את שמו בכל העולם כולו, אלא בענין זה של גניבת נפש קטן.

ועל כרחק י"ל כדברי הפרי צדיק שהובאו לעיל 'פעם האחרון... כי ימצא איש גונב נפש... והוא כנגד משיח בן דוד', וכבר אמרו חז"ל שתקופת שלמה המלך היתה מעין ימות משיח⁸¹, שאי אפשר למלכות בית דוד שתכונן בעולם אלא בענין זה, שיתוקן החטא הקדמון ויבוער כליל הרע בתכלית מן העולם, ואז תכונן בע"ה מלכות מלך המשיח על כל העולם כולו בב"א.

⁷⁹ בזהר חדש (מדרש הנעלם בסוף איכה) מביא כיצד היה מקטרג הנחש לפני הקב"ה על מכירת יוסף, להחשיבו כגניבת נפשות ולתבוע דין על כך.

⁸⁰ אף ששלמה היה יכול לפטור את עצמו מהדין שהרי אין עדים בדבר וכי מה עליו לעשות, בכל זאת התאמץ בכל כחו להוציא לאור משפט אמת, וע"י כך זכה לסייעתא דשמיא והתגלות נסית להוכיח את אמיתות המשפט כמובא בגמרא 'יצאת בת קול ואמרה היא אמו' (מכות כג:), שכך ראוי להיות לו לדיין שדן דין אמת לאמתו.

⁸¹ "תנו רבנן אין מקבלין גרים לימות המשיח, כיצא בו לא קבלו גרים לא בימי דוד ולא בימי שלמה" (יבמות כד:); "יעבדוך עמים, בזמנא דשליט שלמה מלכא בירושלים, דכתיב (דה"ב ט, כג) וכל מלכי הארץ וגו' (שם, כד) מביאים איש מנחתו וגו', וישתחוו לך לאומים, בזמנא דייתי מלכא משיחא, דכתיב (תהלים עב, יא) וישתחוו לו כל מלכים, רבי יהודה אמר, כלא בזמנא דייתי מלכא משיחא, כדכתיב וישתחוו לו כל מלכים כל גוים יעבדוהו" (זהר, תולדות דף קמה:); פירוש רבנו עובדיה מברטנורא לרות ד, ו: "שבכל דור ודור נולד אחד מזרע יהודה שהוא ראוי להיות משיח לישראל, אם היו מרפאים עוון נחש הקדמוני מביניהם, כדי שתנוח עליו רוח ה' ולא יעכב הנחש", עכ"ה.

טעם ה - עפ"י המבואר ברבנו בחיי על התורה (שמות כא, טז):

"וגונב איש ומכרו... ויש לומר במה שנכנס הכתוב הזה בכאן, כדי להגדיל אשמת גונב נפש ולהודיע חומר האיסור שבו, כי הוא חמור כמכה ומקלל אביו ואמו, ולכך הושם באמצע בין המכה והמקלל, וכן בעשרת הדברות הכניסו הכתוב בין הנאוף ועדות השקר, ואילו לא הזכירו הכתוב כי אם באחרונה אחר מכה ומקלל היה נראה שהוא עוון יותר קל מן המכה והמקלל, ולא היה יכול להקדימו כי כבר התחיל בדין הרציחה מכה איש ומת, והוצרך לסדר אחריו מכה אביו ואמו", עכ"ד.

ובספר 'משנה כסף' ח"ב לר"י אבן כספי כתב:

"וגונב איש, הפליג הגאון באשר תמה איך נכנס זה הפסוק בין מכה אביו ובין מקלל אביו... אבל אומר אני כי נסמך למכה אביו בעבור היות בכלל וגונב איש שיגנוב אחיו, כמו שעשו אחי יוסף לו, ועל זה היה עיקר האזהרה, כי באמת יש רשות לאב למכור את בנו^מ, אבל אין רשות לאחר ואף לאח הגדול למכור אחיו, ואם האח הגדול הוא כאב אף בחיי אביו, כי העושה זה הוא מכה אביו או קרוב לזה ואולי הורגו^מ, כמ"ש 'כי ארד אל בני אבל שאולה' (בראשית לז) וכן 'והיה כראותו כי אין הנער ומת' (שם מד), אבל אע"פ שזה היא הסבה העצמית בזאת המצוה, הנה בכלל היתה האזהרה על כל איש איך שיהיה, כי יש ברוב המצות דברים יסודיים וראשוניים", עכ"ד.

---

^מ הרמב"ם בהלכות עבדים ט, ב כתב שבן נח יכול למכור את בנו ובנותיו לעבדים; עיין גם בחומש תורה שלמה בפרשת משפטים אות רצט, מה שהעיר על דברי המשנה כסף.
^מ היות שכל מידותיו של הקב"ה מדה כנגד מדה (סנהדרין ז), מובא במדרש תנחומא ויגש סימן ט: "אמר ליה הקב"ה ליהודה, אין לך בנים עד עכשיו ואין אתה יודע צער בנים, אתה טגנת את אביך והטעית אותו בטרף טרף יוסף, תשא אשה ותקבור את בניך ותדע צער בנים", ע"כ.

ועזי"ל שהגונב נפש קטן מהוריו לא רק כאילו הורגן, אלא כאילו הורגן בכל יום ויום, שכך אומר לו יעקב ליוסף 'אמותה הפעם' (בראשית מו, ל) וכתב על כך הכלי יקר:

"לפי שקודם זה היו חייו חיי צער והיה חשוב בחייו, כאילו כבר מת ועבר ובטל מן העולם, אבל עכשיו שנאמר ותחי רוח יעקב אביהם, **שנעשה איש חי מעת יהיה מעותד אל המיתה ורק פעם אחת** ולא אל הרבה מיתות, **כי החשוב כמת מחמת חיי צער דומה כאילו בכל יום הוא מת**", עכ"ד.

וכ"כ הרד"ק על הושע ו, ג: "האדם השרוי בצער דומה למת, וכשתבוא לו התשועה תדמה לו שחיה מתמותתו".

ומובא בגמרא נדרים סד: "אריב"ל כל אדם שאין לו בנים חשוב כמת, שנאמר (בראשית ל) הבה לי בנים ואם אין מתה אנכי", ובשיחות מוסר לר' חיים שמואלביץ זצ"ל במאמר ל"א באר את הגמרא כמין חומר:

"טעמא דמצורע חשוב כמת הוא בגלל הנאמר בו 'בדד ישב' (ויקרא יג), כי מה דאמרו 'ארבעה חשובים כמת' אין כאן סתם צירוף של כל מיני מקרים אומללים הנחשבים כמיתה, אלא כולם ענין אחד ומלמדים זה על זה^ט... ומטעם זה חשוב כמת גם מי שאין לו בנים, ולכאורה מה חסר לזה, והרי כל תענוגות העולם לרשותו, אלא שטבעו של אדם להיטיב בעיקר עם בניו, ואין אדם בעולם שיכול לקבל הטבות כשם שיכולים בניו של אדם לקבל מאביהם, ובאין אפשרות להיטיב עם הזולת הרי זה חשוב כמת, בא וראה במעשה שנים נשים שעמדו למשפט שלמה וזו שמת בנה גנבה את בן השניה ואמרה בני הוא, ולכאורה יפלא, מה גניבה היא זו, וכי יהיה לבנה ע"י הגניבה והרי יודעת בעצמה כי ילד זר הוא, וע"כ צ"ל שכיון שהוא עצמו יהא סבור כי זו אמו ויקבל טובותיה וחסדיה כתינוק הגמול עלי אמו, הרי זה מספק את רצונה העז לבן ואפילו אינו פרי בטנה", עכ"ד.

---

^ט ועפ"י זה י"ל טעם למה סמכה תורה בפרשת כי תצא את דין גונב נפש (המנתק ילד מהוריו ועושה אותם כמת) לדין חובל רחים ורכב (עני), ולדין צרעת (עיין לקמן בעמוד כד בפרק סמיכות פרשיות).

ובמדרש בראשית רבה ויצא פרשה עא כתב, שהקפיד הקב"ה על יעקב אבינו "ויחר אף יעקב ברחל, אמר לו הקב"ה כך עונים את המעיקות, חייך שבניך עתידים לעמוד לפני בנה", ע"כ. ונ"ל, שהיות וכל מידותיו של הקב"ה הם מדה כנגד מדה, נענש יעקב אבינו בענין זה ממש, שנלקח ממנו יוסף דחשיב ג"כ כמיתה, ככתוב 'והיה כראותו כי אין הנער ומת', שניתוק בן מאביו חשיב כמיתה.

איתא ביבמות קטו. במשנה: "סדר נחלות כך הוא (במדבר כז, ח) איש כי ימות ובן אין לו והעברתם את נחלתו לבתו, בן קודם לבת, כל יוצאי יריכו של בן קודמין לבת", ובגמרא שם: "תנו רבנן בן, אין לי אלא בן, בן הבן או בת הבן או בן בת הבן מנין, תלמוד לומר אין לו, עיין עליו" (עיין שם בבאור רש"י). ונלע"ד בדרך דרוש לומר, 'איש כי ימות', מה טעם חשוב כמת? משום 'ובן אין לו', אין לו, עיין עליו, דבאמת יש לו, אלא שנלקח ממנו ודומה הדבר שאין לו.

טעם ו - עפ"י הגמרא בסנהדרין ג. 'הוקש כבודם לכבוד המקום', שהשוותה התורה כבוד אב ואם לכבוד המקום³, ועל המסית נאמר 'ולא תחוס עיניך עליו ולא תחמל ולא תכסה עליו' (דברים יג, ט), והרי הגנב במעשיו גורם להביא את הגנב לידי ביזוי אביו ואמו, ויש א"כ לדונו כדין מסית כלפי שמיא.

טעם ז - דיש ענין רעיוני במצוה זו לכלל מצות התורה, עפ"י מה שכתב בספר דרך פקודיך במצוה ל"ו בחלק המחשבה אות ז:

"והנה תדע ענין הלאו הזה גונב נפש מישראל ומכרו לאחרים **יש בכלל הלאו הזה כמעט כל התורה כולה**, דהנה כל ישראל ערבים זה בזה ובעשות האדם איזה עברה ח"ו אפשר יגרום בהכרעת הכפות ח"ו איזה גלות ושעבוד לבן ישראל, הנה הוא כמוכר נפש מישראל לא נודע מי הגנב והמוכר, רק היודע תעלומות יודע ועד", עכ"ד.

³ יש מקום להעיר שהתורה כלל לא כותבת שהבן יורש תחילה, אלא שהדבר פשוט ומוכן מלשון הפסוק, ובאמת אין הדבר צריך להיכתב, שכיון שיש לו לאדם בן בעולם אין הוא חשוב מת, שהבן ממלא מקומו וחשיב כהוא עצמו, וכן הוא ענין 'נחלה', מלשון נחל והמשכיות. ^{3א} וכ"כ ברבנו בחיי עה"ת; ובשו"ת רדב"ז ח"ו ב' אלפים רצה: "ונמצא שזה הנמכר מסתמא דמילתא הוא יבא להכות את אביו ואמו ולקלל, שהרי אינו מכיר אותם, וכיון שהם מן החמורות שחייבים עליהם מיתה, והשוה כבודם ומוראם לכבודו ומוראו ראוי שהגורם לזה יומת, **ואע"ג דמפקיע אותו מכל מצות עשה שהזמן גרמא לא ראוי לענוש אותו בעבור זה מיתה**", עכ"ד. הרי לנו שמורא וכבוד אביו ואמו עולות בחומרתן על כלל מצות עשה שהזמן גרמא יחידו.

טעם ה - ועוד הביא בספר דרך פקודיך שם באות ט טעם נוסף:

"ובטעמי המצות לההר"מ הבבלי אמר הטעם להיות **שהוציא ה' את עמו ישראל ממצרים חירות עולם להיות לו לעבדים**, והנה מי שלקחו המלך לעבודתו ועשה חפשי מכל מיני אנגריא כדי שיהיה רק פנוי לעבודתו ולעשות רצונו, הנה מי אשר יערב אל לבו ליקח את העבד המלך הזה וישתמש בו בעבדות או ימכרהו ממכרת עבד לאחרים בודאי מתחייב ראשו למלך, ולדעתי אפשר צריך לכוון הטעם הזה להיותו מבואר בתורה כי לי בני ישראל עבדים עבדי הם", עכ"ד.

טעם ט - בספר נחלת בנימין על תרי"ג מצות במצוה ל"ו כתב שנידון כגונב את הקסוה (סנהדרין פא): שמתחייב בנפשו:

"אף דגנב ליתא אלא בתשלומים, אפ"ה הגונב את הקסוה חייב מיתה מטעם דהוי כלי שרת, ואין כלי שרת מעולה מאדם עצמו דהוא כלי שרת לעבודת בוראו, משום הכי חייבו התורה מיתה בגונב נפשות, ולכך אינו חייב עד שיגנוב ויעמר בו דבזה מחלל קדושת כלי שרת, לולא זאת כל היכא דקאי, בבי גזא דרחמנא קאי", עכ"ד.

טעם י - בספר אצר בינה בפרשת ויצא על ענין הבטחת הקב"ה ליעקב, כתב שהגונב נפש כופר במעשה בראשית:

"הנה אנכי עמך, בהני מקראי קודש נראה שהקב"ה רמז לו כל עשרת הדיברות (כדי שיקיימן), וא"ת מה בעי לך ולמטלעך והלא כבר אמרו שקיים אברהם אבינו אפילו ערובי תבשילין, י"ל דנ"מ שיעקב אבינו גדול כמצווה ועושה, כי האבות הקדושים קיימו כל התרי"ג מצות ולא היו מצווים ועושים, כי גדול המצווה ועושה ממי שאינו מצווה ועושה (קידושין לא.), ובעשרת הדברות נכללו כל התרי"ג מצוות... 'עד אשר אם עשיתי' נגד דבור לא תגנב כי הגונב נפש הוא כופר שהשם עשה את האדם, וקרי ביה 'עד אשר אם עשיתי' דיש אם למקרא, כלומר מי שמעיד שאני עשיתי ואני בראתי את העולם תבל ויושבי בה, זה אינו גונב", עכ"ד²².

²² עיין לקמן בהערה פא בדברי האלשיך.

"סמוכים לעד לעולם עשויים באמת וישר" (תהלים קיא, ח)

נחלקו תנאים בגמרא יבמות ד. האם יש לדרוש וללמוד מסמיכות פרשיות שבתורה, אעפ"כ במשנה תורה (ספר דברים) לכו"ע דרשינן סמוכין²².

התורה"ק מביאה את עניין גניבת נפשות בשלושה (ארבעה) מקומות²³ -

- בפרשת יתרו ובפרשת ואתחנן בעשרת הדברות בדיבר השמיני, וכמבואר במכילתא ובגמרא סנהדרין פו. שלא תגנב זה הוא לענין גניבת נפשות²⁴.
- בפרשת משפטים (שמות כא, טז): "וְגִנַּב אִישׁ וּמִקְרוֹ וְנִמְצָא בְיָדוֹ מוֹת יוּמָת".
- בפרשת כי תצא (דברים כד, ז): "כִּי יִמְצָא אִישׁ גִּנֵּב נֶפֶשׁ מֵאֲחֵיו מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְהִתְעַמָּר בּוֹ וּמִקְרוֹ וּמֵת הַגִּנֵּב הֵהוּא וּבִעֲרַת הָרַע מִקִּרְבּוֹ".

²² בהגהות רב בצלאל רנשבורג, עפ"י שו"ת הראב"ן סימן לד, נתן טעם לדבר: "משום שכל התורה מפי הגבורה נאמרה ואין מוקדם ומאוחר, אבל משה שסידר משנה תורה פרשה אחר פרשה, לא סידר אלא להדרש", עכ"ל.

²³ בפרקי דרבי אליעזר פרק לח דרש את הפסוק "פֶּה אָמַר ה' עַל שְׁלֹשָׁה פְּשָׁעֵי יִשְׂרָאֵל וְעַל אֲרֵבָעָה לֹא אֲשִׁיבֵנוּ עַל מִקְרָם בְּכֶסֶף צְדִיק וְאֶבְיֹן בְּעֵבוֹר נְעֻלִים" (עמוס ב, ו), על ענין מכירת יוסף, ומעניין לראות את הרמז בפסוק, למספר המקומות בתורה בהם נכתב דין גניבת נפש.

²⁴ מכילתא דר' ישמעאל יתרו פרשה ח ד"ה לא תרצח: "לא תגנב למה נאמר, לפי שהוא אומר (שמות כא) וגונב איש ומכרו, עונש שמענו אזהרה מנין, ת"ל לא תגנב, הרי זה אזהרה לגונב נפש, אתה אומר לגונב נפש או אינו אלא אזהרה לגונב ממון, כשהוא אומר (ויקרא יט) לא תגנבו, הרי אזהרה לגונב ממון, הא מה ת"ל לא תגנב, בגונב נפשות הכתוב מדבר, או הרי זה לגונב ממון, והלה אזהרה לגונב נפש, אמרת צא ולמד משלש עשרה מדות, ועוד אמרת, שלש מצות נאמרו בענין זה, שתיים מפורשות ואחת סתומה, נלמד סתומה מפורשות, מה מפורשות מצות שחייבין עליהן מיתת בי"ד, אף סתומה מצוה שחייבין עליה מיתת בי"ד, הא אין עליך לומר כלשון אחרון אלא כלשון ראשון, הרי זה אזהרה לגונב נפש והלה אזהרה לגונב ממון", ע"כ. ובאר הערוך לנר בסנהדרין פו. את דברי המכילתא: "כיון שיש לפרש לא תגנב בגונב נפשות או בגונב ממון אם כן קאמר מה להלן בנפשות הכתוב מדבר, **דלא תרצח ולא תנאף ולא תענה ולא תחמד ככולם העבירה נעשית באדם ולא בממון, אף לא תגנב כן**, וכן לא תגנובו למד מענינו, דכולם העבירה נעשית בממון ולא בנפשות, דגזול מתנות עניים העבירה נעשית בממון וכן לא תכחשו ולא תשקרו... אף לא תגנובו כן", עכ"ל.

פרשת גניבת נפשות האמורה בספר דברים סמוכה לפנייה לפרשת נישואין ולקייחת אשה¹² (שהיא עצמה סמוכה מן ההקשר לפרשת גירושין ושילוח אשה), ולאחריה לפרשת נגע צרעת וזכירת פרשת מרים, ומובא בפרשנים מספר אופנים לבאר את סמיכויות אלו.

אברבנאל על התורה בפרשת כי תצא (דברים כד, ז):

"לפי שמנהג הכותים גם כן במלחמותיהם לגנוב הנערים ושאר בני אדם שיוכלו למכרם לנכרים, הזהירה כאן כי ימצא איש גונב נפש מאחיו וגו'... וגם נסמכה כאן המצוה הזאת בעבור שאמר ברחים ורכב כי נפש הוא חובל, ולכן זכר מיד דין הגונב נפש מאחיו כי הוא החובל את הנפש באמת, השמר בנגע הצרעת וגו'... קשור המצוה הזאת וסמיכותה כבר באר ר' אליעזר הגדול, שהגונב נפש מוציא נפש טהורה להיותה נכללת עם שאר הנפשות הטמאות, והקוץ בהרתו גם הוא מכניס נפש טמאה עם כלל הנפשות הטהורות" עכ"ד¹³.

ובספר התורה והמצוה למלבי"ם כתב:

"ויש רמז בכאן למסחר עבדים, שסמך לזה פרשת שמירת הצרעת, שידוע שמביאים את העבדים מארץ כוש שבחלק אפריקא, ומוליכים אותם מרחק רב בהנהגה אכזרית למאד במזון רע, ובמלבושים רעים, ומשמים עליהם משמר, עד שע"ז ילקו בצרעת ממארת המתדבקת למאד, וזה שרמזו שמלבד 'וגונב נפש מישראל' גם תשמר בנגע הצרעת שלא ידבק בך, ע"י שתקנה עבדים מסוחרי האדם אלה, ויש לחדש דבר בסמיכת זכירת מרים לענין הצרעת, שיהיה ג"כ רמז למסחר העבדים, וזה שמ"ש בפרשת בהעלותך (במדבר יב), כי אשה כושית 'לקח', פ' קנה, היינו שקנה מסוחרי העבדים אשה כושית, אשר גנבה

¹² תרגום יונתן מבאר שענין חובל רחים ורכב הינו חלק מפרשת לקייחת אשה: "לֹא יִמְשְׁפוּ גִבּוֹר בְּיַסָּא וְרִיבָא אַרוּם צוֹרְכֵי דְבַהוֹן מִתְעַבִּיד מְזוֹן לְכָל נַפְשָׁא הוּא מִמְשָׁפוּ, וְלֹא יִגְבּוּ גִבּוֹר אֶסְר סַחְגִּין וְכִלְיֵי בְּסַרְשִׁין אַרוּם נַפְשָׁא דְעֵתִיד לְמִיפֵק מְנַהוֹן הוּא מְסַבֵּל", עכ"ל ועיין שם בתרגום ירושלמי ופירושו על תרגום יונתן, ולפיכך נכתב באותה פרשה ולא נחלק לפרשה נפרדת; עיין גם בפירושו תוספות על התורה בראשית ג, טז.

¹³ עיין גם ברלב"ג, בעל הטורים, צרור המור, סמוכים לעד ובפני חיים על התורה שם לפירושים נוספים, ראה גם בהערה מט לעיל.

מארץ כוש ועשאה בת חורין, והכניסה תחת כנפי השכינה, ודברה מרים במשה על הדבר הזה, שבקנותו מהם הוא מחזק ידם ושמא תדבק בבנ"י הצרעת ח"ו מהאשה הכושית, ואהרן השיב שאין להרהר במשה שעשה ע"פ הדבור... ולזה נלקה מרים תיכף בצרעת מדה כנגד מדה, נגד טענת הצרעת, וזה שצוה לזכור מעשה מרים, שתדע שיש חשש דביקות הצרעת ע"י עבדים מארץ כוש", עכ"ד.

"דור דור ודורשיו דור דור וחכמיו" (בראשית רבה כד, ב; עבודה זרה ה.)

כבר בארנו לעיל שעיקר האיסור בגניבת נפשות הוא ניתוק הנגב ממשפחתו הקרובה, ויש לומר שמתעם זה הגונב את העבד כנעני או את הנכרי פטור (רמב"ם הלכות גניבה ט, ב; ו), שהרי שחיוב בדין גניבת נפש שייך אך ורק בנפש מישראל^ט, משא"כ בענין איסור 'לא תרצח' שמצינו שההורג עבד כנעני חייב מיתה בבית דין^{טז}, וגם לגבי נכרי מצינו ששייך בו איסור רציחה^{טז}. ודין הוא לומר שהגונב עבד כנעני פטור, שהרי לגבי עבדים נאמר שאין להם יחס (בבא קמא טו; רמב"ם הלכות עבדים ט, ג), וכן לגבי נכרים אע"פ שיש להם יחס, אפקורי אפקריה רחמנא לזרעיה, דכתיב (יחזקאל כג, כ) בשר חמורים בשרם וזרמת סוסים זרמתם' (יבמות צה).

^ט עיין בחלק ב בהערה קנח, וגם אם נאמר שאכן דעת הראב"ן היא שהגונב נכרי חייב מיתת בית דין הרי זו דעה יחידאית, וכל הראשונים כתבו שלא כך.

^{טז} רמב"ם הלכות רציחה ב, יג; בשו"ת נזר הקודש סימן כד אות ה כתב שלענין טרפה דין גונב נפש חמור מדין רוצח, שהגונב טרפה חייב וההורג פטור, (ראה בחלק ב בהערה קס שהתולדות שמואל חולק ע"כ).

^{טז} החינוך במצוה לד כתב: "שלא להרוג נפש, שנאמר לא תרצח... ומנענו שאל נחריבנו בידינו, להרוג ולאבד הבריות שהן המיישבות את העולם", ובמצוה לו כתב: "שלא לגנוב נפש מישראל, שנאמר לא תגנב", שלמרות שהתורה פטרה ממתת ב"ד את ההורג את הנכרי (וכי יזיד איש על רעהו להרגו' שמות כא, יד ודרשו במכילתא רעהו - להוציא אחרים) פשוט הוא משינוי לשון בעל ספר החינוך בשני לאוין הללו שהלאו 'לא תרצח' איננו מוגבל על אדם מישראל לבדו, אחרי שראינו שהתורה חייבה מיתה גם את ההורג עבד כנעני. ועיין במנחת חינוך שאף שכתב שם שההורג אפילו גר תושב אינו בלאו דרציחה, היינו שאינו נהרג עליו כבי"ד אבל בודאי דינו מסור לשמים (עיין לקמן בהערה צא בדברי המשך חכמה). והגם שיש איסור דאורייתא לגנוב את הנכרי (תולדות שמואל בדעת הרמב"ם, וכ"כ במשנת אברהם), אולם חיוב מיתת ב"ד לא מצינו בגנבת נפש אלא בישראל, מה שאין כן ברציחה שחייב גם על רציחת עבד כנעני.

פשוט וברור הוא שחכמינו ז"ל לא היו אדישים למאורעות העולם בימיהם, אשר נתנו את אותותיהן בפירושם. היות וליכא מידי דלא רמיזא באורייתא^א, ראו חז"ל לבאר את הקורה בדורם לפי האמור בתוה"ק וכל חכם וחכם בדורו^ב ראה לבאר בסגנונו הוא את המצב בדורו עפ"י ראיית וידיעת התורה הנגלית אליו, וכן כתב העיון יעקב על הגמרא בתענית דף ז. שמביאה מספר דעות לסיבה שבעטיה גשמים נעצרים:

"אין הגשמים נעצרים אלא בשביל ביטול תרומות ומעשרות, נ"ל דכל הנך תנאי ואמוראי, דכל חד וחד אמר דאין הגשמים נעצרים בשביל חטא אחד, לא פליגי אהדדי דהרי לכולם יש סמך מקרא, אלא דכל אחד אמר דעתו שאם יראה שיש עצירת גשמים יפשפשו במעשיהם אם יש בהם עוונות כאלו יתלה הדבר בזה ויעשה תשובה בדבר, ואפשר שכל אחד אמר דבר זה לפי דורו שהיה פרוץ בעבירה זו ולמר בעבירה אחרת, וקאמר כל אחד שעצירת הגשמים בדורו לא היה רק בשביל חטא זה וק"ל", עכ"ד.

קל מכאן להבין את באור המלבי"ם לעיל בענין סחר העבדות שהיה נושא חובק עולם בדורו. אולם, 'חדשים מקרוב באו לא שערום אבותיכם' (דברים לב, יז), את הקורה בדורינו אנו ועל גלגולו ותולדותיו של עוון גניבת נפשות בהיקפו ובדמותו כיום, לא שיערו קדמונינו וזכו שלא לראות.

כאמור פרשת גונב נפש נסמכה לפרשיות ליקוח ושילוח אשה, ולא בכדי, וכמבואר לעיל דכו"ע דורשים סמוכים בספר דברים.

בדורינו לבש עוון חמור זה של גניבת נפשות דמות חדשה שלא היתה כדוגמתה בכל הדורות שקדמו לנו, רעה חולה בתכלית שפשתה בדורינו בענין

---

^א זהר פרשת פנחס דף רכא עמוד א: "וכמה חביבין מילי דאורייתא, דלית לך מלה זעירא דלא תשכח לה באורייתא"; תענית ט. "מי איכא מידי דכתיבי בכתובי דלא רמיזי באורייתא".

^ב חידושי הרי"ם על התורה פרשת האזינו: "בינו שנות דור ודור, התורה צותה לנו הבנה גם בדורות הללו... בכל שנה ושנה נתחדש פירוש חדש בתורה, ועל זה מבקשים כתבנו בספר החיים, וכתוב עץ חיים היא למחזיקים בה, פירוש התחדשות... בכל דור ובכל תקופה באה הבנה חדשה בתורה מן השמים שהיא מתאימה לדור, וצדיקי כל דור מבינים בתורה כפי מה שדרוש ללמד את בני הדור", עכ"ל; עיין גם בפרוש המלבי"ם על תהלים קמה, ד לפסוק "דור לדור ישבח מעשיך".

מאבקי משמורת בסכסוכים משפחתיים ועל השימוש האכזרי שעושים הורים בילדיהם מתוך רגשי נקמנות וע"מ להשיג יתרונות שלא כדין, בעיקר כספיים³⁰.

בספר משנת אברהם, לרבי אברהם אהרן פרייס זצ"ל על הסמ"ג במצוה קנד אות [ב] יג, חקר בדיון 'הגונב את בנו':

"השאלה היא מה היא הפירוש הגונב את בנו, ממי גנבו, הלא דרך העולם שהגונב גונב את הבן מאביו ולא שהאב גונב את בנו... זה משכחת באופנים שונים כדלהלן, לתכופות אנו רואים זוג, איש ואשה שנולד להם ילד... ואחר כך הזוג מתפרד זה מזו, האב עוזב את האם והילד נשאר עם אמו, ושהאב מתרגז על האם משום שלקחה ממנו חפצים המשתייכים אליו או משום שהיא דורשת על ידי בית המשפט סך גבוה לפרנסת הילד וכדומה, האב לוקח את התינוק או את הילד הקטן בחזקה או בגניבה מבית אמו לרשותו ומחזיק את הילד בביתו עד שהאם של התינוק נותנת להאב מה שתובע ממנה או עד שמתפשרת שיתן לה סכום יותר נמוך להחזקת הילד, ואז הבעל משיב את הילד לאמו... ועל זה וכיוצא לזה אמרו חכמים שאין כאן דין של גניבת נפש להתחייב מיתה, הגם שיש כאן גניבת נפש וגם מכירה, כי במה שהאשה מתפשרת עם האב או עם אח הנ"ל הם מרוויחים ועשו פרקמטיא על ידי גניבת נפש, מכל מקום פטורים ממיתה משום שהם מצויין בידם", עכ"ד.

וי"ל שגם עימור מוכרח להיות כאן, שאי אפשר במציאות שלא יהנה ההורה מילדו הנמצא אצלו באיזה שימוש שיש בו פחות משווה פרוטה, ונמצא שבמקרה של הורה המחזיק בילדו או מסיתו כנגד ההורה השני, על מנת להשיג יתרונות

---

³⁰ בשו"ת הרמ"א בסוף קונטרס אחרון כתב: "מה שנוהגין ורגילין אנו להזכיר בסיום כל מסכתא רב פפא עם עשרה בניו שהיו מאירים וגדולים בתורה, ע"י שהיה עושה להם סעודה בסיום מסכתא כי עשיר היה והיה מחזיק לעוסקי התורה, לכן זכה שמזכירין אותו עם עשרה בניו הרמוזים כאלו הוזכרו עשרת הדברות, כי מלת רב פפא הוא רמז על מעלת משה רבינו ע"ה שנאמר בו דבר אתה עמנו ונשמעה, ועיקר מעלתו של משה רבינו שדבר עם השי"ת 'פה אל פה' שהוא אותיות פפ"א... ונגד לא תגנב נקרא האחד רכיש מלשון רכוש, כי הגונב אפילו נפשות גונב כדי למוכרו", עכ"ל; כתב בפנים יפות על פרשת ויתרו: "וכבר כתבנו כי לא תרצה הוא בחינת הגבורה שבמדת הרע, והניאוף הוא מדת החסד שבמדת הרע, ולא תגנב שאחז"ל שהוא אזהרת גונב נפש ומכרו, הוא בחינת הכלולים משניהם בשביל אהבת ממון", עכ"ל; עיין בדברי המשנה ברורה המובאים לקמן בקונטרס 'הדיבר העשירי' בעמוד פד.

כספיים בסיכסוך משפחתי או במשפט הגרושין, ישנם את כל המרכיבים לחיוב מיתת בי"ד: גניבה, עימור ומכירה, אלא שפטור רק מכח גזרת התורה ונמצא בידו פרט לאלו שהן מצויין בידן (סנהדרין פו.).

אולי היה ניתן לצפות שבשלב מסוים יתעורר ההורה המסית^{טז} בתשובה ויבין אל ליבו את חומרת מעשיו ואת הנזק העצום שגורם לילדיו הוא, אולם כבר למדנו שאין לסמוך על הנס. ההורה המסית אחוז כל כולו בדרך כלל בתאוות נקם וממון ועיניו כה עוורות, עד שהוא בונה לעצמו מנגנון הגנה ע"י מציאות מדומה שבה הוא מנסה לשכנע, בראש ובראשונה את עצמו, שבהסתה שפילה זו הוא פועל לטובת ילדיו, ועוד פועל הוא ללא ליאות לשכנע את סובביו בצדקת דרכו הנלוזה על מנת שסייעוהו להשיג את מטרותיו השפלות, 'הוי האמרים לרע טוב ולטוב רע שמים חשך לאור ואור לחשך שמים מר למתוק ומתוק למר' (ישעיהו ה, כ)^{טז}, מקיים הוא על עצמו את תוכחת התורה 'ואכלתם בשר בניכם ובשר בנתיכם תאכלו' (ויקרא כו, כט) רחמנא ליצלן, ויורד לשפלות מנהגם של עובדי עכו"ם 'כי גם את בניהם ואת בנותיהם ישרפו באש' (דברים יב, לא), וכן ניתן ללמוד מרש"י עפ"י המכילתא המעלה הקבלה פנימית בין שני הלוחות בפירושו לפסוק 'שני שדיך כשני עפרים תאומי צביה' (שיר השירים ד, ה): "דבר אחר, 'שני שדייך' על שם הלוחות; 'תאמי צביה' שהם מכוונות במידה אחת, וחמשה דברות על זו וחמשה על זו מכוונין דבור כנגד דבור... 'לא תשא' כנגד 'לא תגנב', שהגנב סופו להישבע לשקר".

ובנביא זכריה (ה, ד) כתב: "ובאה אל בית הגנב ואל בית הנשבע בשמי לשקר...", וכתב ע"כ בספר בן יהוידע על מסכת שבועות דף טל:

"נ"ל בס"ד עפ"י מה שכתב הריא"ף ז"ל בשם השל"ה ז"ל, כי עשרת הדיברות כנגד עשר אצבעות שבאדם, ואצבע הנקראת אמה שביד ימין הוא כנגד לא תשא, ואצבע הנקראת אמה שביד שמאל הוא כנגד לא תגנב עיי"ש, ונראה לכך שתיים אלה הנזכרים בפסוק זה שאמר 'ובאה אל

^{טז} נקטתי בלשון 'ההורה המסית' שכן לעניננו אין שום הבדל בין מקרה של אב המסית את ילדיו כנגד אמה למקרה של אם המסיתה את ילדיה כנגד אביהם, על זה ועל זה ניתן בהחלט לומר שנבלה נעשתה בישראל ונוהג בהם הדין של ובערת הרע מקרבך.

^{טז} עיין בקונטרס 'הדיבר העשירי' לקמן בעמוד עג, בדברי ספר קב הישר, ובפירושו באר מים חיים שם בהערה קצ.

בית הגנב ואל בית הנשבע בשמי לשקר' הם כנגד אמה של ימין ואמה של שמאל שהיא ארוכה מכל האצבעות, כי אלו עונשם ארוך וגדול ורב יותר משאר עבירות אשר בעשרת הדיברות", עכ"ל.

אל השפלות הנמוכה מאוד שאליה מתדרדר גונב נפש ועל המידות המושחתות בהן דובק בעוברו על עוון זה, ניתן ללמוד ממספר מקומות -

איתא במסכת מגילה דף ג. 'חיישינן שמא שד הוא, שאני התם דאמר ליה כי אני שר צבא ה', ודלמא משקרי, גמירי דלא מפקי שם שמים לבטלה', הרי לנו **דאפילו שד אינו עובר על 'לא תשא'** ולא מוציא שם שמים לבטלה, ואילו העובר על לא תגנב הרי הוא כעובר גם על לא תשא כדברי רש"י הנ"ל.¹⁰

וכן יש ללמוד ממעשה ינאי המובא בברכות מח:

"ינאי מלכא ומלכתא כריכו ריפתא בהדי הדדי, ומדקטל להו לרבנן לא הוה ליה איניש לברוכי להו, אמר לה לדביתהו מאן יהיב לן גברא דמברך לן, אמרה ליה **אשתבע לי דאי מייתינא לך גברא דלא מצערת ליה, אשתבע לה, אייתיתיה לשמעון בן שטח אחוה**".

ויש כאן תמיהה עצומה, דהיאך תכניס שלמציון המלכה את אחיה שמעון בן שטח לסכנת חיים של ממש, רק משום שנשבע לה ינאי?! הרי זהו ינאי שנזרקת בו אפיקורסות, הרג כל חכמי ישראל והביא לשממון העולם מתורה (קידושין 100). והיאך ניתן לבטוח באדם שכזה אפילו אם נשבע, ועוד בענין סכנת נפשות של אח קרוב. אלא ע"כ י"ל שאפילו אפיקורס ורוצח לא העלה על דעתו לעבור על 'לא תשא', והענין היה כל כך פשוט בעיניהם שהיה ברור למלכה בודאות מוחלטת שינאי לא יעבור על שבועתו, ו**נמצא גרוע ממנו גונב הנפש**.

ועוד ראייה ממשפט שלמה, שהרי אין לך שפל ברוצחים יותר מרוצח תינוק חסר ישע, והרי אותה אשה שגנבה את התינוק מחברתה לא רק שהסכימה לבסוף שימיתהו, אלא אף דחקה וזרזה אותם 'וְזָאת אִמְרַתְךָ גַּם לִי גַם לְךָ לֹא יִהְיֶה, גְּזֹרוּ' (מלכים א; ג, כו), ואין תימה בדבר היאך היתה מסוגלת לשפלות זו, דהרי כבר בארנו שהגונב נפש אוחד ממש במעשה נחש הקדמוני שהוא הרע בתכלית.

---

¹⁰ עיין במה שכתב הרמב"ם במורה נבוכים חלק א פרק ז.

ועו"ל על גונב הנפש, שנדבק בדרכי עמלק ואוחז במידתו, כדאיתא במכילתא שךך היא מידתו של עמלק בדרך של צביעות, גניבה והחבא:

"רבי אלעזר המודעי אומר 'ניבא עמלק' (שמות יז, ח), לפי שהיה עמלק נקנס תחת פנפי ענו, וגונב נפשות מישראל והורגן... רבי אליעזר אומר 'ניבא עמלק', שבא בגלוי פנים, לפי שכל הביאות שבא, לא בא אלא במטמוניות, שנאמר 'אשר קרף בקרף ויזנב בך כל הנחשלים אחריך', אבל ביאה זו, לא בא אלא בגלוי פנים, לקד נאמר: 'ניבא עמלק', שבא בגלוי פנים"¹⁰.

בספורנו על פרשת יתרו כתב שבכל איסור המופיע בעשרת הדברות, מעבר לעיקר האיסור אליו מתכוונת התורה, נכללים גם שאר איסורים הדומים לעיקר: "בכלל גניבה, גניבת נפשות וגנבת ממון וגנבת דעת הבריות, אע"פ שעיקר האזהרה על גנבת נפשות דבר הלמד מענינו כמו שלמדוהו ז"ל", עכ"ד¹¹. קל מעתה להבין שאדם הנגוע בעוון גניבת נפשות לא יבחל בשימוש בשקרים, צביעות ותרמיות כדי להשיג רווחים כלכליים, נפשיים ואחרים בדרכו השפלה.

הגונב את בנו

נחלקו תנאים במקרה של הגונב את בנו, רבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקה מחייב וחכמים פוטרים, שנאמר 'ונמצא בנדו' (שמות כא, טז), להוציא הגונב את בנו שמצוי בידו (סנהדרין פה:; פו.), הלכה כחכמים (רמב"ם הלכות גניבה ט, ה). כבכל לאו שיש בו מיתת בית דין, רבים הדינים שיש להצטבר על מנת לחייב אדם מיתה¹², וכן הוא במצב של הורה המסית את ילדו כנגד ההורה

¹⁰ מכילתא דרבי ישמעאל מסכתא דעמלק, בשלח פרשה א; ילקוט שמעוני שמות רס"ב: "שהיה גונב נפשות והורגן... כל הביאות שבא, לא בא אלא במטמוניות"; ובמשנת אברהם כתב: "ובגניבת נפשות ומכירתם אפילו הגרוע שבגרועים מישראל ח"ו לא נחשד על זה".

¹¹ ספורנו על התורה שמות כ, יג; וכ"כ בספר כלי חמדה בסוף פרשת במדבר עפ"י תנא דבי אליהו חלק א פכ"ו; וכ"כ הרב ירוחם פערלא בפירושו על ספר המצוות לרס"ג לא תעשה צא; עיין גם בדברי התוספתא לבבא קמא פרק ז תוספתא ג; וכבר נחלקו הראשונים האם למנות גונב נפש וגונב ממון בלאו אחד או בשני לאוין. רס"ג, אזהרות ר"א הזקן, ר"י אלברגלוני, ר"ש בן גבירול: לאו אחד; רמב"ם, בה"ג, סמ"ג: שני לאוין.

¹² ראה משנה מכות דף ז. "סנהדרין ההורגת אחד בשבוע נקראת חובלנית, ראב"ע אומר אחד לשבעים שנה, ר"ט ור"ע אומרים אילו היינו בסנהדרין לא נהרג אדם מעולם".

האחר, שאין בו חיוב מיתת בית דין בעוון של גניבת נפש, אולם כתב המלבי"ם בספר התורה והמצוה על דברים כד, ז:

"ודע שבמקום שאמרנו שהוא פטור, הוא רק שאין עונשם מסור לבי"ד (למיתה), אבל הלא בודאי ענוש יענוש בכל דור לפי משפט הארץ".

אלא שכבר העיד לנו הכלי יקר בפרשת שופטים (דברים טז, כא) על מצב הדיינים בדורו הוא:

"ובדורינו כמה אשירות נוטעים בכל עיר ועיר, לא יבקרו בין במקום ת"ח או לא, גם כי יהיה בעירו ת"ח מופלא בתורה וחסידות כל חכמתו לא עמדה לו כי עכ"פ כל אחד יבחר לו בקרובו או במחותנו אשר יודע בו שהוא יחניף לו או יתנגד לשונאו, ופרצה זו במלואה ברבת בני עמי אשר לכבוד זרע אברהם עת לקצר", עכ"ד.

אם בארזים נפלה שלהבת מה יעשו איזובי קיר' (מועד קטן כה.), אם כך בדורות קודמים מה נוכל לאמר על דורינו אנו, ולא לחינם אנו עדיין מתפללים בכל יום 'השיבה שופטינו כבראשונה'. וראיתי במלבי"ם שפירש נפלאות את הפסוק 'על כן תפוג תורה ולא יצא לנצח משפט, כי רשע מכתיר את הצדיק על כן יצא משפט מעקל" (חבקוק א, ד):

"על כן תפוג תורה, שע"ז תפסק התורה שהיא מלמדת עקרי האמונה ושה' משגיח ושופט צדק, ועתה יכחישו בפנות התורה ממה שרואים שהרשע מצליח והצדיק אובד, וכן 'לא יצא לנצח משפט', גם המשפט הנימוסי בין אדם לחברו הגם שהשכל מחייב (וא"א שיסוג מן הלב, כי מוסדות המשפט קבועים בלב האדם בטבע) בכ"ז לא יצא מכח אל פועל

---

⁸ במשנת אברהם על הסמ"ג לא תעשה קנד אות [ב] טו כתב: "ולפי ענ"ד ברור הוא שהגם שבכל אלו האמורים למעלה פטרתה התורה מעונש של מיתת בי"ד מקרא דונמצא בידו, מכל מקום עברו על איסור דאורייתא, שהרי הם עשו מה שעשו לטובתם לשם ריווח - פרקמטיא, אלא שאין לוקין על הלאוין הללו משום שהן לאוין שניתנו לאזהרת בי"ד", עכ"ד; בספר מעשה בראשית לר' יוסף ניסים בו אדהאן זצ"ל במצוה ל"ו כתב: "ובלא התראה אינו חייב כרת... ומ"מ הוא מן העברות החמורות וצריך תשובה גדולה ואינו נמחל לו עד שירצה את חבירו, ואם היה קטן כמה נצטערו עליו אביו ואמו וקרוביו ועל הכל האלקים יביא במשפט" עכ"ד, וראה שם שנתן רמז למצוה במלה בראשית, כדרכו בספר בכל המצות.

המעשה, 'כי רשע מכתיר את הצדיק', ר"ל גם הצדיק שרוצה לעשות משפט לא יוכל לעשותו, כי הרשע הוא המכתיר את הצדיק, ר"ל שהוא המלביש אותו כתר ועטרה, שהצדיק השופט הוא קבוע לשפוט מאת המלך הרשע שהוא נתן עטרת הנשיאות בראשו, וצריך הוא להתנהג כפי חוקי הרשע ומשפטיו שהם עוות ועקול הדין, 'על כן יצא משפט מעוקל', שגם המשפט שהוא מיושר בפנימיותו וקרוב אל היושר צריך להיות מעוקל בחיצוניותו, להפיס דעתו של הרשע המכתירו שאינו רוצה במשפטים ישרים", עכ"ד.

אכמ"ל בבעיות הברורה של בתי דין ממשלתיים המתמנים, מתוקצבים וממומנים ע"י שלטון אשר משפטי התורה הישרים והצדיקים, אינם חלק ממדיניותו ורצונו^{טז}. הגם אולי שרצונו של דין מסוים לשפוט בצדק, על כרחו ושלא בטובתו הוא יצטרך בסופו של דבר להיכנע (פעמים רבות מתוך הדחקת דעתו שאין הדבר כן) למדיניותו ושאיותיו של השלטון המממן את משכורתו. על אף רצונה העז של מערכת בתיה"ד הממשלתית להיראות כבלתי תלויה בשלטון ושפסיקותיה הם עפ"י התורה בלבד, דברי חבוקק הנביא קיימים לעולם וכך היא גזירתה של תורה 'השחד יעור עיני חכמים'. התקצוב מהשלטון, המשכורות (לא רק לדיינים, אלא לכל מערכת בתיה"ד על כל נגזריה ושלוחותיה) והרגשת כח השלטון המדומה המסור בידם, מעוררים את עיניהם וגורם להם לתחושת האשליה, הסוררת על כל מקבל שוחד, כי משפטם משפט צדק... אולם אין הם אלא זרועו הארוכה של השלטון שמינה אותם להוציא לפועל את רצונו הוא. בפיהם אומרים, שלוחי שלטון אלו, 'הולכים אנו להציל קמעא' (שגם תירוץ זה נובע מתחושת שוחד ורצון להמשיך ולהנות מהטבות השלטון) אך מעשיהם מובילים לשוד ושבר רח"ל.

---

^{טז} עיין באריכות בענין זה בספר משפטי ישראל, הדבר קשה שבעתיים בשנים האחרונות, שלחץ אדיר מופעל על בתי דין אלו מצד הממשל וארגונים שונים לתת דין וחשבון חדשות לבקרים בפני ועדות ציבוריות על תפקודם ויעולם, וביקורת נוקשה לוחצת אותם שהדבר עלול להביא לצמצום תפקידם ואף לסגירת מערכת בתי דין אלו, דבר שיגדע את מקור פרנסתם.

^{טז} ברי לי שיש בידם ק"ן תירוצים לטהר את השרץ, שכן חן מקום על יושביו (סוטה מז). וכבר כמעט שנגזר עליהם 'וכל באיה לא ישובו' (משלי ב, יט), שכל המצטרף למערכת זו ונופל בפח רשתה צריך סיעתא דשמיא עילאית לצאת ממנה, ונצרך הוא לזכויות רבות ואולי אפילו להתערבות נסית על מנת להינצל ולפרוש ממערכת זו. לפיכך אין עיקר דבריי מכוונים אליהם (עיין ספר חסידים סימן א), אלא למי שעדין לא נתפס ברשתה, שיתן דעתו לדבר וירחק מפתח ביתה אם נפשו בחרה בחיים, ולא יטרה לריק ולהבל להקדיש את זמנו ולימודו לכך.

המציאות הקשה היא שלא רק שבתו הדין בזמנינו אינם עושים דיים למנוע מצבים של גניבת נפשות הקטנים, אלא לעיתים אף מסייעים ביודעין ושלא ביודעין לאיסור חמור זה, דלא עכברא גנב אלא חורא גנב^ע, וכל שיש בידו למחות ואינו מוחה נתפס על אותו עוון^ע.

"משרבו הרוצחנין בטלה עגלה ערופה" (סוטה מז).

ענין גניבת נפשות הינו עוון חמור שאין כדוגמתו בעל השלכות הרי גורל לדורי דורות, ויש לברר אם כן מדוע עוון חמור זה בצורתו הנוכחית באופן של הסתת ילדים כנגד הוריהם נמצא לעיתים בשלוות נפש של ממש אפילו אצל דיני ישראל ואין נראה שהדבר משאיר רושם רב. ההורה שילדיו הוסתו כנגדו, מתוך מרת נפשו צווה ככרוכיא ולית דמשגח ביה, רואה הוא בתוכחת התורה כפשוטו 'בניך ובנותיך נתונים לעם אחר ועיניך ראות וכלות אליהם כל היום **ואין לך מושיע'** (דברים, כח, לב), לא רק שמציעים לפניו תנחומים של הבל ממש כגון 'לא נורא, אין מה לעשות, כשיגדלו תראה אותם', אלא לעיתים אף יוצאים כנגדו על מאוויו לקשר עם ילדיו ומגבים את ההורה המסית, עד שגם שאר התוכחה מתקיימת על ידם בבחינת 'והיית משגע ממראה עיניך אשר תראה' (שם, לד).

ונראה לבאר קצת עפ"י הגמרא ביומא דף כג:

"ת"ר מעשה בשני כהנים שהיו שניהן שוין ורצין ועולין בכבש, קדם אחד מהן לתוך ארבע אמות של חבירו נטל סכין ותקע לו בלבו... בא אביו של תינוק ומצאו כשהוא מפרפר, אמר הרי הוא כפרתכם ועדיין בני מפרפר ולא נטמאה סכין, ללמדך **שקשה עליהם טהרת כלים יותר משפיכות דמים** וכן הוא אומר (מלכים ב כא, טז) וגם דם נקי שפך מנשה [הרבה מאד] עד אשר מלא ירושלים פה לפה... איבעיא להו שפיכות דמים הוא דזל אבל טהרת כלים כדקיימא קיימא או דילמא שפיכות דמים כדקיימא קיימא אבל טהרת כלים היא דחמירא, ת"ש

^ע גיטין מה. וקידושין נו, ומעניין שמאמר זה מופיע בשתי מסכתות אלו בלבד (בערכין ל. יש תזכורת לסוגיה בגיטין).

^ע שבת נד, וכתב שם המאירי שאעפ"י שהגדול ראוי למחות יותר, מכל מקום אף הקטנים ממנו נענשים הואיל ובידם למחות, אלא שהגדול נענש יותר; האבן עזרא כתב טעם למה נכתב איסור לא תגנובו בפרשת קדושים בלשון רבים: "כי הרואה ומחריש גם הוא גנב", עכ"ל.

מדקא נסיב לה תלמודא וגם דם נקי שפך מנשה, שמע מינה שפיקות דמים הוא דזל וטהרת כלים כדקיימא קיימא", ע"כ.

יש מקום לעמוד בענינו על השאלה האם עוון גניבת נפשות בדמותו הנוכחי כיום נעשה קל בעיני הבריות מפאת ריבוי המקרים, או שחומרתו בעינו עומד אלא נראים ענינים אחרים חמורים ממנו. בין כך ובין כך הדבר מעוות, וכל שיש בידו לתקן חובה עליו לפעול ולהחזיר הסדר הנכון על כנו^ע.

"כל מיתה האמורה בתורה סתם אינה אלא חנק" (סנהדרין נב.).

בפרשת משפטים קוראת התורה לגנב 'גונב איש'^ט ובפרשת כי תצא 'גונב נפש', לומר לך שהגונב איש מישראל הרי לא רק שהוא גונב את גופו אלא את נפשו ומהותו ממש הוא גונב^ט. באברבנאל על פרשת כי תצא כתב עפ"י המכילתא "לפי שאמר שם וגונב איש למדנו לגונב נפש גדול בשניו, גונב נער קטן מניו, לזה אמר כאן כי ימצא איש גונב נפש בין שיהיה גדול בין שיהיה קטן", עכ"ל - שעיקר הגניבה בקטן הוא בנפש^ט, וכן מציינו שחז"ל נקטו תמיד במשנה ובגמרא בלשון זה של 'גונב נפש' לומר שזה עיקר העוון, והפגיעה היא בעיקר בנפש. וגם בדין מכה אביו ואמו הסמוך שאף שמדובר בהכאה שיש בה רושם גופני^ט, יש מקום לומר בפשיטות שעיקר הפגיעה בהורה היא בנפש פנימה, והיא עמוקה וכואבת לאין ערוך מהפגיעה הגופנית. וכך הוא הדבר בענין חמור זה של הסתת ילדים כנגד הוריהו, אף שהגניבה לא תמיד נראית לעין ולא משאירה רושם חיצוני, אך עיקר הפגיעה היא בנפש הילדים.

---

^ט שו"ת דברי ריבות סימן רצא: "כי חייב כל אדם ללבוש בגדי נקם נגד האיש שימצא גונב נפש אחת מישראל, להוציא על בת ישראל שם רע לזלזל בכבודה באומרו שנתקדשה לו בחשאי בהסתר פני אביה ואמה".

^ט בתרגום אונקלוס כתב כאן 'ודיגנב נפשא', עפ"י הכתוב בפרשת כי תצא, כיון שהעיקר בגניבה הוא בנפש, אע"ג שבדר"כ מתרגם את המלה איש 'גבר או אנש', וכ"כ בבעל הטורים בפרשת כי תצא: "כי נפש הוא חובל וסמך כי ימצא איש גונב, לומר שהגנב נוטל נפשו של אותו שגונב ממנו כענין שנ' (משלי כב) וקבע את קובעייהם נפש", ואם כך הוא בממון ק"ו בנפשות. ^ט עיין בהערה מג לעיל בדברי ספר חרש וחשב.

^ט דווקא בסמיכות לפרשיות שילוח וליקוח אשה בחרה תורה לרבות קטנים, והלא דבר הוא! ^ט ראה שמות כא, טו ברש"י עפ"י המכילתא ובשו"ע חו"מ תכד, א.

הבאנו לעיל מדרש וראשונים שעמדו על השאלה, מדוע הפסיק הכתוב בענין גונב נפש בפרשת משפטים בין פסוק מכה אביו ואמו לפסוק מקלל אביו ואמו, ובאחת התשובות כתב הרמב"ן שהתורה סמכה דין גונב נפש לדין מכה אביו ואימו היות ועונשן שווה במיתת חנק, דלא כבמקלל שדינו בסקילה.⁵

איתא בגמרא סנהדרין נב. 'כל מיתה האמורה בתורה סתם אינה אלא חנק'. כל מיתות ב"ד, למעט חנק, פוגעות בגוף, יש מהם באופן חיצוני (סקילה, הרג) ויש מהם באופן פנימי (שריפה), אולם מיתת חנק אין בה פגיעה פיזית בגוף אלא הפגיעה היא בנפש ע"י מניעת הנשימה ('ויפח באפיו נשמת חיים ויהי האדם לנפש חיה' - בראשית ב, ז)⁶. תכונה מיוחדת זו מקבילה את מיתת החנק שבידי אדם למיתה שבידי שמים 'רבי אומר... מה מיתה האמורה בידי שמים מיתה שאין בה רושם (בגוף) אף מיתה האמורה בידי אדם (חנק) מיתה שאין בה רושם' (שם בגמרא), ואף שמיתת חנק נחשבת כהקלה שבמיתות ב"ד⁷ יש בה גם צד חומרא עפ"י האמור בכרכות ח. 'חמורה שבכולם אסכרא'⁸. והיות שכל מדותיו של הקב"ה מדה כנגד מדה (סנהדרין ז, צ), קבעה תורה את מיתת בית הדין על מכה אביו ואימו ועל גונב נפש בחנק, שאינה משאירה רושם ניכר לעין בגוף אלא פגיעתה בנפש⁹.

⁵ כ"כ במדרש לקח טוב (פסיקתא זוטרתא).

⁶ כתב באלשיך בפרשת ויתרו: "הדבור הזה הוא לעומת מאמר תוצא הארץ נפש חיה, והוא כי אמרו ז"ל (בראשית רבה ז, א) תוצא הארץ נפש חיה, זו נפשו של אדם הראשון שהוא נפש החיונית שבו, כי אחר כך נפח בו רוח עליון באפיו, והנה לא תגב שבדברות הכריחו ז"ל (סנהדרין פו.) כי על גונב נפש הכתוב מדבר, ועל כן הוא לעומת המאמר ההוא, לומר כי גם איש אשר אין בו רק נפש חיונית, לה' הוא כאומרו תוצא הארץ נפש חיה, ואומר ויעש אלקים, ולמה תגנבהו מעושהו ותמכרנו כי זה הוא אזהרה לגונב איש ומכרו", עכ"ל.

⁷ ראה סנהדרין נב: שנחלקו בכך.

⁸ עיין רש"י שבת לג. ד"ה אסכרא, וכן בערוך השולחן או"ח רעט, ט: 'אסכרא, והוא מחלה החונק את הגרון'. ובכתובות ל: איתא שהחייב מיתת חנק בזה"ז, מת בסרוני דהיינו אסכרא.

⁹ בספר נחלת בנימין על תרי"ג מצות במצוה ל"ו אות י כתב: "ואפשר דהיינו טעמא לטביעת מצרים בים כי היה להם דין גונב נפש... וגונב נפש בחנק לכך טבעו במים, ואף דגונב נפש אינו חייב כי אם ומכרו והכא מכירה לא הוי... היינו בישראל צריך גניבה ומכירה, אבל בן נח מגניבה לחוד מחייב", עכ"ד, ואף שמבואר במכילתא פרשת בשלח (שמות יח, יא) וברש"י 'כי בדבר אשר זדו עליהם, שבמים דמו לאבדם והם נאבדו במים', אפשר לומר שסובר שזה וזה גרם להם למצרים להיות נידונים במים. ולפי דבריו נ"ל שכך היה הדבר בענין אחיתופל, עליו נאמר 'ויצו אל ביתו ויחנק וימת' (שמואל ב יז, כג), שמת בחנק כגונב נפש על שהסית את אבשלום כנגד דוד אביו, ואף שמבואר במסכת מכות יא. בענין שכרה דוד את השיתין, שאחיתופל מת בחנק משום קללת חכם אפילו בחנם היא באה, י"ל גם כאן שזה וזה גרם לאחיתופל שמת בחנק.

מקור נוסף לחומרה היתרה בעוון גניבת נפשות יש להביא מלשון הספרי (דברים כד, ז) 'איש - פרט לקטן', וצ"ע מה ראו חז"ל לדרוש זאת, הרי קטן פטור מעונשין בכל ענין⁷⁸.

ויש מקום לבאר עפ"י מש"כ בספר אבן ישראל, בשם הגר"י מסלנט בדרוש ד:

"והנה מה שקטן אינו בר עונשין אינו מצד הדין שיפטר אלא מצד התנינה, והרי מצינו בגמרא סנהדרין נה: בעי רב המנונא ישראל הבא על הבהמה בשוגג מהו להרוג הבהמה, תקלה וקלון בעינן והכא קלון איכא תקלה ליכא, או דילמא קלון אעפ"י שאין תקלה (ואף בשוגג חייבין להרוג הבהמה אף דלא הוי תקלה), ופשיט מקטן בן ט' שרבע שנהרגת הבהמה על ידו אף דקטן דינו כשוגג, ודחי הגמרא זו כיון דמזיד הוא תקלה נמי איכא, **קטן בדין הוא דנחייב ורחמנא הוא דחייס עליה** וגו' ע"ש. הרי להדיא דקטן בן דעת חמיר משוגג בגדול ובדין הוא דחייב, רק מצד חסד וחנינה פטור דרחמנא חס עליה", עכ"ד.

ובחומש תורה תמימה בפרשת כי תצא כתב:

"מדהוסיף כאן הפסוק בענין זה ובערת הרע מקרבך, הו"א דגם קטן העושה רע כזה הוא בכלל ביעור, וכמו בבן סורר ומורה שנהרג ע"ש סופו, קמ"ל".

ומובן לפי דבריהם מדוע היה צורך כאן במיעוט קטן מעונש, שהיה הוה אמינא לומר שהיות ועוון גניבת נפשות קשה לאין ערוך בחומרתו, יתחייב גם הקטן בכך, לפיכך בא הפסוק ודרשת הספרי למעט קטן מעונש⁷⁹.

---

⁷⁸ עיין קידושין יט. בתוספות ד"ה איש; וכן הקשה הברטנורא בספר 'עמר נקא' על רש"י בשמות כא, יז שדרש לענין מקלל אביו ואמו, 'איש' פרט לקטן; במהר"ם שיק מצוה לו הקשה היאך יהא ס"ד לחייב קטן בגניבת נפש, הרי בעינן גם מכירה כדכתיב ומכרו, וקטן אינו בר דעת למכור.
⁷⁹ עיין לקמן בעמוד מג לענין חיוב גוי קטן; ראה בספר פחד יצחק באות א, י; בספר אמרי דוד על תרי"ג מצות במצוה ל"ו ובאשל אברהם (ניימרק) ח"א סימן לח להסברים נוספים.

דבר שאינו מתכוון

יש מקום לעיין עפ"י המדרש במדבר רבה (הובא לעיל בעמוד יא) דגונב נפש חייב מיתה היות והוא הגורם להביא את הנגנב לידי הכאת וקללת אביו ואמו, דפשוט הוא שבודאי אין כוונת המדרש שבכל מעשה גניבה בהכרח יבוא הנגנב בפועל לידי הכאת וקללת אביו ואמו, אלא י"ל שהגנב ע"י ניתוק הנגנב מאביו ואמו מביאו בהכרח לידי עברות אלו בכח, ודי בכך ואין צורך שהדבר יבוא לידי בפועל כדי לגלגל על הגנב את האחריות לכך, שהרי בודאי הגנב כלל וכלל לא נותן דעתו על ענין זה ואינו מתכוון לכך, אלא עפ"י רוב עושה זאת בגין תאות ממון או ענין אחר שיש לו במעשה שפל זה.

ידוע הוא המחלוקת בענין דבר שאינו מתכוון, דרבי יהודה סבר דבר שאינו מתכוון אסור ורבי שמעון סבר דבר שאינו מתכוון מותר (שבת כב., כט:), ולענין שבת כבר פסקה הגמרא הלכה כר"ש (שם), אך לגבי שאר מצוות נחלקו הראשונים האם הלכה כרבי יהודה או כרבי שמעון, דעת השאילתות (פרשת אמור סימן קה) שבשבת הלכה כרבי שמעון מפני שמלאכת מחשבת אסרה תורה אך בשאר התורה הלכה כרבי יהודה, ודעת ר"י בתוס' (שבת קי: ד"ה ת"ל) שגם בשאר התורה הלכה כרבי שמעון שדבר שאין מתכוון מותר. ולענינו, ניהא דעת השאילתות אך לדעת ר"י קשה מדוע מגלגל המדרש אחריות על הגנב בדבר שאינו מתכוון אליו כלל, אא"כ נאמר שלענין גונב נפש לא דנין את תוצאות מעשה הגנב כדבר שאינו מתכוון אלא כפסיק רישיה או קרוב לזה, ואכמ"ל. כל זה אנו דנין עפ"י המקרה הפשוט של גונב נפש שכאמור כלל אינו מתכוון לכך ולא זו היא מטרתו ומגמתו, אולם העובר על גלגולו הנוכחי של עוון חמור זה ומסית בנים ובנות כנגד הוריהם, הרי דינו חמור כפל כפלים שהרי הוא במזיד ובמתכוון פועל לשם מטרה זו.

אע"פ שההורה המסית פטור ממיתת בי"ד דהגונב את בנו פטור, כבר מצינו שהפטור ממיתת בי"ד אינו תמיד לקלות החטא, אלא לעיתים דווקא לגודל חומרתו. נאמר באזהרת עבודת המולך 'וּמִצְרָעָה לֹא תִתֵּן לְהַעֲבִיר לַמֶּלֶךְ' (ויקרא יח, כא), ובעונש 'וְאֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תֹּאמַר אִישׁ אִישׁ מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּמִן הַגֵּר הַגֵּר בְּיִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יִתֵּן מִצְרָעוֹ לַמֶּלֶךְ מוֹת יוּמָת עִם הָאֲרָץ יִרְגְּמֻהוּ בָּאֶבֶן', (שם כ, ב), ואיתא בסנהדרין סד: 'אמר רב אחא בריה דרבא העביר כל זרעו פטור שנאמר מזרעך ולא כל זרעך'. כיוצ"ב מצינו בדין עדים זוממים 'וְעֵשִׂיתֶם לוֹ כְּאֲשֶׁר זָמַם לַעֲשׂוֹת לְאֶחָיו וּבְעֶרְתָּ הֶרֶעַ מִקִּרְבָּה' (דברים יט, יט), ואיתא במשנה 'אין העדים

זוממין נהרגין עד שיגמר הדין, (מכות פרק א), ובגמרא שם בדף ה: 'תנא בריבי אומר לא הרגו - נהרגין, הרגו - אין נהרגין, אמר אביו, בני לאו קל וחומר הוא? אמר לו, לימדתנו רבינו שאין עונשין מן הדין, ע"כ.

ושני דינים אלו נפסקו להלכה^פ. וקשה, וכי היאך הוא שכך הדין. המעביר מקצת בניו למולך חייב מיתת בי"ד, והמעביר את כולם פטור?! עדים זוממים שלא הרגו בעדותן את פלוני שהעידו עליו חייבים מיתת בי"ד, ועדים זוממים שהרגו בעדותן את פלוני שהעידו עליו פטורים!?

וכבר טרחו הראשונים לברר זאת, וכ"כ המאירי על מכות דף ג. בשם הגאונים:

"זה שאמרו בעדים זוממין, שאם הרגו אין נהרגין שנמצאים מחמירין בהם כשלא הרגו יותר מכשהרגו, קבלה היא ואין לנו בה טעם, ומ"מ הגאונים כתבו הטעם, שמאחר שהערימו שלא בשעת חמום מריבה ונקמה ושהוכפלה עבירתם ברציחה ועדות שקר, **אינם ראויים לכפרה ומתוך כך אין עונשם מסור לבית דין**", עכ"ד^פ.

שעונשי התורה אינם נקמה^פ בעושה העבירה אלא כפרה על עונו, שכן הוא שהנהרג ע"י בי"ד מתוודה 'היה רחוק מבית הסקילה... אומרים לו התודה שכן דרך כל המומתין מתודין שכל המתודה יש לו חלק לעולם הבא' (סנהדרין מג:).

ומפורסם הוא מה שעורר^ג את פולמוס הסמיכה בשנת ה'רח"צ, בענין האנוסים שנמלטו מספרד לא"י והחשש קינן בקירבן על שחויבו בכרת על מה שעשו בעל כרחם, ואוו לכך שבי"ד ידון אותם למלקות ובכך לפוטרם מעונש בידי שמים, מאחר 'וכל חייבי כריתות שלקו נפטרו ידי כריתתן' (משנה מכות סוף פרק ג), אלא שאין מלקין בזמן הזה אלא בפני סמוכין (רמב"ם הלכות סנהדרין טז, ב).

^פ רמב"ם הלכות עבודה זרה פ"ו הלכה ד, והלכות עדות פ"כ הלכה ב.

^פ עיין ברמב"ן על התורה ובמשך חכמה (דברים יט, יט) להסברים נוספים.

^פ ראה רמב"ם הלכות שבת ב, ג.

^ג נראה שזה היה רק הגורם להתעוררות הנושא דווקא בעיתוי ההוא, אך בודאי הענין המרכזי הוא עצם חידוש הסמיכה והמסתעף ממנה כהקמת הסנהדרין וראשית הגאולה, וכ"כ מהר"י בירב בקונטרסו השני (שו"ת מהרלב"ח סימן קמז, קונטרס הסמיכה ד): "ראיתי כל מה שהאריך בענין המלקות ועשאו שהוא תכלית לסמיכה, מה שהוא אחד מן הענפים היותר קטנים וכו', מחשקו ותאוותו לבטל המעשה הגדול והקדוש, שיש בו קיום דברי נביאים ודרך לגאולתנו".

וכך כתב בשו"ת מהרלב"ח סימן קמז, בקונטרס 'סמיכת זקנים':

"והיה בקרוב איש לשוב אל ה', ויאמר בלבו למה הבל איגע... לכן בררנו לגדול שבנו בחכמה ובמניין, החכם השלם הרב הגדול מהר"ר בירב נר"ו, שיהיה סמוך וראש ישיבה ורבי יתקרי, והוא יושיב חכמים שבנו אצלו ורבנים יתקרו, ויהיו סמוכים לעד לעולם... והיה אם בן הכות הרשע, והובא לפניהם ויכוהו על פי התורה כאשר יוכל שאתו, וייפטר מידי כריתותו", עכ"ד.

הרי לנו שמיתות ועונשי בי"ד יש בהם משום כפרה לחוטא, ומי שהגדיש סאתו בחטאו אינו זוכה לכפרה ע"י בי"ד אלא דינו החמור שבעתים מסור לשמיא כאשר אין דין בארץ³³.

והתעמר בו

חז"ל בארו דוהתעמר בו האמור בגונב נפש היינו שהשתמש בו בנגנב³⁴, ונחלקו בכך במשנה: "הגונב נפש מישראל אינו חייב עד שיכניסנו לרשותו, רבי יהודה אומר עד שיכניסנו לרשותו וישתמש בו שנאמר (דברים כד, ז) והתעמר בו ומכרו" (סנהדרין פה:), ומבארת שם הגמרא דכו"ע סבירא להו דאינו חייב מיתה עד שישתמש בו, אלא דרבי יהודה סבירא ליה דבעינן תשמיש של שווה פרוטה, ואילו תנא קמא מחייב אפילו אין בו בתשמיש שווי של שווה פרוטה.

בספר מוסר המשנה לר' יהודה לייב גינזבורג זצ"ל, במסכת סנהדרין פ"א כתב:

"והטעם מה דבעינן שישתמש בו גם כן, זהו כמו שאמרו בב"ק סז:
א"ר עקיבא מפני מה אמרה תורה טבה ומכר משלם תשלומי ארבעה

---

³³ במשך חכמה (שמות כא, יד) באר מדוע ישראל שהורג נכרי פטור ממיתת בי"ד כאמור במכילתא: "ויתכן משום דישאל שהרג בן נח איכא מלבד חטא הרציחה עוד עוון החילול השם ית' וכמו שהפליגו בירושלמי... כ"ש ברציחת גופו החלול השם, וזוה אמרו (יומא פו) אין יוהכ"פ ותשובה ויסורים כו' רק מיתה ממרקת כו' אם יכופר לכם העון עד תמותו, נמצא דיש עונש מיתה על חילול השם ואיך יכופר לו ע"י מיתה חטא הרציחה ועל כרחין דינו מסור לשמים ודו"ק", עכ"ד; ראה גם בפלא יועץ אות ג' בערך גזל שכתב: "וידוע שגזל הגוי חמור מגזל ישראל, שנלוה עמו גם עוון חילול ה' החמור".

³⁴ ספרי, אונקלוס ותרגום יונתן כאן, וכן ברש"י סנהדרין פה: ד"ה עמור.

וחמשה מפני שנשתרש בחטא, ומפרש רבא שזהו מפני ששנה בחטא... כמו שאמרו בקדושין כ. כיון שעבר אדם עבירה ושנה בה נעשית לו כהיתר, ועוד כי הנה תמיד לאחר החטא האדם מתחרט על זה, כמו שאמרו חז"ל 'רשעים מלאים חרטה'³⁵, ולכן **אם הוא שנה בחטא וזה מראה שאין בו רגש הנוחם עונו גדול ביותר**, ולכן אמרה התורה גם כאן דבכדי שיהיה חייב מיתה בגונב נפש בעינן שיסנה שלשה פעמים בהחטא, היינו הגניבה והתשמיש בו והמכירה, ומפני שהוא נעשה מועד בהעבירה הזאת לכן עונשו גדול ביותר", עכ"ד³⁶.

להלכה קיי"ל כת"ק, וכן הוא ברמב"ם בהלכות גניבה פרק ט הלכה ב:

"אין הגנב חייב מיתת חנק עד שיגנוב את ישראל ויכניסנו לרשותו וישתמש בו וימכרנו לאחרים, שנאמר והתעמר בו ומכרו, ואפילו לא נשתמש בו אלא בפחות משווה פרוטה, כגון שנשען עליו או נסמך בו אע"פ שהגנב ישן, הרי זה נשתמש בו".

ויש מקום לברר, הרי קיי"ל שהתורה אינה מחשיבה דבר שהוא פחות משווה פרוטה לענין הרבה דינים³⁷, ואילו כאן מבואר שהחמירה התורה בדין עימור וכוללת בו תשמיש כלשהו אפילו בשעור שווי של פחות משווה פרוטה.

³⁵ שבט מוסר פרק כה, ועיין נדרים ט:

³⁶ כתב בספר מודע לבינה בהבנת המקרא סוף פרשת ויחי: "לא יכונה הגונב בשם גנב כי אם כשהוחזק בגניבה וזה טעם 'כי ימצא איש גונב נפש מאחיו מבני ישראל והתעמר בו ומכרו ומת הגנב ההוא', פתח בגונב ומסיים בגנב, וזה בעבורו התעמר בו ומכרו ותלתא פעמים הוי חזקה, כי גם ההתעמרות גניבה גם המכירה, כי אין גניבה אלא לשון העלמה וכיסוי כידוע", עכ"ד; וכ"כ בספר דברי קהילות במשלי שלמה לחוברת העשירית, בבאור על מעשה רבי מאיר והנהו בריוני בברכות י: "שמי שגונב לפעמים במקרה נקרא גונב, אבל מי שדרכו לגנוב ומערים למצוא מקום לגנוב נקרא גנב, ובזה נ"ל יתור לשון בדברים כד, 'כי ימצא איש גונב נפש מאחיו מבני ישראל והתעמר בו ומכרו ומת הגנב ההוא', שמלות 'הגנב ההוא' נראות מיותרות, אבל לפמ"ש י"ל שהן נתינת טעם, וכמ"ש בעריות 'תבל הוא, חסד הוא' המגדילים העבירות לתת טעם על העונשים הקשים, כן פה נותן טעם על עונשו החמור, באמרו שמי שעושה כזאת לגנוב נפש מאחיו לתועלת כסף שלוקח במכירתו, הוא גנב הגונב תמיד בלב רע ובמרמה, ולא במקרה, וראוי לעונש קשה", עכ"ד.

³⁷ ברא מציעא נה. במשנה לענין דיני הודאה במקצת, קידושי אשה, מעילה, השבת אבידה וגזל.

ובטעם הדבר שפחות משווה פרוטה אינו חשוב ישנם כמה הסברים:

- פחות משווה פרוטה אינו ממון (רמב"ם הלכות גזילה ואבידה ז, ו).
- על פחות מפרוטה אנשים מוחלים (רש"י ותוס' ד"ה בן נת, ע"ז עא:).
- כשאר שיעורי תורה - הלכה למשה מסיני (מ"מ על הל' גניבה א, ב)¹⁵.

ואף שמצינו שפחות משווה פרוטה אסור לגונבו ולגוזלו מדאורייתא (רמב"ם הלכות גניבה א, ב, והלכות גזילה א, ב), כבר באר המ"מ שם שהוא רק מדין חצי שיעור ולכן פטור אבל אסור מדאורייתא כשאר שיעורין¹⁶, וא"כ כך היה צריך להיות הדין גם בגונב נפש שהמתעמר בפחות משווה פרוטה פטור אבל אסור¹⁷, ואף שיש מקום לחלק בפשטות בין דיני ממונות לדיני נפשות, נראה להוסיף טעם בדבר שהחמירה תורה על הגנב להחשיב את עימורו גם בפחות משווה פרוטה עפ"י מה דאיתא בגמרא עבודה זרה עא: 'אמר ר' חייא בר אבא א"ר יוחנן בן נח נהרג על פחות משווה פרוטה', וכן פסק הרמב"ם בהלכות מלכים פרק ט הלכה יג:

"בן נח חייב על הגזל, בין שגזל גוי בין שגזל ישראל, ואחד הגוזל או הגונב ממון או גונב נפש או הכובש שכר שכיר וכיוצא בו, אפילו פועל שאכל שלא בשעת מלאכה, על הכול הוא חייב, והרי הוא בכלל גזלן, מה שאין כן בישראל, **וכן חייב על פחות משווה פרוטה**, ובן נח שגזל פחות משווה פרוטה, ובא אחר וגזלה ממנו, שניהן נהרגין עליה", עכ"ד.

¹⁵ כ"כ בספר קהילות יעקב על מסכת קידושין סימן ב בד"ה 'והנראה', לענין קידושי אשה.

¹⁶ כ"כ הסמ"ע בחו"מ סימן שמח סעיף א; ועיין בסנהדרין נו. רש"י ד"ה צערא.

¹⁷ בספר סנהדרי קטנה לר' אברהם יהושע העשיל בורנשטיין זצ"ל כתב: "הש"ס אינו מפרש שום סברא בטעם פלוגתתן, וכן שום מפרש ופוסק לא נתעורר בזה, ובאמת פליאה נשגבה בעיני וכי דברי נביאות הם לומר זה הכי וזה הכי בלי שום טעם, ואפשר לומר דתנא קמא דרבי יהודה היינו רבי שמעון דדריש טעמא דקרא בב"מ קטו., וממילא אמרינן הטעם דבעי עימור בהדי מכירה היינו דאינו חייב מיתה עד שהחזיק בו והתנהג עמו כמו עם עבד כנעני היינו קנייה בחזקה ואחר כך מכרו, וזולת זה אינו חייב מיתה, וכיון דהעימור הוא מטעם חזקה וחזקה בעבד כנעני סגי בהולך כלי אחריו לבית המרחץ, אף על גב דאינו שווה פרוטה, ורבי יהודה לטעמיה דלא דריש טעמא דקרא ואינו ידוע הטעם למה קפיד רחמנא דווקא שיתעמר בו, וע"כ אינו חשוב עימור בפחות משווה פרוטה, דשמא אין הטעם משום חזקה רק משום הנאה, ופחות משווה פרוטה לא חשוב הנאה", עכ"ד.

ראה לעיל שכבר בארנו על השפלות הנוראה שיורד אליה גונב הנפש במעשיו, ונראה לומר שלאור החומרה היתרה בעוון זה החמירה התורה על הגנב, לגודל בזיונו, לדונו בדיני נכרים, שהרי לגבי נכרי החשיבה תורה גם דבר שהוא פחות משווה פרוטה, וק"ל^צ.

לעיל בעמוד לז הובא שהיה הוא אמינא לחייב קטן בגניבת נפש לולא גזירת הכתוב לפוטרו, ונ"ל שהיות וגונב הנפש נידון על פחות משווה פרוטה כנכרי, היה גם הוא אמינא לחייב קטן ישראל בדין זה, עפ"י דעת החתם סופר והמנחת חינוך^ק שכתבו, שדין מי נחשב כקטן גבי בן נח, אינו תלוי בשנים או בשערות אלא תלוי רק בבית דין, שאם בית דין רואין שיש בו דעת אזי חייב בעונשים, ואם לאו פטור. וא"כ היה עולה על הדעת שקטן ישראל שלא הגיע לשנים ולא הביא שערות, אבל הגיע לכלל דעה עפ"י ב"ד, יהא מחויב בדין גונב נפש בדומה לדין קטן נכרי, קמ"ל התורה שאין לומר כן.

וראיתי בספר מי זהב לרב יצחק פנחס גולדווסר שליט"א בפרשת כי תצא שהעיר על דברי רש"י בדברים כא, יד "לא תתעמר בה, לא תשתמש בה, **בלשון פרסית קורין לעבדות ושימוש עימראה**. מיסודו של רבי משה הדרשן למדתי כן, עכ"ל רש"י^{קא}.

והנה גם בדין גונב נפש נקטה תורה לשון פרסי '**והתעמר** בו ומכרו', ויל"ע מדוע נקטה תורה בלשון נכרים ועוד בלשון פרסי מכל הלשונות דוקא. ובאר בספר מי זהב, שבאמת מצינו שהאומה הפרסית אכזרית ומשעבדת במרות רבה את הכפופים אליה יותר משאר כל האומות, כאמור בשבת יא. 'תחת ישמעאל ולא

---

^צ וכ"כ הגר"א בליקוטים לשנות אליהו בסוף סדר זרעים לענין עיר הנידחת, שגזרה תורה את דינם להיות נידונים כגויים בסייף ומזונם אבד.

^ק שו"ת חת"ס יו"ד קפד, שיז; מנחת חינוך מצוה כו אות יז, מצוה קצ אות ח.

^{קא} הרמב"ן שם הביא פירוש נוסף וראיות מירושלמי לדברי רש"י; בספר 'קול אומר קרא' בטעמא לקרא לפרשת כי תצא אות א כתב: "שהוא מלשון חיבור קשר ואגודה, כהרבה שבילים הנאגדים יחד נקראים עומר וזו שאמר להלן (כד, ז) כי ימצא איש גנב נפש מאחיו מבני ישראל והתעמר בו ומכרו, כלומר לפי שהוא מאחיו בני ישראל אין לו שייכות וקשר עמו כי הוא לעצמו בן חורין, והוא התקשר והתאגד עמו, כאילו ה' עבדו מקנת כסף, ושפיר דרשו רז"ל משם דאינו חייב עד שישתמש בו, אין כונתם שהוראת עמר שימוש הוא, אלא דלא יתכן שהתקשר עמו קודם שמכרו, אם לא שהשתמש בו תחלה ועשאו לעבדו לו, ואח"כ מכרו", עכ"ד.

תחת נכרי תחת נכרי ולא תחת חבר^{קב}, ולשון התעמרות היינו שימוש של אכזריות כמנהג הפרסים. ולפי מה שכתבנו ניהא, שהרי תורה החשיבה את גונב הנפש בשפלותו דלא כישראל אלא כנכרי, ולא כנכרי סתם אלא כגרוע ואכזרי שבהם, כפרסי.

בספר משנת אברהם על הסמ"ג מצוה קנד אות [א] א חקר, מדוע נקטה תורה באזהרה לגונב נפש לשון יחיד 'לא תגנב' (פרשת יתרו), ובגונב ממון שינתה והזהירה בלשון רבים 'לא תגנבו' (פרשת קדושים). והעלה בפשטות שהיות שכל הדיברות נאמרו בלשון יחיד לכך גם לא תגנב נאמרה בלשון יחיד, אך בפרשת קדושים ישנם מצות שנאמרו בלשון יחיד וישנם בלשון רבים^{קג}, ובאות [א] ב הוסיף דברים מצד הסברה וכך לשונו:

"נראה שהכתוב בהלוחות לא תגנב קאי רק על גונב נפשות, כי הלא אמרינן בב"ב קס"ה 'רוב בגזל ומיעוט בעריות וכולן באבק לשון הרע' נמצא דבעריות שהכל יודעים שהוא מצוי, לכל זאת אינו אלא מיעוט בני אדם הנכשלים בזה, ובגניבת נפשות ומכירתם אפילו הגרוע שבגרועים מישאל לא נחשד על זה, ולכך שפיר בעשרת הדברות שמדבר בלשון יחיד בודאי קאי על גונב נפשות, ונאמר בלשון יחיד מכיון שהוא דבר שכמעט אינו מצוי בבני ישראל, אבל בגזל - גניבה שרוב נכשלים בעבירה זו כתיב לא תגנבו בלשון רבים", עכ"ד^{קד}.

ונראה להוסיף על דבריו, שעפ"י מש"כ לעיל מובן, שהרי גונב הנפש הבדיל את עצמו מעדת ישראל לעשות מעשה עמלק, לכך אמרה לו תורה הרי אתה לעצמך, להיות נידון לבדך כנכרי, שהרי אין ערבות אלא בישראל^{קה}.

---

^{קב} ופרש שם רש"י בד"ה חבר 'אומה מבני פרסיים', וגם לפרוש התוספות והגהות הב"ח שם, י"ל שלשון החברים היתה לשון פרסית או קרובה לכך, שהרי היו חיים ביניהם ובמקומם.

^{קג} עיין גם בכלי יקר ובחומת אנך בפרשת קדושים; בספר 'ביכורי אביב' בבניה במקרא בפרשת יתרו כתב, שבלשון הקודש הדיבור לנכבד הוא בלשון רבים, ולריק ופוחז בלשון יחיד, ולפי זה י"ל שבגניבת ממון כתבה תורה בלשון רבים, היות וגם נכבדים נכשלים בזה שהרי רוב בגזל (ב"ב קסה), אך בגניבת נפש רק השפלים ביותר עוברים עליו ולכן כתבה תורה לשון יחיד.

^{קד} והביא שם בשם בעל הפנים יפות בפרשת קדושים שסובר, שלכך כתב לא תגנבו בלשון רבים לומר ששותפין שגנבו ממון כולם חייבים, אבל בגניבת נפשות שבעשרת הדיברות כתוב בלשון יחיד משום ששנים שגנבו נפש פטורים, וראה שם שחולק עליו וסובר שחייבים.

^{קה} ספרא בחוקותי פרק ז, ה; סנהדרין כז; רש"י ויקרא כו, לו.

גזרה שווה

דין גזרה שווה הינו אחד מי"ג מידות שהתורה נדרשת בהם, התוה"ק כתבה תיבות זהות או דומות כדי לדרוש מכך דינים הלכתיים מענין לחבירו, אלא שאין אדם רשאי לדון דין גזרה שווה מעצמו אלא אם קיבלה מרבו, וכתב הרמב"ן טעם לדבר:

"שהמדות כולן אצלן כדבר המפורש בתורה ודורשין אותן מדעתן, ובגזרה שווה הצריכו בו קבלה מפורשת, **מפני שהוא דבר שיכול אדם לדרוש בו כל היום ולסתור בו כל דיני התורה**, כי התיבות יכפלו בתורה כמה פעמים, אי אפשר לספר גדול להיות כולו במלות מחודשות, ונתפרש זה במקומות מן התלמוד שאמרו אדם דן ק"ו מעצמו ואין אדם דן ג"ש מעצמו אא"כ קבלה מרבו, כמו שהוזכר בשני שלנדה (יט:) ובמקומות אחרים (פסחים סו., ועיין שבת צז., מכות יד: כא.)^ק.

כל זה לענין דינים הלכתיים כדבריו, אך לדרשה בעלמא, לא רק שמותר אלא אף מצוה יש בדבר^ק, שבמקום בו התורה מביאה בשני ענינים לשון דומה, ובמיוחד כאשר לשון זה נדיר מאוד למצאו בתוה"ק, בודאי ובודאי שאין לומר שיש בזה מקריות ח"ו, אלא יש לעמוד על כך ולמצוא את שרמזה התורה לדבר מה בענין זה, או את הלימוד הרעיוני שבכוונת התורה ללמדנו בכך לענין מידות, מוסר והנהגות נכונות.

כפי שראינו לעיל מביאה התורה לשון 'עימור' בשני פרשיות, בפרשת אשת יפת תאר ובפרשת גונב נפש, ולשון זה במשמעות של שימוש מצוי בתורה אך ורק בשני דינים אלו^ק, ועוד העיר רש"י שזהו לשון פרסי.

ובאמת אם נתבונן בפרשת יפת תאר נמצא, **שבבלשון זה הזהירה תורה את לוקח אשת יפת תאר שלא לנהוג כמנהג גונב נפש**, דאומרת לו התורה 'והיה

---

^ק שורש שני לספר המצות בתחילת ד"ה 'ומכל מקום'.

^ק עיין שבת צז. בפירוש ר"ח והערוך בערך 'גזר' (במסורת הש"ס שם) בבאור הגמרא 'גזרה שווה לא גמר', ומי לנו גדול כבעל הטורים על התורה בענין זה.

^ק לפרוש ספר 'קול אומר קרא' לעיל בהערה קא, מצינו לשון עימור במשמעות של אגודה וחיבור במקומות נוספים, עמר לגלגלת ועוד.

אם לא חפצת בה ושלחתה לנפשה ומכר לא תמכרנה בכסף לא תתעמר בה תחת אשר עניתה' (דברים כא, יד). וקשה, מדוע נקטה התורה בלשון עבר 'אם לא חפצת בה', דהוה לה למימר לשון עתיד 'אם לא תחפץ בה', אלא י"ל דאומרת לו תורה 'לא תתעמר בה', לא תנהג בה בערמה^{קט} לקחתה מלכתחילה על מנת למכרה כשפחה לאחר שתשתמש בה, אלא 'ולקחתה לך לאשה' (שם, יא), שדווקא אם כוונתך מלכתחילה לקחתה לאשה ולהכניסה תחת כנפי השכינה אז רשאי אתה, שאם לא כך הרי נמצאת נוהג כגונב נפש, דהלקיחה מלכתחילה על מנת למכרה לאחר זמן יש בכך גניבה, הבעילה היינו עימור וכעת המכירה.

וכן נ"ל ללמוד במקום נוסף, דבתחילת פרשת ויצא כותבת התורה על יעקב אבינו 'ויפגע במקום', ובסופה על מלאכי השרת 'ויפגעו בו', והרי לשון זה של פגיעה, במשמעות של היפגשות, נדיר מאוד למצאו בתורה^{קכ}, ואילו כאן נמצא מיד בתחילה הפרשה ובסופה, ועוד דסדר פרשת ויצא אינו רק לחלוקת פרשיות השבוע אלא היא פרשה אחת סתומה, ופרשיות פתוחות וסתומות הרי הם מדאורייתא^{קכא}, והלא דבר הוא!

ויש לבאר, דהנה הראוי הוא תמיד שהקטן יקביל פני גדול ולא להיפך^{קכב}, וכן מצינו שמעמד האדם נקבע לא תמיד על מיקומו הפיזי ומצבו הנוכחי אלא על כוונתו ומגמתו, דהיינו להיכן שפניו מיועדות ומכוונות להגיע ולהימצא, דאיתא בברכות ל'. 'היה עומד בבית קדשי הקדשים', והרי לא מצינו שיתפלל אדם בבית קה"ק, ואפילו כהן גדול ביוה"כ המתפלל תפלה קצרה, מתפלל בהיכל ולא בקה"ק (יומא נב:), ובאר השל"ה שכוונת הגמרא על כל אדם בכל מקום ובכל זמן, המכוון דעתו להיות בבית קה"ק, שחשיב כעומד שם ממש^{קכג}. וכן לענין אמירת 'ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד', דביוה"כ נוהגים לאומרו בקול רם, גם בתפילת מעריב של ליל יוה"כ, משום דאז אנו נחשבים כמלאכים (טור, או"ח סימן תריט), ואילו בתפילת מעריב של מוצאי יוה"כ חוזרים לאומרה בלחש,

^{קט} עיין לעיל בעמוד יח בדברי ספר דברי יא"ר.

^{קכ} נמצא עוד 'ויפגעו את משה' (שמות ה, כ), 'כי תפגע שור איבך' (שמות כג, ד); ובמשמעות אחרת 'ופגעו לי' (בראשית כג, ח), 'פן יפגענו בדבר' (שמות ה, ג), 'בפגעו בו' (במדבר לה, יט); עיין במלבי"ם על רות א, טז שהביא ג' משמעויות ללשון פגיעה.

^{קכא} שבת קג: רמב"ם הלכות ספר תורה פרק ח, הלכה ג.

^{קכב} עיין ברכות י. בענין ישעיהו וחזקיהו; ר"ה טז: 'חייב אדם להקביל פני רבו ברגל'; מנחות ז. 'אבימי מסכתא איתעקרא איתעקרא ליה'.

^{קכג} של"ה על מסכת תמיד פרק נר מצוה אות עז.

ואע"פ שנראה שהאדם יותר קרוב להיחשב כמלאכים במוצאי יוה"כ מבכניסתו^{ק"ד}, בכל זאת היות שבכניסת היום כוונתו ומגמתו לתשובה וקדושה מפאת חומר היום שלקראתו, יש להחשיבו כמלאכים יותר ממוצאי היום שכוונתו ומחשבתו מתרכזת אז יותר לצורכי גופו.

והנה בתחילת הפרשה יעקב אבינו נפרד מהוריו ובדרכו לצאת חוץ לארץ ישראל, ונמצא שיתבטלו ממנו שני מצוות חשובות אלו של ישיבת א"י וכיבוד אב ואם, שמצוות ישיבת א"י שקולה כנגד כל המצוות שבתורה^{ק"ט}, ובמצוות כיבוד אב ואם תלויה כל התורה ושקולה יותר מכל מצוות עשה יחד^{ק"ט}. א"כ, אע"פ שיעקב נמצא עדיין פיזית בא"י ועוד במקומה המקודש ביותר, דנים אותו על שם סופו, והרי הוא כעת בבחינת קטן המקביל פני גדול, 'ויפגע במקום' מקום המלאכים, דהרי הוא זה שהולך לקראתם ופוגע בהם^{ק"ט}, אולם בסוף הפרשה הרי יעקב אבינו בדרכו לארץ ישראל לשוב להוריו, ואע"פ שבשלב זה הוא עדיין בחו"ל, היות ומגמתו ומחשבותיו לשוב לארץ ישראל ולהוריו הרי הוא כעת בבחינת גדול, דגדולים צדיקים יותר ממלאכי השרת^{ק"ט}, וא"כ מדויק הוא בפסוק כעת 'ויפגעו בו', שהמלאכים הם אלו שהולכים לקראתו ומקבילים את פניו.

וכן יש להעיר על ענין האחים בלשונם על יוסף 'לו ישטמנו' (בראשית ג, טו), דמצינו לשון זה אצל עשו בהתייחס ליעקב, 'וישטם עשו' (בראשית כז, מא). ואין עוד מקום בתורה ללשון זה^{ק"ט}, אלא כאן וכן בפסוק 'וישטמהו בעלי חצים' (בראשית מט, כג) דהוא אותו ענין שבין יוסף לאחים, וראוי לעמוד על ענין זה, ובאתי רק לעורר.

---

^{ק"ד} ראה תוספתא בסוף מסכת יומא ובחסדי דוד שם, שיוה"כ מכפר עם חשיכה בשעת נעילה, עיין גם שבועות יג. תוס' ד"ה דעבד.

^{ק"ט} ספרי פרשת ראה, פסקא פ.

^{ק"ט} ראה דברי המשך חכמה שהובאו בעמוד ח בטעם א, ובדברי הרב"ז לעיל בהערה נא.
^{ק"י} רש"י בסנהדרין צה: ד"ה 'קפצה' באר אחרת, אלא שפרושו שם הוא על דרך מדרש הגמרא ואינו פשוטו של מקרא.

^{ק"י} שהיה ביכולתו לעכב מלאך, ככתוב 'לא אשלחך כי אם ברכתני' (ספורנו בראשית לב, כז).
^{ק"י} המצודות על תהלים לח, כא פירש ששורש המלה 'שטם' הוא למעשה 'שטן', דהיינו שהאות מ"ם מתחלפת באות נו"ן, וכ"כ ביערות דבש בדרוש ו: 'יש להבין במה שאמרו כי השטן אין לו רשות ביוה"כ לקטרג כי השטן בגימטריא שס"ד ויוה"כ אינו בכלל, ומקשים הא אנו מונים ללבנה ושנותינו רק שנ"ה או שנ"ד וא"כ נפיש י' ימים, אבל הענין בזה בכמה בחינות כי באמת נודע כי המ"ם והנו"ן מתחלפים כדמצינו מגרשיהם מגרשיהן, ובכתובים נאמר שטן אבל בתורה נאמר וישטם עשו ליעקב כי הוא השטן באמת והוא עשו, ונאמר שט"ם במ"ם והוא שנות לבנה".

כבר עמדו הראשונים להבין מפני מה נתיחדו עשרת הדברות להכתב על שני לוחות יותר משאר כל מצות התורה^{קב}, וכתב רש"י עה"ת שמות כ, א: "וידבר אלקים, אין אלקים אלא דיין... לפי שיש פרשיות בתורה שאם עשאן אדם מקבל שכר ואם לאו אינו מקבל עליהם פורענות, יכול אף עשרת הדברות כן, תלמוד לומר וידבר אלקים, דיין להיפרע", ובאר את דבריו הט"ז בספר 'דברי דוד':

"ודאי פשוט דכל שאינו מקיים מצות יש עליהם עונש, אלא דלענין קבילי פרעניות בהאי עלמא שאינו עולם הגמול קאמר דיש הרבה עבירות שאין עליהם פרעניות בהאי עלמא, דיש חילוק בין עונש לפרעניות, דענין עונש הוא כולל ענין גיהנם, אבל פרעניות כמדומה שלא תמצאנו רק בעוה"ז בכל דוכתי, וע"ז אמר שיש מצות שאם יקיימם ימצא שכר אפילו בעוה"ז כמו שאמרו הפירות אוכל בעוה"ז וקרן קיימת לעוה"ב, אבל לענין עונש לא מצינו כן, ע"כ אמר ואם יעבור לא ימצא פרעניות בעוה"ז אבל עונשו חרון לעולם הבא ששם עולם הגמול, **אבל אלו עשרת הדברות. דיין הוא יתברך ליפרע אפילו בעולם הזה**^{קכא}, עכ"ד."

^{קב} באזהרות הרס"ג כתב שעשרת הדברות הם כמעין אבות לכל המצות וכל תרי"ג מצות כלולים בהם (ראה ראב"ע על שמות כ, ב; רש"י על שמות כד, יב עפ"י מדרש במדבר רבה יג, טז): ירושלמי מסכת שקלים טז: "חנניה בן אחי יהושע אומר בין כל דיבור ודיבור, דקדוקיה ואותיותיה של תורה דכתיב ממולאים בתרשיש, כימא רבא".

^{קכא} בספר דרשות עוד יוסף חי לרבנו יוסף חיים זצ"ל הביא מדרש כ"י, המובא בספר 'פדה את אברהם': "מעשה ברבי יוסי בן קסמא שנשבו שני ילדיו מירושלים על ידי שר אחד מאדום שגזל אותם ושבאם, והלך רבי יוסי בן קסמא לעיר של אותו השר ואמר לאותו השר טול מאה מנה ותן לי שני ילדים ולא רצה, והלך רבי יוסי והתענה והתפלל לפני הקב"ה להושיעו להשיב לו שני ילדיו ושלח הקב"ה את מלאך מיכאל והלקה את השר ההוא בחולי גדול בבטנו והיה מצערו צער גדול שא"א לו לסובלו, ויאמרו לו אוהביו שמא החולי הזה בא לך מסיבת אותו היהודי שבא לפדות את בניו ולא רצית ליתנם לו ושלח תיכף אחר רבי יוסי, וכיון שנכנס רבי יוסי למקום שיושב בו השר וראה פניו אז נח ושקט מהכאב של אותו החולי, ויאמר לו השר תן לי המאה מנה שאמרת וטול את שני הילדים ויאמר לו רבי יוסי לא אתן מאה אלא שמונים מנה ותן לי את הילדים, ויתכעס השר עליו ויאמר לו צא מכאן, ואחר שיצא רבי יוסי חזר החולי על השר תיכף ומיד ויתעלף מרוב הכאב וחזר וקראו... וסוף דבר אמר לו השר לרבי יוסי מה מגמתך, אמר לו רצוני שאטול אותם בחנם, אמר לו השר טוב קח ולך, ויען רבי יוסי ואמר איני זו מכאן עד שתפרע לי שכר עבודת פרך אשר עבדת בהם מעת ששבית אותם עד היום הזה, וסוף דבר עשו חשבון עמו לפי ערכם ומעלתם ויעלה לו שמונים מנה, והוכרז השר לשקול לו שמונים מנה בעד שני הילדים, ולקח את בניו והלך לשלום", עכ"ד."

ואיתא בכתובות דף ל': "תני רבי חייא מיום שחרב בית המקדש אף על פי שבטלו סנהדרין... דין ארבע מיתות לא בטלו^{קכב}, מי שנתחייב סקילה או נופל מן הגג או חיה דורסתו, ומי שנתחייב שריפה או נופל בדליקה או נחש מכישו, ומי שנתחייב הריגה או נמסר למלכות או ליסטים באין עליו, ומי שנתחייב חנק או טובע בנהר או מת בסרונוכי", ע"כ.

והנה לא רק מגונב הנפש עצמו עתידין להפרע כמובן אלא גם מכל המסייעים בידו, ויותר מזה כתב הראב"ע בפרשת קדושים על הפסוק 'לא תגנבו' שלא רק הגנב עצמו נקרא גנב אלא גם 'הרואה ומחריש גם הוא גנב'^{קכג}, דעפ"י רוב בסכסוכים משפחתיים לא עומדת לו להורה את האפשרות לגנוב את נפש ילדו אם לא יסייעו בידו גורמים נוספים כעו"ד, טוענים רבניים וארגונים שונים למיניהם, שלעיתים מלבים ממש את אש המחלוקת מתוך אינטרסים אישיים וכדי להרבות את שכרם, וכן בתי הדין שפעמים אינם עושים דיים להתמקד בענין חמור זה, ומאפשרים בכך להורה המסית להוציא לפועל את זממו^{קכד}.

כמובן שאין בדבריי אלו להטיל דופי בכל אלו העושים מלאכתן באמונה מתוך יראת שמים אמיתית ואין הדברים מכוונים אליהם, אלא שבעוון חמור זה, וכפי שראינו שהיצר מתגבר מאוד בענין זה להכשילנו בו, ראוי לו לאדם לבחון היטב ולעמוד על מניעיו האמיתיים, האם הם מתוך יראת שמים שלמה אם לאו.

וגם על הנכשלים בעוון חמור זה הן בשוגג והן במזיד, אין לי אלא לומר פירוש ששמעתי בענין חטא מי מריבה, הרמב"ן (במדבר כ, ח) מקשה על הרמב"ם:

---

^{קכב} ספר חסידים סימן תרעז: "מי שחייב סקילה לא ילך במקום חיות ולא על גגות פן יפול, ומי שחטא בדבר שיש בו חנק אפילו בשגגה, לא ירחוץ בנהר ולא ירגיל עצמו בספינה, וכן מכל דבר יזהר מכיוצא בו".

^{קכג} הרד"ק על תהלים קן, יז באר מדוע הוזכרו שם דתן ואבירם ולא הוזכר קרח: "זכר העוזרים כי עוזרי רשע הם רשעים, מפני כי אם לא ימצא עוזרים לא יעשה רשעו", עכ"ד; עיין גם בפתיח תשובה (איסרלין) או"ח סימן קנו: "וראיתי להזכיר פה ע"ד אשר כל הספרי מוסר הרעישו העולם על עוון לשון הרע, ואנכי מרעיש העולם להיפוך עוון גדול מזה וגם הוא מצוי יותר, והוא מניעת עצמו לדבר במקום הנצרך להציל את העשוק מיד עושקו... ועתה מה לי חותר מהתרת או שרואה משרתי גונבים ממונו בסתר או שותפו גונב דעתו בעסק או שחברו מטעהו במקח וממכר... כולן בכלל השבת גופו וממונו", עכ"ד.

^{קכד} עיין בקונטרס 'גט המעושה בערכאות' לרב מנשה קליין זצ"ל בסימן ז נתיב ד.

"וה"ר רבי משה סבר בו סברא ואמר כי משה רבינו ע"ה חטאו הוא שנטה לצד הרגזנות באמרו שמעו נא המורים, דקדק עליו הש"י שיהיה אדם כמוהו כועס לפני עדת בני ישראל במקום שאין ראוי בו הכעס... והוסיף הבל על הבלים שהכתוב אמר 'מרייתם פי' שעברו על דברו ואמר לא האמנתם בי שלא האמינו בו אין העונש בעבור שכעס, ויותר היה ראוי שיהיה העונש על משה כשקצף על פקודי החיל בחנם והכתוב לא ספר כלל שכעס, **כי 'שמעו נא המורים' תוכחת כדרך 'ממרים הייתם עם ה' (דברים ט, כד), 'עכ"ד.**

ובאמת לא רק שלא מצינו שהיתה הקפדה על משה רבינו באמרו 'ממרים הייתם', אלא כך תפקידו היה להוכיח את העם כאשר הם נוטים מדרך הישר למען ייטיבו דרכיהם, וא"כ מקשה הרמב"ן, מדוע לפי הרמב"ם הקפיד הקב"ה על משה באמרו 'שמעו נא המורים' ולא הקפיד עליו באמרו 'ממרים הייתם'.

וי"ל לבאר את דעת הרמב"ם, שיש הבדל בין לשון 'המורים' לבין 'ממרים הייתם', שכאשר אדם נכשל בעשותו מעשה שלא ייעשה ורוצים להוכיחו, יש לנקוט בלשון שתוכיח אותו על הפעולה שעשה ולא עליו עצמו, ובמיוחד יש לעשות כן בחינוך הקטנים, ולדוגמה כאשר אדם נכשל במעשה גניבה אין לומר לו 'אתה גנב', דעלול הדבר לגרום לו לחשוב שזהו טבעו וזוהי מידתו ואין בידו להתנהג אחרת, אלא יש לומר לו 'למה גנבת', כלומר אתה באמת אינך גנב ואין זו מידתך אלא רק נכשלת בפעולה זו ואין אתה מוכרח בטבעך לנהוג באופן זה^{קכ"ה}. ולפי זה מובן השינוי בלשון התורה בין 'שמעו נא המורים' לבין 'ממרים הייתם', שלשון 'המורים' הוא שם עצם ולשון הווה המורה שזו היא מידתו של האדם וזהו טבעו, ואילו לשון 'ממרים הייתם' הוא שם פעולה ולשון עבר על כך שפעולתם היתה שלא בדרך הישר, אך אין בו לקבוע על מידתם האמיתית של העם ועל טבעם.

אחתום ואסיים בתפילה לבורא עולם שיעורר את לבבנו ויפקח את עינינו העוורות, לתקן מהרה את התיקון האחרון המעכב בגאולתנו ולבטל מאיתנו את הרע שבקרבתנו לעד ולעולמי עולמים, ונזכה לראות עוד בדורינו את כינונה של מלכות בית דוד, לבנין ירושלים ובית המקדש במהרה בימינו אמן.

---

^{קכ"ה} עיין לעיל בהערה צד.

חלק ב

דינים כלליים

א. אין הגנב חייב מיתת חנק בבית דין עד שיתקיימו שלשה תנאים^{קכז}:

- שיגנוב את ישראל ויכניסנו לרשותו.
- ישתמש בו.
- ימכרנו לאחרים.

י"א שחייב גם במקרה שגנבו והשתמש בו או במקרה שגנבו ומכרו בלבד^{קכח}.

ב. אין הגנב חייב מיתה אלא כשהיו עדים על הגניבה, השימוש והמכירה^{קכט}.

ג. אין הגנב חייב מיתה אלא כשהתרו בו, וההתראה היתה בשעת המכירה^{קכט}.

קכז רמב"ם הלכות גניבה ט, ב; סמ"ג לא תעשה קנד; מאירי על סנהדרין פו.
קכח רב האי גאון בספר מקח וממכר סוף שער כט, ועיין במה שכתב רבינו אברהם בן הרמב"ם בפירושו על התורה בפרשת משפטים; בספר משנת אברהם על הסמ"ג במצוה קנד אות [א] ט כתב שיש להגיה בספר מקח וממכר, ודעת רב האי גאון כדעת הרמב"ם, ובאמת אע"פ שהגרסה בספר המקח והממכר היא 'הגונב נפש מישראל ומכרו אן שנשתמש בו, נהרג עליו', הרי שהגרסה בספר 'קיצור השערים', והוא קיצור ששים שערים מספר המקח והממכר, היא 'שיהרג הגונב נפש מישראל ומשתמש בו ומוכרו'.

קכט מכילתא, ראה רש"י שמות כא, טז ובסנהדרין פה: ד"ה שיכניסנו, ולכאורה מלתא דפשיטא היא דעפ"י שני עדים יקום דבר (דברים יט), וכי בי"ד הורגין בלא עדים, ולמה צורך בדרשת המכילתא, ובאר בחומש העמק דבר על דברים כד, ז: "כי ימצא, פרש"י בעדים והתראה ונצרך הכתוב לפרש הכי משום דבאמת גניבה אין דרך להיות בעדים והתראה, ואם בא בהתראה תוך כדי דיבור דוקא וכדאיתא בכתובות לב: אינו נראה גנב אלא גזלן, א"כ ס"ד דע"כ לא בעינן כאן התראה וכמו בעדים זוממים דלא אפשר כדאיתא התם, משום הכי פ"י הכתוב דוקא בעדים והתראה ומשכחת שפיר כדאיתא שלהי פרק מרובה דכיון דמיטמר מאינשי מקרי גנב, וזה דאשמעינן קרא", עכ"ד.

קכט מנחת חינוך לו, טז; בתולדות שמואל ח"ג מצוה ל"ו סימן א אות ב הסתפק בזה; בספר 'מלכה של תורה' פרשת כי תצא בדרך המלך כתב בשם ספר נחלת יעקב: "כי ימצא בעדים והתראה (ספרי כד, קלט), דהיינו עדים על הגניבה ועדים על המכירה, וממילא דצריך התראה ג"כ על שתיהן, דעדים בלא התראה לאו כלום הוא", עכ"ל.

- ד. ג' כתות עדים שהעידו, אחת על הגניבה ואחת על השימוש ואחת על המכירה, מצטרפות לחייב את הגנב מיתת בית דין^{קל}.
- ה. יש אומרים שאין הגנב פטור ממיתה, אע"פ שעשה תשובה ופדה את הגנב לאחר שמכרו והשיב אותו למקומו^{קלא}, ואפילו אם מחל לו הגנב לאחר מכן על כך^{קלב}.
- ו. אין הגנב פטור ממיתה אף אם מעשה הגניבה והמכירה הועילו לנגב, כגון אצל יוסף, ויש מסתפקים בזה^{קלג}.

---

^{קל} ערוה"ש חו"מ שנה, טו; המאירי על סנהדרין פו: "עדות גניבת נפש שבאה כת אחת בגניבה ומכירה וכת אחרת בתשימש, יראה שאף עדות השימוש התחלת עדות המכירה היא שאף הם אין באין אלא למיתה", עכ"ל; בתולדות שמואל חלק כד: "דבעינן שאחת מתרי כתי עדים יעידו עכ"פ גם על השימוש, אבל אם לא ראו השימוש, אפילו באו כתי ג' ומעידין על השימוש אינו נהרג על פיהם, כיון שעדותן לבד בלא עדות ב' כתות האחרים אינו מועיל באמת כלום", עכ"ל.

^{קלא} דברי אברהם עה"ת לר' אברהם טכוריק זי"ע מטשכנוב: "ומת הגנב ההוא (דברים כד), אמר עוד 'ההוא' לאמר אף שעשה תשובה ופדה אותו והשיבו למקומו נמי מת, וזה ההוא, כי אף לאחר תשובה היא הגנב ההוא, כי בזה ובערת הרע מקרבך, הקליפה ההוא היא מבער מקרב ישראל שלא יפתה עוד לאיזה אחד, ע"י שנעשה הדין לזה", עכ"ל; המנחת חינוך בסוף מצוה ל"ו כתב: "ולענין אם החזיר הגנב, אימת הוי חזרה לענין שלא לחייב אח"כ על המכירה, עיין בהלכות גניבה סוף פ"ד ומשם תלמד לכאן", עכ"ל, ומשמע מדבריו שפוטר את הגנב דווקא במקרה שהמכירה היתה לאחר שהשיב את הגנב, אך אינו פוטר את הגנב אם השיב את הגנב לאחר המכירה, ועדיין שמא יש להסתפק ולומר שכוונת המנחת חינוך לפטור, גם במקרה שהשיב את הגנב לאחר המכירה, וצ"ע.

^{קלב} אור החיים על התורה בראשית נ, יט. ראה בדבריו שבאמת לא מחל יוסף לאחים, וכ"כ רבנו בחיי שם בפסוק יז, אלא שבמדרש אסתר רבה בסוף פרשה ז מבואר להדיא שיוסף מחל לאחים, וכ"כ בספר חסידים סימן יא ובמדרש תלפיות אות ה בענף הריגה (הרוגי מלוכה); ישנם דעות ומחלוקת בפוסקים בדין האם מחויב אדם להכניס עצמו לספק סכנה על מנת להציל את חברו (עיין בית יוסף חו"מ סימן תכו, פתחי תשובה יו"ד קנז אות טו), אעפ"כ י"ל שבדין גונב נפש, חייב הגנב לכו"ע להכניס עצמו אפילו לידי סכנת נפשות על מנת להשיב את הגנב, ויש מקום להביא ראיה מאחי יוסף כמבואר ברש"י בראשית מב, יד: "אמר להם ואילו מצאתם אותו ויפסקו לכם ממון הרבה, תפדוהו, אמרו לו הן, אמר להם ואם יאמרו לכם שלא יחזירוהו בשום ממון מה תעשו, אמרו לו לכך באנו, להרוג או ליהרג (מדרש בראשית רבה פרשת מקץ צא, ז)".

^{קלג} שו"ת מקור חיים (סאגלוביץ) בסוף סימן לג.

דיני הגנב

- א. בין איש ובין אשה שגנבו נפש מישראל עוברים בלא תעשה שנאמר 'לא תגנב', ואין לוקין עליו מפני שהוא לאו שניתן לאזהרת מיתת בית דין^{קלד}.
- ב. שותפין שגנבו חייבין^{קלה} ויש אומרים שפטורין^{קליז}.
- ג. יש אומרים שאינו חייב אלא בגונב נפש בהחבא, אבל בגוזל כגון שתוקף באחד מישראל לפני אחיו והשתמש בו ומכרו פטור^{קליז}, ויש אומרים דלא שנא, דבין גונב ובין גוזל חייב^{קלה}.
- ד. נכרי שגנב^{קלט} או גזלק^{קמ} נפש חייב משום גזל ומיתתו בסייף, בין שגנב ישראל ובין שגנב נכרי^{קמא}, וחייב על הגניבה או על הגזילה לבדה אפילו לא מכרו^{קמב}.
- ה. החוטף בני ערובה לשם קבלת כופר, כגון במטוס וכדו' - חייב^{קמג}.
- ו. יש מי שכתב שהמוסר את ילדו לאימוץ תמורת ממון, אע"פ שפטור, עובר על איסור גניבת נפש^{קמד}.
- ז. הגנב חייב בתשלום נזקין לנגנב ואינו נפטר משום קים ליה בדרבה מינה^{קמה}.

^{קלד} סנהדרין פו; רמב"ם הלכות גניבה ט, א; סמ"ג לא תעשה קנד.

^{קלה} משנת אברהם שם אות [א] ד.

^{קליז} פנים יפות בפרשת קדושים.

^{קליז} שו"ת ר"ב אשכנזי לבעל השיטה מקובצת סימן לט; מנחת חינוך מצוה לו; באר יהודה על ספר חרדים פרק ה אות יא.

^{קלה} מעשה רוקח על הרמב"ם הלכות גניבה ט, א; ר"י פרלא בבאור לספר המצות רס"ג לא תעשה צא; משנת אברהם על הסמ"ג.

^{קלט} רמב"ם הלכות מלכים ט, ט.

^{קמ} כסף משנה שם; אור החיים בראשית כ, ד; מנחת חינוך שם.

^{קמא} מנחת חינוך שם.

^{קמב} מנחת חינוך שם; נחלת בנימין במצוה לו; משנת אברהם שם באות [א] ח.

^{קמג} משנת אברהם שם אותיות [א] ז, ח.

^{קמד} שם אות [ב] טז; עיין שם בדבריו ובאות יז לגבי אימוץ ילד נכרי באמצעות משרד ממשלתי.

^{קמה} שם אות [א] ט; עיין בהערה קעז לקמן.

דיני הגניבה

- א. כל שלא הכניס הגנב את הנגנב לרשותו של גנב - פטור^{קמז}.
- ב. גגו, הצירו וכדו' של גנב הרי הם בכלל רשותו^{קמז}, ואם משכו והוציאו לרה"ר או לסימטה חשיב כרשותו^{קמח}.
- ג. הגביה את הנגנב ברשותו של נגנב, י"א שחייב^{קמט} וי"א שספק אם חייב^{קי}.
- ד. גנבו והוא ישן ונשתמש בו כשהוא ישן ומכרו ועדיין הוא ישן - פטור^{קנא}.

דיני הנגנב

- א. חייב על גניבת כל אדם מישראל, בין גדול ובין קטן בן יומו שכלו לו חדשיו, בין זכר בין נקבה^{קנב}.
- ב. גנב גר או עבד משוחרר חייב, שנאמר נפש מאחיו ואלו בכלל אחינו הן, גנב עבד או שפחה כנענית או מי שחציו עבד וחציו בן חורין פטור^{קנג}.

קמז רמב"ם הלכות גניבה ט, ג.

קמח סנהדרין פה: תוס' ד"ה עד; מנחת חינוך שם.

קמח מנחת חינוך שם עפ"י התוס'.

קמט רמב"ן על התורה שמות כא, טז.

קי תוספות שם, מנחת חינוך.

קנא רמב"ם שם.

קנב רמב"ם שם, ו; חינוך מצוה לו.

קנג רמב"ם שם, ו; סמ"ג שם; המשך חכמה בפרשת כי תצא כתב, שהגונב עבד ובשעה שמכרו היה כבר משוחרר, פטור ממיתה; במנחת חינוך שם אות יא כתב שהמעוכב גט שחרור לאו בכלל אחיו הוא ופטור על הגניבה, וכ"כ בשו"ת אגרות משה אבן העזר ח"א סימן פ"ח.

- ג. גנב אשה ומכרה לעובריה בלבד, כגון שהתנה על הלוקח שזו השפחה לי ואין לך אלא הולדות, הרי זה פטור^{קנ"ד}.
- ד. הגונב את בנו^{קנ"ה} או את אחיו הקטן^{קנ"ו}, וכן האפוטרופסין שגנבו את היתומים שהם סמוכין אצלם, ובעל הבית שגנב אחד מבני ביתו הסמוכין על שלחנו, ומלמד תינוקות שגנב אחד מן הקטנים הלומדים אצלו - פטורים, שנאמר 'ונמצא בידו', פרט לאלו שהם מצויים בידם^{קנ"ז}.
- ה. הגונב את הנכרי פטור^{קנ"ח}.
- ו. הגונב את הטרפה, יש אומרים שחייב^{קנ"ט} ויש אומרים שפטור^{ק"ס}.

^{קנ"ד} רמב"ם שם, ד; עיין במנחת חינוך אות ח שכתב שלדעת הרמב"ם פטור גם במקרה שמכר את האשה ושייר לעצמו את העובר, ועוד כתב שם שאין הספק אלא לסוברים עובר לאו ירך אמו הוא וחשוב כנפש בפני עצמו ומצד המכירה אין חסרון, אבל לסוברים עובר ירך אמו ונחשב כאחד מאבריה, פטור מטעם אחר, שכיון שירך אמו הוא הרי יש כאן שיעור במכירה.

^{קנ"ה} בין אם הבן גדול ובין אם הבן קטן, כ"כ בספר תולדות שמואל ח"ג מצוה לו סימן ב אות ג.
^{קנ"ו} בשו"ת בית יצחק חלק יו"ד ס"ח ח באר דמה שכתב הרמב"ם דהגונב את אחיו הקטן פטור, אין כוונתו שלא הגדיל, רק כוונתו שהוא קטן וצעיר לימים מאחיו שמכרו, שזה מקרי מצוי בידו.
^{קנ"ז} רמב"ם שם, ה; סמ"ג שם.

^{קנ"ח} רמב"ם שם, א; ובפרוש הטור הארוך על התורה בפרשת כי תצא כתב: "גונב נפש מאחיו, וגם אדום נקרא אחיו, לכך פירוש מישראל", עכ"ל; הראב"ן (רבי אליעזר ב"ר נתן ממגנצא) על בבא קמא ק"ג: כתב: "דאסור לגנוב דעת הגוי וכ"ש שאסור לגנוב לגוי דלא תגנב דומיא דלא תרצח ולא תנאף דהוי בין לישראל ובין לגוי", עכ"ל. ואיני יודע דעתו האם סובר שהגונב נכרי חייב גם מיתת ב"ד או רק שיש בזה איסור דאורייתא, ועיין שם גם באבן שלמה באות צג שהקשה 'לא ידעתי דאיך איכא לא תנאף בעכו"ם, דהא אין ניאוף אלא באשת איש כמ"ש רש"י עה"ת, ואין אישות לעכו"ם להתחייב משום א"א רק משום נשג"ד', עכ"ל.

^{קנ"ט} שו"ת נזר הקודש סימן כד אות ה: "הטעם בזה דשאני בהורג טריפה שהוא מטעם חסרון עדים, משום דשם יש להעניש כאשר זמם על איבוד נפש, משא"כ הכא הוי העונש עבור המעשה המכוערה אשר תעוב לפני המקום עצם העבירה, ובזה איתא כאשר זמם כמובן", עכ"ל.

^{ק"ס} תולדות שמואל ח"ג מצוה לו סימן ב אות ו; בחומש תורה שלמה בפרשת משפטים אות דש הביא מדרש 'גונב איש', להוציא עבד וטרפה', ולא מצאתי את מקור המדרש, וגם האחרונים הנ"ל לא הזכירוהו, וצ"ע.

דין העימור

- א. אע"פ שלא השתמש בו אלא בשווי שימוש של פחות משווה פרוטה^{קסא}, כגון שנשען עליו או נסמך בו ואפילו הנגנב ישן, הרי זה נחשב שהשתמש בו^{קסב}.
- ב. יש אומרים שאם היה הגנב ישן, ועשה לו הנגנב איזה תשמיש בתוך שינתו (כגון שכיסהו בשמיכה וכדו'), הרי זה נחשב כשימוש וחייב^{קסג}.
- ג. גנבו ולא השתמש בו קודם שמכרו, אע"פ שמכרו ולאחר מכן השתמש בו, פטור ממיתה^{קסד}.

דין המכירה

- א. המוכר אדם מישראל עובר בלאו שנאמר 'לא ימכרו ממכרת עבד' (ויקרא כה, מב), ואין לוקין עליו מפני שהוא לאו שניתן לאזהרת מיתת בית דין^{קסה}.
- ב. כל שקיבל הגנב תמורה בעד שחרור הנגנב, חשיב הדבר כמכירה וחייב, שעיקר החיוב הוא ממה שהגנב קיבל דבר מה בעד הנגנב^{קסו}.

---

^{קסא} בחידושי הרש"ש על סנהדרין פה: כתב שאף ת"ק שמחייב בשווי של פחות משווה פרוטה, מודה שבכל זאת צריך שימוש שיש בו שווי קצת, אך בשימוש שאין בו שווי כלל גם ת"ק פוטר.

^{קסב} רמב"ם שם, ב; לשיטת רש"י אם נשתמש בו כשהוא ישן, הרי זה ספק בגמרא.

^{קסג} מאירי סנהדרין דף פה; אולם בספר בתולדות שמואל ח"ג מצוה לו סימן א אות ד כתב: "ונ"ל דבעינן עכ"פ שישתמש בו במתכוון, אבל אם עלתה בידו איזה שימוש שלא במתכוון, אע"ג דלענין נזיקין קי"ל דאדם מועד לעולם, אפי"ה אין זה עכ"פ עימור האמור במקרא ופטור", עכ"ל; גם במעשה רקח הלכות גניבה ט, ב כתב: "בגנב ישן ונשען בתוך שינתו על הנגנב פשיטא ודאי שאין זה עימור, דישן אין לו שום כוונה דהרי הוא כמת", עכ"ל.

^{קסד} הלכה למשה (רבי חיים משה אמריליו זצ"ל מסאלוניקי), שכך מדויק ברמב"ם גנבה ט, ג.

^{קסה} רמב"ם שם, א; סמ"ג; והחינוך במצוה שמ"ה כתב דכיון שאפשר לעבור עליו בלי מעשה, חשיב כלאו שאין בו מעשה ואין לוקין עליו.

^{קסו} משנת אברהם שם אותיות [א] ו, ז.

- ג. מכרו לאחד מקרוביו של נגנב, כגון שמכרו לאביו או לאחיו, הרי זה פטור שנאמר 'גונב נפש מאחיו', עד שיבדילנו מאחיו ומקרוביו במכירה^{קסו}.
- ד. החוטף בני ערובה, אם קיבל תמורה בעד שחרורם מהשלטונות חייב, ואם קיבל מקרוביהם של החטופים פטור^{קסז}.
- ה. אם נתן הגנב את הנגנב במתנה, פטור^{קסח}.
- ו. הקדיש את הנגנב לבדק הבית, פטור^{קסט}.
- ז. מכרו ועדיין הוא ברשות המוכר (הגנב) ולא נכנס לרשותו של לוקח, יש אומרים שפטור^{קע} ויש אומרים שחייב^{קעב}.
- ח. אין לחייב מיתת בי"ד רק אם ברור דיש קנין מדאורייתא, ומסברא נראה שתלוי בשיטות הפוסקים שנחלקו, דאם אדם בן חורין אתקש לקרקע אזי המכירה שלו כמו קנין קרקע בכסף בשטר ובחזקה, ואם אתקש למטלטלין אזי המכירה שלו כמו קנין מטלטלין, לרבות קנין כסף^{קעג}.

---

^{קסו} רמב"ם שם, ג; המנחת חינוך מסתפק מה חשיב קירבה לפטור; בספר חסדי דוד על התוספתא בבא קמא ריש פרק ח כתב שקרובים, היינו קרובים שיש עליהם דין אבילות; בתולדות שמואל שם באות ח כתב: 'מסתבר שכל מי שפסול לעדות מחמת קורבה, הרי זה בכלל קרוב גם בנ"ד, ובלבד שיהא פסול מן התורה', עכ"ל.

^{קסז} משנת אברהם אות [א] ח.

^{קסח} מנחת חינוך שם אות ז עפ"י הרשב"א בבא קמא עח; משנת אברהם שם אות [ב] יא; בשולי המנחה על מנחת חינוך שם בהערה 85 הביא בשם הגהות הגרי"פ פערלא הנדפס בספר ההשלמה, בדעת הרמב"ם שלענין גניבת נפשות מתנה כמכר וחייב.

^{קע} מנחת חינוך שם.

^{קעא} רמב"ן על התורה שמות כא, טז.

^{קעב} מגיד משנה בדעת הרמב"ם שם, ב; ובדעת רש"י סנהדרין פה: ד"ה ועדיין.

^{קעג} מנחת חינוך שם אות ו עפ"י ש"ך הו"מ סימן צה סק"ח; בדרך פיקודין מצוה לו בחלק הדיבור אות ד כתב שהקנין הוא כקנין עבדים.

- ט. אם שייר במכירה ולא מכר את כולו, פטור^{קט}.
- י. בין אם מכרו לישראל ובין אם מכרו לנכרי חייב^{קע}, ויש אומרים שאם מכרו לנכרי אינו חייב^{קע}.
- יא. גנב את חבירו ומכר חלק מגופו, פטור^{קע}.
- יב. אם היה הגנב קטן בשעת הגניבה ואח"כ כשגדל השתמש בגנב ומכרו, אזי אם בשעה שהגדיל היה עדיין הגנב ברשותו חייב^{קע}, ואם לא היה ברשותו בשעה שהגדיל יש שכתבו שספק אם חייב^{קע} ויש שכתבו שפטור^{קע}.
- יג. הורה או קרוב משפחה המשתמש בילד, על מנת להשיג יתרונות כספיים בסכסוך משפחתי, חשיב הדבר כגניבת נפש ומכירתו, אלא שפטור מצד 'ונמצא בידו'^{קפא}.

---

^{קע} מכילתא דרבי ישמעאל משפטים מסכתא דנזיקין פרשה ה, וכתב במנחת חינוך שם את ח עפ"י הגמרא בבא קמא עח: שאפילו שייר אחד ממאה שבו פטור. ואם שייר שערו כתב במנחת חינוך שפטור, ובתולדות שמואל שם אות ו כתב שהייב, וכו"כ שם לגבי צפורניו או שיניו.

^{קע} לחם משנה הלכות עדות כא, ט; מנחת חינוך שם אות ו.

^{קע} כסף משנה שם; צפנת פענח על פרשת וישב אות כז, וכו"כ על הרמב"ם בהל' תרומות א, כג; בשו"ת זרע אברהם סימן יד אות ו באר דכיון דמכירה זו אינה מכירה באמת אלא שהתורה חייבתו כשמוכר, ומצינו מכירה באדם כשמוכרים אותו לעבד עברי, אולם זה דווקא רק לישראל ולא לנכרי; בספר משנת חיים עה"ת בפרשת וישב העיר, דמכירת יוסף היתה לנכרים, ואיתא בילקוט שמעוני וישב סימן קמב 'כי ימצא איש גונב נפש מאחיו, ואתם מכרתם את אחיכם'.

^{קע} מנחת חינוך; תולדות שמואל; ראה בספר השוקי חמד על מסכת סוכה דף לא. לרב זילברשטיין שליט"א שהביא מקרה של רופא שהרדים את ראוּבן ע"י סמי שינה והביאו לבית החולים וכתר לו אחת מכליותיו ומכרה לשמעון, ולאחר מכן רצה הרופא לעשות תשובה, ועלתה שאלה האם צריך להחזיר לראובן את התמורה שקיבל עבור מכירת הכליה או שמא יש לנהוג בו כמבואר במסכת ב"ק צד: 'תנו רבנן הגזלנין ומלוי בריבית שהחזירו אין מקבלים מהם והמקבל אין רוח חכמים נוחה הימנו', והשיב: "רופא זה קרוב לחייבי מיתות, ונכלל בין 'גונב נפש ומכרו', שהרי גנב נפש מהמלון עד בית החולים, ואמנם לא מכר כולו אלא חלקו, ולכן לא חייב מיתה, כמבואר במנחת חינוך, מכל מקום ודאי שלא שייך כאן הנידון של תקנת השבים", עכ"ד.

^{קע} מנחת חינוך ומהר"ם שיק במצוה לו.

^{קע} מנחת חינוך שם, וכו"כ גם לגבי גר שגנב ונתגייר.

^{קפ} מהר"ם שיק שם.

^{קפא} משנת אברהם שם אות [ב] יג.

נספח - היפוך אותיות במקרא

בכל תג של תורה תלויים הררי ענינים עמוקים ונשגבים, וכך הוא גם ענין זה של היפוך אותיות שאינו בכדי, אלא דבר גדול יש בו מדרכי התורה ללמדנו חוקיה, משפטיה וסודותיה^{קפב}.

ניתן לבאר את הסיבה שהתורה מהפכת את האותיות במילים מסוימות, עפ"י מש"כ רבי אברהם בן מרדכי הלוי זצ"ל בשו"ת גנת ורדים או"ח כלל ד סימן י, בענין מקרא מסורס^{קפג}: "הפסוק עשה כן בשביל איזה צרוף ואיזה שם שיוצא מן הכתובים על סדר זה", עכ"ל לפי דברי הרמב"ן המפורסמים בהקדמתו לפירוש התורה שבאר שכל התורה כולה שמותיו של הקב"ה.

לאחר העיון במש"כ בספר דברי יא"ר ופירושו המחודש למלה 'תתעמר' (ראה בעמוד יח) ראיתי לנכון להביא מעט מענין זה.

"טפש כחלב לבם אני תורתך שעשעתי" (תהלים קיט, ע), וכתב שם בעל המצודות "טפש, ענין שומן, כי 'השמן לב העם הזה' (ישעיה ו) תרגומו טפש לבא, ומזה קראו לכסיל טפש", עכ"ל. ובתרגום יונתן על הפסוק 'כי השחזד יעור עיני חכמים' (דברים טז, יט) כתב: "ארום שוחזא מסמי עיני חכימא דנסבין ליה דגרים להון טפשותא", ע"כ.

ונ"ל שנקט התרגום לשון טפשות במכוון, שהרי נקרא הדיין 'שפט', וכאשר משפטו ביושר ובצדק עפ"י חוקי התורה, אכן ראוי להיקרא בשם זה, שהוא תואר מרומם שנקרא בו הבורא יתעלה וישתבח שמו 'השפט כל הארץ' (בראשית יח, כה), וכבר אמרו חז"ל 'כל דיין שדן דין אמת לאמיתו אפילו שעה אחת מעלה עליו הכתוב כאילו נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית' (שבת

---

^{קפב} ר' שלמה הלוי אלקבץ זצ"ל בהקדמתו לספר מנות הלוי כתב: "אות אלף, שהוא הראשון לכל האותיות, מרמז לספירת כתר עליון, שגם היא ראשונה לאצילות גם מלת 'אלף' משתפת לשון לימוד, וידוע שהכתר מלמד לספירת חכמה הנשפעת ממנה תמיד, והלימוד הזה נקרא 'אלף' שבהיפוך הוא 'פלא' להורות על היותו נסתר ומכוסה", עכ"ד.

^{קפג} ברייתא דל"ב מידות, מידה ל"א: 'מוקדם שהוא מאוחר בענין'.

י. ^{קפ}, אולם כאשר השוחד גורם לו להטות משפט ולהפוך את הדין, הרי גם שמו מתהפך ונקרא 'טפש', בהיפוך האותיות ^{קפה}.

ישנם היפוכי אותיות מהם מוכרים יותר (כבש-כשב, שמלה-שלמה) ומהם פחות, חלקם מהפך גם את משמעות המלה וחלקם לא. אספתי כאן מעט מזעיר, ממה שעלה בידי, מקומות בהם מוזכר ענין זה של היפוך אותיות, לעורר את לב הקורא לעיין בדבר, להוסיף ולמצוא את שרמזה תורה בענין זה. כמובן שבמדרשים ישנן דרשות למכביר שחז"ל דרשו בהיפוך אותיות בפסוקים, אלא שכאן הבאתי אך ורק את פירושי הפשט של הפרשנים.

בראשית

אבן עזרא ל', יד - 'דודאים' יש להם ריח טוב והם על צורת בן אדם, כי יש להם דמות ראש וידיים (כ"כ גם בשיר השירים ז, יד ומשמע שהלשון הפוכה).

רמב"ן לב, כה - החי"ת תכבד בלשונם והקלו אותה לאל"ף... וכן אמרו במלת 'ותאלצהו' (שופטים טז, טז) שהוא כמו ותחלצהו, מהופך מן ותלחצהו.

רמב"ן לח, ג - דרך הנשים לקרוא שם בניהם על זה (קושי הלידה), כאם יעבץ שקראה שמו יעבץ לומר כי ילדתו בעצב (דברי הימים א; ד, ט - כתב שם במצודות: 'כאשר ילדה אותו היה לה עצבון מה, ולזכרון קראה את בנה יעבץ בהפוך אותיות מעצב, כאילו תאמר שיהפך העצב לשמחה').

רמב"ן מט, ז - 'פחזו כמים' ויתכן שהוא הפוך מלשון חפזון (כ"כ במצודות בספר שופטים ט, ד).

---

^{קפד} מלבי"ם על תהלים פב, ו: "אני אמרתי אלקים אתם ובני עליון כלכם, מצייר שכמו שהיה צריך פועל אלקים ומעשהו לבריאת האדם והעולם, כן צריך משפט ושופטים להעמדת האדם והעולם לקיומם, כי אחר שהאדם מדיני בטבע אי אפשר שלא יקרה ביניהם ריבים ודינים עושק וחמס אשר יבטל הקיבוץ וישוב העולם בכלל, אם לא ימצא ביניהם נימוס ומשפט ושופטים, ומצד זה ידמה אותם כאילו הם אלקים יוצרי העולם, כי הם שותפים עמו בזה, שהוא ברא את העולם והם המקיימים אותו, וכמ"ש כל דיין הדן דין אמת לאמתו נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית, וכן חשבם לבני עליון כי היסוד הראשי של המשפט מוצאו מחיק התבונה הכוללת, שהיא אלקית וכמ"ש החוקרים", עכ"ד.

^{קפה} בספר בן יהוידע שם דימה את הדיין, שנוהג הפך הראוי לו, לגונב נפשות: "ששית מאכל תלמידי חכמים, נראה לפי זה אותם הלודים הרשעים שאכלו בשעה ראשונה, אז כשאוכלים ת"ח, מתעכל מאכלם ותחסר בטנם, ובזה יובן בס"ד 'צדיק אוכל לשובע נפשו ובטן רשעים תחסר', ולפי זה אותם דיינים שאוכלים בבוקר דכתיב בהו 'ושריך בבוקר יאכלו דומיין ללודים שגונבים בני אדם ואוכלים אותם', וז"ש שריך שוררים וחברי גנבים", עכ"ד.

רמב"ן מט, יב - 'חכלילי' נראה שהוא הפוך מן כחלת עיניך (יחזקאל כג, מ).

שמות

תרגום יונתן ו, ה - 'נאקת בני ישראל' אניק בני ישראל (מלשון 'אנקת אסיר' תהלים עט, יא).

כלי יקר יז, ח - 'רפידים' אותיות פרידים ואותיות רף ידים, והא בהא תליא כי ע"י שני מיני פרידים אלו שנפרדו מאת ה' ופירוד לבבות שביניהם, באו לידי רפיון ידים.

במדבר

כלי יקר ב, ב - מצינו בכמה מדרשים (במדרש רבה ב) המגדילים מאד בענין הדגלים... שהיו האומות מסתכלין במעלתן של ישראל... ואומרים שובי שובי השולמית... וישראל משיבין מה תחזו בשולמית כמחלת המחנים, רצה לומר... שמא גדולה אתם יכולין לתת לנו כמו שנתן אלוקינו, דגל מחנה יהודה מזרחת וכו', (נראה שמפרש דגל מלשון הפוכה גדל).

כלי יקר יג, ב - 'ויחפרו' שיש במשמעותו לשון חרפה (ובישעיהו כד, כג: 'וחפרה הלבנה ובושה החמה', כתבו המפרשים שחפירה מלשון בושה, וכ"כ המצודות על תהלים ע, ג: 'יבשו ויחפרו', מלשון חרפה בהיפוך אותיות).

רש"י כא, יא - 'עיי העברים' והוא מלשון יעים (ישעיה כח) ויעה ברד.

רש"י כו, מב - 'שוחם' הוא חושים.

דברים

רש"י טז, יח - 'הנחשלים', חסרי כח (כלומר חלש, והלשון הפוכה).

אבן עזרא כח, כה - 'היית לזעוה' הפוך (זועה) כמו כבש כשב (עיין פירושו על ישעיהו כח, יט).

רש"י לב, ב - 'יערף כמטר לקחי' לשון נטיפה וכן (לקמן לג, כח) יערפו טל, (תהלים סה, יב) ירעפון דשן (כ"כ הרד"ק בישעיהו מה, ח שהוא לשון הפוך).

כלי יקר לג, ב - הר פארן מיוחד לישמעאל שנאמר בו והוא יהיה פרא אדם, ופרא נגזר מלשון פארן.

רש"י לג, כה - 'וכימך דבאך' וכימים שהם טובים לך שהן ימי תחלתך ימי נעורך, כן יהיו ימי זקנתך שהם דואבים זבים ומתמוטטים (ראה גם רש"י לקמן על שמואל א; ב, לג).

יהושע

רד"ק כד, ל - 'תמנת סרח' ובספר שופטים תמנת חרס, ושניהם אחד.

שופטים

רבינו ישעיה ד, כא - 'ויעף' כמו עיף.

רבינו ישעיה ז, ג - 'ויצפור' כמו ויצרף.

שמואל א

רש"י ב, לג - 'ולאדיב' כמו ולדאיב.

רד"ק טו, ט - 'המשנים' תרגם יונתן כמו הפוך והשמנים.

רד"ק ומהר"י קרא יט, כ - 'להקת' מתיבות הפוכות מלשון קהלת.

תרגום יונתן כח, טז - 'ויהי ערך', והוה בסעדיה דגברא דאת בעיל דכביה, (נ"ל שהוא הפוך מן 'רעך', והיפך גם את משמעות המילה).

רד"ק כח, כג - 'ויפרצו' הפוך מן ויפצר במ (בראשית יט).

שמואל ב

רד"ק ח, ח - 'ומבטח' ובדברי הימים ומטבחת... ובטח וטבחת אחד אלא שהפוכות האותיות.

מצודות יב, לא - 'מגזרות' הם הגרזנים... והוא מתהפך כמו כבש כשב (ראה רש"י ורד"ק על תהלים לא, כג).

מלכים

רד"ק ז, ל - 'סרני נחושת' מלשון הפוכה, וכן תרגם יונתן נסרין דנחש ועניינו כמו לוחות.

רד"ק י, יא - 'אלמוגים' ובדברי הימים אלגמים בחילוף אותיות.

רד"ק כ, לח - 'באפר' צעף, סודר, מעפורת והוא הפוך מן 'פארי המגבעות'.

מלכים ב

מצודות י, כב - 'המלתחה' מקום גניזת מלבושים והוא הפוך מן 'וערפל תחולתו'.

ישעיהו

אבן עזרא ט, ד - 'סאון' יש אומרים שהוא הפוך מן אסון.

רד"ק טו, ה - 'יעוררו' יש מפרשים שהוא הפוך כמו ירועעו, מענין תרועה.

רש"י יז, יד - 'בלהה' שדים הבאים על האויב ומבהלין אותו (וכ"כ כאן האבן עזרא שהוא לשון הפוכה, ראה גם במצודות על איוב כד, יז).

אבן עזרא כה, ז - 'הלוט' טעמו כמו מסכה, והוא כמו מסכה כמו והמסכה צרה בהתכנס (ששורש סכה - כסה מתהפכים, ראה גם בפרוש המצודות לקמן על משלי יח, יא).

רש"י לב, ד - 'לשון עלגים' כל מי שאינו יודע לכוון דיבורו להיות צח קרוי עלג ונלעג (ראה גם רש"י על ישעיהו כח, יא); ובמצודות כתב שהוא לשון מתהפך.

אבן עזרא לו, א - במלכים (ב; יט, כט) 'סחיש', ובישעיה (לז, ל) 'שחיס' כמו כבש כשב, וכ"כ שם הרד"ק.

מהר"י קרא לח, יד - 'כסוס עגור' פירש מנחם כעוף ששמו סוס, כמו עורג וצווח... מן האותיות המאוחרות והמוקדמות כמו כשב כבש (ובשם דונש הביא לחלוק על פירוש זה).

אבן עזרא מט, כה - 'עריץ' כמו גבור... ואחרים אמרו שהוא הפוך (נ"ל שכוונתו לשמות טו, ו 'תרעץ אויב').

אבן עזרא נא, טו - 'רוגע הים' יש אומרים שהוא הפוך כמו גוער (רד"ק: תרגם יונתן כמו גוער, דנזיף בימא).

רש"י נא, כ - 'כתוא מכמר' תוא כמו תאו וזמר (דברים יד), וכ"כ שם הרד"ק שהאותיות הפוכות.

רד"ק נח, ה - 'אגמון' הוא הגומא (כתב המצודות שהוא לשון הפוכה).

ירמיהו

מלבי"ם יד, ט - 'כאיש נדהם' אין לו ריע, וענינו אדם שנתבטלו חושיו והרגשותיו, וקרוב עם דום, דמם, וקרוב אליו תרדמה, רדם דמה, ודמה עם דהם מתחלף כמו כבש כשב.

תרי עשר

הושע: רד"ק י, ט - 'בני עלוה' כמו הפוך עולה, וכן זועה זעה כבש כשב.
נחום: רש"י ב, ד - 'פלדות' לשון לפיד אש, לשון הפוכה.
נחום: מצודות ב, ד - 'הרעלו' רעל לשון ערל, לשון הפוכה (כ"כ בתהלים ס, ה).

תהלים

אבן עזרא ט, א - 'למנצח על מות לבן', יש אומרים כי לבן הוא נבל הפוך (ראה רש"י שחולק על כך).

רש"י יח, מה - דונש פתר 'ויחרגו ממסגרותיהם' ויפסחו מכבליהם הנתונים על רגליהם, ופתרון ויחרגו ויפסחו כדמתרגמינן הגירא (ראה בפירוש המצודות).

אבן עזרא, רד"ק כב, טז - 'יבש כחרש כחי', יש שפירשו הפוך כמו 'חכי' כלומר שלא אוכל לדבר, כמ"ש ולשוני מודבק מלקוחי.

מלבי"ם לא, כא - 'תסתירם מרכסי איש' שינצלו מן הרכסים הנמצא בטבע האיש, שהוא היצר הרע והתאוות שהם דומים כרכסים המקלקלים את הדרך הישר, כן הם יעכבו בידו מלכת בדרך ישר (נ"ל שמפרש רכס כמו סכר, דבר הסוגר ומעכב, ראה בראשית ח, ב).

מלבי"ם לא, כג - 'נגרזתי מנגד עיניך' כמו נגזרתי.

אבן עזרא לט, ו - 'חלדי' כמו חדל ככבש וכשב (כ"כ במצודות כאן בפסוק ה; ראה גם בפירוש האבן עזרא לישעיהו לח, יא).

אבן עזרא מט, יב - 'קרבם בתימו לעולם' יש אומרים כי הוא הפוך קברם, והוא הבית הנקרא בית עולמו, וטעם קראו בשמותם, שבנו בניינים על קברם.

רד"ק סח, כד - 'למען תמחץ רגלך' ר' יהודה אמר כי תמחץ הפוך כמו חמוץ בגדים מבצרה (ישעיהו סג, וכ"כ שם במצודות: חמוץ, ענין צביעה ואין לו דומה ויתכן שהוא הפוך מן 'תמחץ רגלך בדם' שהרגל הצבוע מדם נראה כפצוע).

רש"י קמ, ד - 'עכשוב' עכביש, ראה ישעיה נט, ה.

איוב

רלב"ג יד, יט - 'ספיחיה' הפוך כמו מטר סוחף.

רש"י טו, יב - 'ירזמון' כמו ירמזון.

מצודות כט, יז - 'מתלעות' הוא הפוך מן מלתעות כפירים, והם השיניים הגסות. מצודות לג, י - 'תנואות' עלילות ודברים המבוטלים וכן וידעתם את תנואתי (במדבר יד), ויתכן שהוא הפוך מן תואנה הוא מבקש (שופטים יד).

משלי

מלבי"ם א, ז - 'אויל' נגזר ממילת אולי שנופל על הספק, והם האנשים המטילים ספיקות בכל דבר.

אבן עזרא ב, ז - 'תושיה' התל"ו נוספת, מן יש (כ"כ בפירושו על ישעיהו כח, כט בשם רבי משה הכהן), ותקרא כן החכמה בעבור שהיא יש ועומדת לעד וה' יצפנה לישרים בעבור שינצרו בה ארחות משפט והם המצות (וכתב שם הרלב"ג 'במקום אחר אמר להנחיל אוהבי יש').

רש"י ז, כב - 'עכס' זה ארס נחש, ובמסכת שבת סב: ד"ה 'תעכסנה' כתב 'קרי ליה עכס על שם שאינו מטילו אלא על ידי כעס'.

אבן עזרא י, ט - חושך דבריו מדברי דבה הוא משכיל, כנגד הוא כסיל (מילים שכל - כסל בהיפוך אותיות ושי"ן שמאלית מתחלפת בסמ"ך, וכן סכל - כסל; ראה תרגום יונתן על פרק כו שתרגם 'כסיל', סכלא).

מצודות יח, יא - 'במשכיתו' ענינו הרצוף ברצפת אבנים, והוא מלשון סכך וכסוי כמו ואבן משכית (סכה - כסה לשון הפוכה).

ילקוט שמעוני כ, ב - 'נהם ככפיר' א"ר לוי שבעה שמות יש לו לארי... ארי כמשמעו שהכל מתיראים מפניו (מלשון ירא).

מלבי"ם כו, יח - 'כמתלהלה' שרשו תלה כמו התל בהיפוך אתון המהתל בחברו.

אבן עזרא כו, כב - 'מתלהמים' הפוך מן הלמה סיסרא, מצודות: ענין הכאה המשברת והוא הפוך מן יהלמני צדיק (תהלים קמא), וכ"כ במשלי יח, ח.

אבן עזרא ל, יא - 'עלוקה' כמו עוות, וראוי להיות עקולה מן משפט מעוקל, והיא תהפך כמו כשב כבש ירעף יערף.

דניאל

רס"ג ו, יט - בל לב בחילוף אותיות.

רס"ג ו, יט - דחון חדון בחילוף אותיות.

שיר השירים

אבן עזרא ב, יד - 'בחגוי הסלע' מן חוג הארץ שפירושו גלגל הסובב על הארץ והוא הפוך, או הם שני שורשים והענין אחד.

אבן עזרא ה, ב - 'קווצותיו' קצות השער והוא הפוך.

אבן עזרא ח, ו - 'רשפיה' גחליה, וכן ובני רשף יגביהו עוף (משמע לשון שרף).

קהלת

אבן עזרא ח, א - יתכן היות 'פשר' הפוך סופו בתוכו מן 'כי לא פורש' (במדבר טו), וכ"כ במצודות.

רש"י ח, יד - 'יש הבל' דבר המבהיל את הבריות.

דברי הימים א

רד"ק ג, ה - 'בת עמיאל' עמיאל ואליעם (האמור בשמואל ב) אחד הוא, אלא שהאותיות הפוכות.

דברי הימים ב

מצודות טז, י - 'בית המהפכת' מלשון כפה בהיפוך אותיות, והוא מקום מאסר.

מצודות כא, יז - 'יהואחז' הוא אחזיהו בהיפוך אותיות.

קונטרס

הדיבר

העשירי

חלק א

כלל גדול בתורה

כתב הרמב"ם בפרוש המשנה על מסכת אבות פרק ב משנה א, שניתן ללמוד על חומרתה של מצות לא תעשה מהעונש הניתן לעובר עליה, כחומרת העונש כך הוא גודל העוון. והנה בעיון בעשרת הדברות נמצא שתשעה דברות חומרתם יתרה, עפ"י העונש החל על העובר עליהם: אנכי ולא יהיה - הרי הם שורש האמונה ואיסור ע"ז, דעונשה מיתת בי"ד; לא תשא - נאמר בו 'כי לא ינקה', דבר שלא נאמר במקום אחר; שבת - 'מחלליה מות יומת'; כבוד אב ואם - 'מכה אביו ואמו מות יומת', 'מקלל אביו ואמו מות יומת'; לא תרצה - מיתת בי"ד; לא תנאף - מיתת בי"ד; לא תגנב - מיתת בי"ד; לא תענה ברעך עד שקר - 'ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו', מיתת בי"ד בעדים זוממים במקרים מסוימים.

הרי לנו שמצות אלו חומרתן יתרה, ומובן מדוע יש מקום לכוללן בעשרת הדברות, אולם על איסור 'לא תחמד' לא מצינו שהעובר עליו מתחייב בעונש כלשהו, בודאי שלא מיתת בי"ד, וקל מאוד להבחין שאיסור לא תחמד חריג הוא בין שאר עשרת הדברות, ויש להבין א"כ מה ראתה תורה לכוללו ביניהם¹⁹.

כתב בזהר ח"ג פרשת אחרי מות דף עח: "מלה בתראה דעשר אמירן דאורייתא לא תחמד אשת רעך, **בגין דהאי כללא דכלהו**". ובזהר חדש פרשת כי תשא דף לז. "מלין דמצוה מותר, מלין דלאו מצוה אסירן דכתיב לא תחמד... ואזהיר לון לבני נשא בלאו על האי אמירה בתראה דאיהו כללא בתראה דאורייתא, ומאן דעבר על האי כאילו עבר על כל אורייתא, בגין דאיהו לעילא ראשיתא דכלא כללא דכלא". ובפסיקתא רבתי פרק כא, יז: "רבי יקום אומר **העובר על לא תחמד כאילו עובר על עשרת הדברות**".

וכתב בפרוש אבי עזר על האבן עזרא בפרשת יתרו:

"ולדעתי נראה בציווי לא תחמד וכן לא תתאוה, שהמה באים בסוף הדברות, כמו מוכיח חכם על אוזן שומעת, **מזהיר תחילה הפרשים**,

¹⁹ עיין לעיל בדיבר השמיני בהערה נה במה שכתב הערוך לנר בבאור דברי המכילתא.

ואחר כן כולל בסוף ענין אחד הכולל כל הפרטים, וכשנשמר מהכלל אשר מזהיר בסוף נשמר מכל הפרטים"קפ

קפ כד הקמח לרבנו בחיי בערך חמדה: "קבעתו התורה עשירי, כלומר אחרון מפני שהוא שקול כנגד כל הדברות, שכל מי שלא נזהר מן החמדה לסוף הוא נכשל ועובר על כולם", עכ"ל; אבקת רוכל לרבנו מכיר תלמיד ר"י בן הרא"ש, בתחילת הספר: "חתם בדיבור לא תחמד שכולם תלויים בו, לרמוז כי כל המקיים מצוה זו כאילו קיים כל התורה כולה וכל העובר עליה כאילו עובר על כל התורה כולה", עכ"ל; מצודת דוד, טעמי המצות לרדב"ז מצוה תע: "מצות לא תחמד חתימת עשרת הדברות לרמוז שהוא כלל לכל התורה כלה, והכל הולך אחר החיתום... ובה נכללו כל המצות", עכ"ל; ר' חיים ויטאל זצ"ל בשערי קדושה ח"ב שער ד: "החמדה אב הטומאה כי היא מביאה לשנאה וקנאה ומביאה לידי גזל ושבועת שקר ולידי רציחה, והיא העשירית שבבעשרת הדברות שקולה ככולם, כי עינו לא תשבע עושר כעין הנחש שנאמר בו ונחש עפר לחמו, וכתוב נבהל להון איש רע עין, ואז"ל התאוה מוציאה את האדם מן העולם כי מטרידתו מעסק התורה ומקיום מצוותיה, והוא כופר בהשגחה שאינו מאמין שהכל על ידי השגחת השם יתברך", עכ"ל; שפתי כהן על התורה לר' מרדכי הכהן זצ"ל בפרשת יתרו: "לא תחמד בית רעך וגו', הוא דבור עשירי שהוא כולל כל הדברות כולם, כי מצינו לשון חמדה בע"ז שנאמר לא תחמד כסף כו', ומצינו ג"כ לשון חמדה בשדות וכרמים שנאמר וחמדו שדות וגו', ומצד החמדה יבוא לעבוד ע"ז ולרצוח כמו שעשה אחאב, ויבוא לידי גזל וגנבה, ויעבור על מאמר אביו אם ימנענו, ויחלל השבת, ואם חמד אשת איש ונכנסה חמדתה בלבו יבוא לידי ניאוף, הרי בכלל החמדה יבא לעבור על כל עשרה הדברות, ולזה חתם בלא תחמד", עכ"ל; פלא יועץ ערך חמדה: "ידועה רעת החמדה כי רבה, וכתבו המפרשים שהיא העשירית מעשרת הדברות והיא גדולה מכולם, שע"י החמדה יכול לעבור על כל התורה", עכ"ל; עקדת יצחק לר' יצחק עראמה בפרשת יתרו: "וכדאי הוא לאו דלא תחמד לסיים בו אלו הדברות כי בלי ספק החוטא בו חוטא בכולם, וזה הרבה בו לאוין ולא כללם בלאו אחד כמו היה הענין במאמר לא יהיה לך אלהים אחרים על פני וגו', כי צריך לשרש אחר החמדה וחלקיה כמו שצריך לשרש אחר מעשה הע"ז, וזה יעיד כי מעשה ע"ז אינן נדרשים רק למלאת נפש החומד, והנה א"כ החמדן הוא עצמו עובד לע"ז בלי ספק כמו שאמרנו בדבור לא יהיה לך אלהים אחרים על פני", עכ"ל; פיוט לשבועות בפרוש כלי יקר עה"ת בראשית כד, כב וכ"כ בשמות לה, ב: "חתם הדברות בלא תחמד להורות שכל הדברות כלולים בלא תחמד", עכ"ל; הגר"א באבן שלמה ג, ב ובבאור לאגדות סבא דבי אתונה בבכורות ח: "כל העבירות והחטאים באים מחמדה, כי לא תחמד' כולל כל הדיברות וכל התורה, והסתפקות שהוא ההיפוך הוא יסוד של כל התורה, וכל עוף הטורף טרף הוא סימן שאין בו מדת ההסתפקות, וכמו שאמרו (מכות כד.) בא חבוקק והעמידן על אחת, ויצדיק באמונתו יחיה' (חבוקק ב, ד) והוא ההסתפקות" עכ"ל; דרך פקודין מצוה לח חלק המחשבה אות ב: "זאת האזהרה כלל כל התורה דהנה הלאוין נכללו כולם בה... אין לך דבר בעולם שלא יהיה נכלל בכלל אזהרת לא תחמד", עכ"ל; בית שלמה שער א פרק א: "חתם דבריו בדיבור לא תחמד הוא חובת הלב וצירוף אשר ממנו תוצאות כל הפעולות ועלילות האדם, ולכן הציווי שעל הלב ורוח נחשב לכלל, והציוויים על הפעולות נחשבו לפרטים", עכ"ל; ועיין חזון איש חו"מ, עמ' רנה, לקוטים ב"ב סימן כא על כוחה של המחשבה.

ידוע מה דאיתא בתורת כהנים פרק ד, יב: 'ואהבת לרעך כמוך' (ויקרא, יט, יח). אמר רבי עקיבא זה כלל גדול בתורה^{קפ}, וכתב הרמב"ן בריש פרשת קדשים שדיבר 'לא תחמד' הוא כנגד מצות 'ואהבת לרעך כמוך'^{קפב}, ובפרשת יתרו על עשרת הדברות כתב "וכן סדר המצות בחומרן וענשן כך הוא, אחר ע"ז שפיכות דמים, ואחרי כן גילוי עריות, ואח"כ הזכיר גנבת נפש ועדות שקר וגזל, ומי שלא יחמוד לא יזיק לעולם לחברו", עכ"ל, וכבר כתב שלמה בקהלת ד, ד "וראיתי אני את כל עמל ואת כל כשרון המעשה כי היא קנאת איש מרעהו, גם זה הבל ורעות רוח". וכתב בספר החינוך במצוה לח טעם למצוה:

"משרשי מצוה זו לפי שמחשבה רעה היא זו וגורמה לו לאדם תקלות הרבה, שאחר שיקבע במחשבתו לקחת ממנו אותו הדבר שחמד מתוך אותה תאוה רעה לא ישגיח בשום דבר^{קפג}, ואם לא ירצה חבירו למכרו

---

^{קפח} החתם סופר בתורת משה, פרשת קדושים ד"ה ואהבת, מדייק ממה שהוסיף מלת 'תורה' שלכאורה מיותרת, כי אע"פ שבכל שאר הענינים קבע רבי עקיבא עצמו שחייד קודמים (בבא מציעא סב.). הרי שבלימוד תורה חייב האדם להקדיש מזמנו וזולת וללמד אחרים, אף שמגרע מזמן לימודו העצמי (עיין במש"כ בענין זה באגרות משה אבה"ע חלק ד סימן כו אות ד).
^{קפט} וכן במדרש ויקרא רבה כד, ה; ורש"י בשבת לא. ד"ה דעלך כתב שבמצות 'ואהבת לרעך כמוך' יש ענין גם למצות שבין אדם למקום.

^{קפז} במשך חכמה על שמות כא, יד כתב: "וכי יזיד איש על רעהו להרגו בערמה מעם מזבחי תקחנו למות, לא מוזר לומר דכוונת המקרא למה שנהוג אצל העמים וכתוב בתורה פן יהרגוני אנשי המקום כפרעה ואבימלך, ולשון ערמה מצאנו אצל נחש והוא נתן עיניו בחוה כדברי הגמרא בפ"ק בסוטה, הוא אמר אהרוג אדם ואשא את חוה, וזה שאמר כי יזיד איש על רעהו ויחמוד אשת רעו ויהרגו כדי לישא אותה, לכן אמר מעם מזבחי תקחנו למות, כי זה יתכן להיות בכהנים יותר משום שגרופה אסורה עליהם, ולכך אין להם לפעמים עצה אחרת ומוכרחים רק להמית בעליהם. והכהנים, הנשים צריכות להם לעסקי קרבנות זבה ויולדת, לכן אמר מעם מזבחי", עכ"ד; בפירושו באר מים חיים על התורה דברים ז, כה כתב: "הנה ידוע אשר עבור התאוה שבאדם שחומד ומתאוה אל הדבר שהוא הגם שמורא אלקים עליו ופחדו דינו והוא דבר הנאסר לו, מ"מ לרוב חמדתו יבקש לו עילה כאשר יוכל למצוא לו היתר על הדבר ההוא, והתאוה מסמא את עיניו ולא יראה האמת, ומחפש בסברות אינן צודקות למצוא עילה למלאות תאוותו להתיר הנאסר ח"ו וכמחז"ל (ב"מ ה:): לא תחמד לאינשי בלא דמי משמע להו... מ"מ לבני אדם מחמת תאוותם וחמדתם לחפצי עוה"ו וקניניו נעשה לו האיסור היתר... וע"כ זוהירה התורה בלשון לא תחמד, כלומר שלא יבא חמדה בלבך להיות חמיד וריגג ומתאוה אל דבר ההוא, כי אם תתאוה ימצא לך בזה איזה היתרים, והננו רואים שאף אם דבר נכתב, מוצאים להם שערי היתר בזה לומר שהוא דוקא בלא דמי, כי התאוה גורם לחשוב מחשבת רשע בכדי שיגיע אל הדבר ההוא", עכ"ד.

יאנס אותו ממנו, ואם יעמוד כנגדו אפשר שיהרגנו, כאשר מצינו בנבות שנהרג על כרמו שחמד ממנו אחאב".

ועוד כתב החינוך במצוה רמג 'לאהוב כל אחד מישראל':

"ואמרו בספרי אמר רבי עקיבא זה כלל גדול בתורה, כלומר שהרבה מצוות שבתורה תלויין בכך, **שהאזהב חברו כנפשו לא יגנוב ממונו ולא ינאף את אשתו ולא יונהו בממון ולא יזיק לו בשום צד**, וכן מצוות אחרות תלויות בזה, ידוע הדבר לכל בן דעת".

ומובא בספרים בשם מדרש חז"ל^{קצא}:

"מעשה באדם אחד שהיה לו שכן והיה כותל מפסיק ביניהם, והיה השכן חומד את אשתו ואת נכסיו, יום אחד שמע הרשע שהיה האיש אומר לאשתו, רוצה אני לעלות לסחורה, וכן עשה, מה עשה אותו הרשע, הלך בליל שבת ושבר את הכותל שביניהם, הרי עבר על 'זכור' ו'שמור', ונכנס ואנס את האשה, הרי עבר על 'לא תחמד' ו'לא תנאף', ואחר כך כשהתחיל לגזול הממון צעקה האשה ועמד עליה והרגה, הרי עבר על 'לא תרצח', וגנב אחרי כן את הממון והחפצים ועבר על 'לא תגנב', באו אביו ואמו להוכיחו, ועמד עליהם והיכם, ועבר על 'כבד את אביך ואת אמך', תבעוהו לדין והביא עדי שקר כי החפצים שלו היו, שהשכין אותם אצל בעל האשה ונשבע על זה, ועבר על 'לא תשא' ו'לא תענה', לסוף נגלתה רעתו ומפני הבושה יצא לתרבות רעה והלך ונשתמד, ועבר על 'אנכי ה' אלקיך' ו'לא יהיה לך', **ומי גרם לו כל זאת, החמדה שחמד אשת חברו ועבר על כל עשרת הדברות**".

ובתרגום יונתן על פרשת יתרו כתב "לא תחמד, עמי בני ישראל לא תהוון חמודין... **ארום בחוביא חימודיא מלכותא מתגריא בנכסיהון דבני נשא** ולמיסב יתהון, ועתירי נכסין מתמסכנין וגלותא אתיא על עלמא", עכ"ל. הרי לנו שכל המלחמות, היסורין והתלאות שבעקבותיהן, נובעות במקורן בעוון זה, ולעיתים גם אם יחידים נכשלים בו (כראשי מדינות), עלול הדבר לדרדר את כל

---

^{קצא} ספר מעשים על עשרת הדברות (הגדה על שבועות להרב יהודה ליב הכהן פישמן זצ"ל); ובנוסף אחר, באורחות צדיקים בשער הקנאה (שער יד); כד הקמח לרבנו בחיי בערך חמדה.

העולם כולו לחורבן של ממש, והמציאות מוכיחה על כך³³⁷. ובתנא דבי אליהו רבא פרק כו כתב "לא תחמד בית רעך, אם קיימתם אתם אותו, נתקיים בכם לא יחמוד איש את ארצך (שמות לד), עכשיו שעברתם עליו נתקיים בכם וחמדו שדות וגזלו (מיכה ב)"³³⁸.

כתב בספר קב הישר בפרק טז:

"העובר על החרם כאילו עובר על חמשה חומשי תורה ונביאים (תנחומא וישב, ב) שעל כן סיום חמשה חומשי תורה³³⁹ וסיום כל ספר מנביאים³⁴⁰ המה גימטריא רמ"ח... ועיקר הגרם המביא לחטא זה (העובר על חרם הקהל) הוא שעובר תחלה על הלאו דלא תחמד וחומד ממונו של חברו או כלי של חברו, ועברה גוררת עברה, ואח"כ הוא נוטל הממון או הכלי של חברו והוא עובר על לאו דלא תגנב, ואחר כך הוא עובר גם כן על דת החרם, וימציא לו היתר איך ומה לעשות שלא יחזיר הגזלה או הגנבה מה שבידו, וכל ההתרים הן לו לקוצים וברקנים שנכשל בהם"³⁴¹.

³³⁷ עיין במש"כ בספר על האמת והשקר (לר' מנחם נחום פרידמן שטיפנשטי זצ"ל) פ"ט לענין מלחמת העולם, ובבית שלמה שער א פרק א.

³³⁸ פסיקתא רבתי פרק כד: "לא תחמד, אמר ר' הונא מצינו שלא גלו ישראל מארצם עד שעברו על הפסוק וחמדו שדות וגזלו בתים ונשאו".

³³⁹ מאורי אש שם: "היינו באופן זה, שתקח אות ראשונה ואחרונה מכל סיומי חמשת חומשי תורה, דהיינו ב"מ של במצרים דסוף ספר בראשית, מ"מ של מסעיהם דסוף ספר שמות, ס"י של סיני דסוף ספר ויקרא, י"ו של ירחו דסוף ספר במדבר, י"ל של ישראל דסוף ספר דברים, צרפם יחד ויעלו למנין רמ"ח כגימטריא של חרם" (תוס' עה"ת בראשית כג, ה; ספר חסידים קו).

³⁴⁰ קב ונקי: "שספרי הנביאים מסתיימים בפסוק (מלאכי ג) 'והכיתי את הארץ חרם', להורות שהעובר על החרם כאילו עובר על דברי הנביאים".

³⁴¹ מוסר מלכים לר' משה יצחק אשכנזי זצ"ל בסימן סט: "רבי יהושע אומר עין הרע ויצר הרע ושנאת הבריות מוציאין את האדם מן העולם, עין הרע הוא ראות בצרות עין טובת עמיתו, ובעל עין הרע חייו אינם חיים וכל ימיו בצער ואינו שמח בחלקו לעולם, ובכל שעה ושעה עובר על לא תחמד שהוא סוף עשרת הדברות ויסוד לכולן מלמטה, כמו שאנכי ה' אלקיך הוא ראשן מלמעלה, לפי שאם האדם חומד תמיד מה שאין בידו ואין מסתפק בשלו, יחשוב כי גרע האל-מחוקק וא"כ אינו מחויב לו שום עבודה והודאה, וגם לשאר אישי מינו שחלקם שמן מחלקו אינו מחויב שום דבר, ולהפך הם חייבים לו הרבה, ולכן לא יתעסק במעשה צדקה וחסד, ובכפ יובן איך בין עשרת הדברות שהן מצות עיקריות מצאה מקום מצות לא תחמד הנראית כקלת הער, והיא חמורה שבחמורות... והחומד ממון חברו ובטוב עמיתו והצלחתו נפשו תאבל, יצה"ר יכול עליו ומפתהו בנקלה לכל דבר עבירה ומאבדו מן עוה"ז ומן עוה"ב", עכ"ד.

ובספר עטרת זהב לר' שמואל טוביה שטרן זצ"ל בפרשת יתרו כתב:

"לא תחמד, אמרתי לפרש למה נאמר הדיבור של לא תחמד לבסוף אחרי כל הדברות ולא נאמר מיד קודם לא תרצה, הלא כל העבירות החמורות הללו לא תרצה ולא תנאף ולא תגנב באים מטעם חמדה, וכיון שיאמר לא תחמד, אז לא ירצה ולא ינאף ולא יגנב, כי כל אלו בכלל חמדה הם, אלא דבר גדול השמיענו התורה הקדושה כי אין אדם מת וחצי תאותו בידו ואין האדם משביע את יצרו מן העבירות, אלא כשם שמי שאוהב כסף לא ישבע כסף, כך כל העבירות כל מה שהוא עוסק ביותר בעבירה הוא חומד לעבירה גדולה הימנה^{קס"ב}, ואפילו אם כבר רצה נאף וגנב, לא תחשוב שאין לו חמדה הלא עבר על כל העבירות שבעולם ומה לו לחמוד עוד, אלא התורה הקדושה הזהיר אותנו על לא תחמד אפילו אחרי כל העבירות החמורות הללו".

החטא הקדמון

כתב רבנו בחיי בספר כד הקמה בערך חמדה:

"ידוע כי **החטא הקדמוני מתוך החמדה היה שנאמר (בראשית ג, 1) ונחמד העץ**^{קס"ב} להשכיל... ואמרו במדרש כל מי שחומד מה שאינו ראוי

---

^{קס"א} רמב"ן עה"ת דברים כט, יח: "ופלי למען ספות הרוה את הצמאה, להוסיף השבעה עם המתאוה, כי נפש שבעה תקרא רוה... והמתאוה תקרא צמאה... והטעם כי **נפש האדם הרוה שאיננה מתאוה לדברים הרעים לה, כאשר תבא בלבו קצת התאוה והוא ימלא תאותו אז יוסיף בנפשו תאוה יתירה ותהיה צמאה מאוד לדבר ההוא שאכל או שעשה, יותר מבראשונה, ומתאוה עוד לדברים רעים שלא היתה מתאוה להם מתחלה, כי המתאוה לזמת הנשים היפות, כשהיה שטוף בזמתן, תבואתו תאוה לבא על הזכר ועל הבהמה וכיוצא בזה בשאר התאות, וכענין שהזכירו חכמים משביעו רעב מרעיבו שבע", עכ"ד; ובספר האמונה והבטחון לר' יהושע העשיל קוטנר זצ"ל כתב: "ומי שחושב להשקוט יצרו במלואת תאותו, דומה כמי שמכבה אש בתבן, אם לעת קטון נראה כמי שכבה אותו, רגע יעבור ותבער כאש להבה".**

^{קס"ב} במדרש בראשית רבה פרשה ט"ו פסקה ז מובאת דעת רבי אבא דעכו **שעץ שאכל ממנו אדם הראשון אתרוג היה, וכתב הרמב"ן בויקרא כג, ט: "והנכון בעיני כי האילן הנקרא בלשון ארמית אתרוג נקרא שמו בלשון הקודש הדר, כי פרוש אתרוג חמדה כמתרגמינן ונחמד למראה דמרגג למיחזי, לא תחמד לא תרוג ואמרינן מכל שפר ארג נכסין, ולשון חמדה והדר שוים בטעם, ונקרא העץ והפרי בשם אחד כי כן המנהג ברוב הפירות תאנה אגוז רמון זית וזולתם, וכן זה שם העץ והפרי שניהם בארמית אתרוג ובלשון הקודש הדר", עכ"ד.**

לו אין נותנין לו ומה שבידו נוטלין ממנו^{קט}, שכן מצינו בנחש הקדמוני נתן עינו בחוה וחמדה ולא היתה ראויה לו, מה שבקש לא ניתן לו ומה שבידו נטלו ממנו, שהרי נתקלל על זה על גחונך תלך (בראשית ג, יד).

וכתב רבנו אברהם בן הרמב"ם בפירושו על התורה בראשית ב, ט: "כל עץ נחמד למראה וטוב למאכל, ונחמד למראה היינו שיחשקו לראותו ויתאוו לו וישבחוהו במבט העין אל יופיו גזירתו מן לא תחמד בית רעך".

וכן בפשוטו של מקרא: "ותרא האשה כי טוב העץ למאכל וכי תאוה הוא לעינים ונחמד העץ להשכיל ותקח מפריו ותאכל ותתן גם לאישה עמה ויאכל (בראשית ג, ו)", ונמצא שגם מצד האשה החל החטא הקדמון באיסור לא תתאוה ובעקבותיו לא תחמד, ונמצא כל נפילת האדם והעולם כולו הרי הוא בשורש עוון זה דלא תחמד.

כל מעשי יצה"ר המה בערמה שהרי נקרא 'ערום' (בראשית ג, א), למען לא יבחינו במכשלה, וכן דרכו גם באיסור זה, להמעיט את חומרתו בעיני הבריות וכדברי הגמרא ב"מ דף ה': 'לא תחמד לאינשי בלא דמי משמע להו'.

אמרו חז"ל 'יצר הרע דומה לזבוב', וכתב ע"כ בכלי יקר על בראשית ד, ז:

"לפתח חטאת רובץ וליך תשוקתו... דבר אחר, לפי שמצינו לרז"ל (ברכות סא.) שהמשילו את היצה"ר לזבוב ואסמכוה אקרא (קהלת י, א) זבובי מות יבאיש וגו', וטעמו של דבר כי כל זבוב כח פיו שלו חלוש ואין בו כח לעשות נקב בבשר שלם, אך במקום שהזבוב מוצא פתח פתוח בבשר החי שם ירביץ ויש כחו בפיו להרחיב הפרצה, כך היצה"ר כחו חלוש לעשות פרצה בבשר חי רב פעלים כי הצדיק בכל דרכיו אשר לא פתח ליצרו פתח כלל א"א לו לפרוץ גדרו ולכנוס בו להחטיאו, אמנם בזמן שהוא מוצא אנשים בני גילו הפורצים אפילו פרצה קטנה ופותחין לו פתח לחטאת ולנדה, אז יש בידו להרחיב הפרצה

---

^{קט} בראשית רבה פרשה כ; סוטה דף ט עמוד ב; אבות דר"נ פרק א; בתורת חיים כתב: "איתא בגמרא (בבא מציעא ה:): לא תחמד לאינשי בלא דמי משמע, והתוספות שם כתב 'וכן הוא האמת', דהיינו שמי שעובר על לא תחמד ח"ו נשאר בלא דמי רח"ל, וע"ז קאי דברי התוספות, וכן הוא האמת".

ולהוסיף פשע על חטאתו, כאמרו רז"ל (שבת קד.) הבא לטמא פותחין לו ויש גורסין פתחים לו, ר"ל פותח פתח אל היצה"ר שימצא מקום ליכנס דרך אותה פרצה ולהרחיבה עד עלות מכתו לאין מרפא, המשל בזה המוצא פתח סגור מכל וכל קשה לו לפותחה, והמוצא הפתח קצת פתוחה נקל לו להרחיב הפתיחה עד אשר יעשה כמו שער בנפשו שהכל נכנסין בו בנקל, וזה משל צודק על היצר הרע, עכ"ד.

וזהו כל ענינו של לאו זה דהכל מתחיל בו, דעוון זה של לא תחמד הינו הפתח והשער לכל העוונות כולם, וכל נפילת האדם ח"ו לעבור על כל התורה כולה, מתחילה בו.

באור רבותינו באיסור לא תחמד

ידועים דברי האבן עזרא בפרשת יתרו:

"לא תחמד, אנשים רבים יתמהו על זאת המצוה, איך יהיה אדם שלא יחמוד דבר יפה בלבו כל מה שהוא נחמד למראה עיניו, ועתה אתן לך משל, דע כי איש כפרי שיש לו דעת נכונה, והוא ראה בת מלך שהיא יפה, לא יחמוד אותה בלבו שישכב עמה, כי ידע כי זה לא יתכר, ואל תחשוב זה הכפרי שהוא כאחד מן המשוגעים, שיתאוה שיהיה לו כנפים לעוף השמים, ולא יתכן להיות, כאשר אין אדם מתאוה לשכב עם אמו, אעפ"י שהיא יפה, כי הרגילוהו מנעוריו לדעת שהיא אסורה לו, ככה כל

---

^ר צ"ע בדעת האבן עזרא האם סובר שבמחשבה ראשונה שמתאוה לחפץ חברו כבר עובר בלא תחמד, וקצת משמע כך לפי מה שכתב בכד הקמח בערך חמדה: "וטעם לא תחמד והיא מצוה במחשבת הלב שאינה בידי האדם, פירש החכם רבי אברהם אבן עזרא שיתיאש ממנה כשם שהכפרי מתיאש מקחת בת המלך לאשה, שאם לא כן איך תעניש התורה על מחשבת הלב בראותו אותה פתאום וחומדה", עכ"ד.

^{רא} בכלי יקר על פרשת תזריע כתב: "כל מי שהוא מזרע אהרן נמצאו בו ג' מדות טובות הפכיים לאלו... וכן חטא חמדת הממון לא היה ג"כ באהרן, יען כי הכהנים לא ה' להם חלק ונחלה בארץ, ולא ה' להם יותר ממה שזכו משולחן גבוה, על כן היו שלמים במדת ההסתפקות ולא היו בכלל צרי העין אשר כל מגמת פניהם לאסוף ולכנוס", עכ"ד. בספר נתיבי החיים לר' חיים משה ראובן אלעזרי זצ"ל באר את דברי הכלי יקר עפ"י האבן עזרא: "רואים אנו מזה שדבר שא"א להשיג אין רוצים בו ואין חומדים אותו, לפיכך כיון שלא ניתן חלק ונחלה לכהנים והיו מתפרנסים משולחן גבוה, ממילא יצר החימוד הגורם לצרות העין נחלש אצלם, והתגברו עליו ורכשו לעצמם מדת ההסתפקות", עכ"ד.

משכיל צריך שידע, כי אשה יפה או ממון לא ימצאנו אדם בעבור חכמתו ודעתו, רק כאשר חלק לו ה', ואמר קהלת 'ולאדם שלא עמל בו יתננו חלקו' (קהלת ב, כא), ואמרו חכמים, 'בני חיי ומזוני לאו בזכותא תליא מילתא אלא במזלא', ובעבור זה המשכיל לא יתאוה ולא יחמוד, ואחר שידע שאשת רעהו אסרה השם לו, יותר היא נשגבה בעיניו מבת מלך בלב הכפרי, על כן הוא ישמח בחלקו ואל ישים אל לבו לחמוד ולהתאוות דבר שאינו שלו, כי ידע שהשם לא רצה לתת לו, לא יוכל לקחתו בכחו ובמחשבותיו ותחבולותיו, ע"כ יבטח בבוראו שיכלכלנו ויעשה הטוב בעיניו"^י, עכ"ד.

^י עיין גם בחינוך במצוה תטז; כתב בית הלוי בפרשת יתרו: "לא תחמד, הנה רבים תמהו היאך שייך אזהרה על זה ומה יעשה האדם אם הלב חומד, וכבר הסביר האבן עזרא... אמנם גם בלא"ה נחא, דהנה כל אדם יוכל לשער בעצמו וברור הוא דאם יתאוה האדם לאיזו דבר תאוה היותר גדולה אצלו כל אחד לפי טבעו ויהיה גם קרוב להשיג תאוותו וילך אחריה ואז היצה"ר בוער בו באש, ורק דרך הילוכו היא על גב הנהרה הקפוי מקרח ובדרך ריצתו נחלקה רגלו על הכפור וחשב ליפול, הרי באותו רגע שנחלקה רגלו ונטה לפול הרי אז ינטל ממנו כל אותו התאוה, דהפחד שנתפחד מהנפילה העביר ממנו כל רצונו, דכן יסד הבורא יתברך בטבע כל הברואים, דגם מעט פחד שיעלה על לב האדם מעביר ממנו כל כחות התאוה והחמדה, וא"כ אחרי שהזהירה התורה בלאו דלא תחמד ואסרה לחמוד, אם היה להאדם יראה מן האיסור אפי' יראה קטנה כיראת הנפילה גם כן שוב לא יחמד כלל, ובזה יבואר טעות האדם מה דסובר דיש לו תירוץ על המעשים רעים שלו כי בא לו ע"י תגבורת היצה"ר, ואין זה תירוץ דבמעט יראת ה' אם היה מעלה על לבו לא היה היצר יכול לו כלל, דהיצה"ר אינו חזק כלל דבמעט יראה נתבטל כל הכח שלו ועיקר שליטתו הוא רק במה שמשכח מקודם היראה מלב האדם, וזה שאמר הכתוב מה ה' אלקיך שואל מעמך כי אם ייראה כו' וללכת בדרכיו, דרק אם יהיה לך יראה ממילא תקיים הכל", עכ"ד; בספר הברית ח"ב דברי אמת מאמר יד כתב: "ה' ציוה אותנו על האהבה באמרו 'ואהבת את ה' אלקיך בכל לבבך', מה מקרא חסר אם היה כתוב 'ואהבת את ה' אלקיך בלבבך', ומה ר"ל במלה 'בכל', אלא שהכוונה שיהיה לבבך מלא באהבת ה', כלומר שלא יהיה בלב רק אהבת ה' לבד, לא שיהיה בו גם אהבת ה' גם אהבת חמדת עולם, שאם כן אינו מלא באהבת ה' כי אם חציו לה' וחציו לכם ולא נקרא בכל לבבך, הנה כל איש המקיים זאת המצוה וכדבר האמור במאמר הזה אחר שחשקה נפשו להתענג על ה' השורה על ראשו וכלתה לדבקה בו באהבה רבה בכל עת לחזות בנועם ה' ולטעום מטעם המלך... אז א"א שיחמד שום דבר מכל מחמדי העולם הזה, מפני כי מודעת זאת שהחימוד הוא בלב ולא באיבר אחר, ואשר כבר לבו מלא תמיד באהבת ה' איה המקום בלב אשר יתאוה ויחמוד בו דבר זולתו, ועתה אתן לך משל אם לפניך שני כוסות אחד מלא יין על כל גדותיו והשני יש בו יין עד חציו לא יותר, ונמצא בזה שהוא מלא אין אתה יכול להוסיף עליו שום משקה, אבל בזה שחציו יין אתה יכול למלא אותו ולהוסיף עליו בכל דבר שתרצה ביין או בשכר או במים וכדומה כל משקה אשר ישתה", עכ"ד, וכ"כ בשמו הכתב והקבלה.

והוסיף לבאר בדרך פקודיך מצוה לח חלק המחשבה אות א בהערה:

"דהנה רבים וכן שלמים תמהו, וכי הקב"ה בא בטרוניא עם בריותיו באזהרה דלא תתאוה... ולי נראה דאין כאן קושיא, דודאי מה שנופל בלב האדם לאונסו לא יענש עליו, רק על מה שמאריך במחשבה ברצון, היינו כשנופל לו פתאום תאוה, באה האזהרה להסירה ממחשבתו, ובאם מאריך במחשבה אחר שנזכר שזה אסור הנה עבר על לא תתאוה, ובזה ניחא מה שנכתב לא תתאוה בלשון כבד ולא כתב לא תאוה בלשון קל, להורות בשני תו"ן שלא תבא מתאוה לתאוה, היינו בנפול לך תאוה לא תעמק ממחשבה למחשבה רק תיכף תסירנה ממחשבתך, והוא הנכון".

בספר אמרי שפר בסימן קכא כתב:

"יש שני מיני חמדה, תאוה עוברת ותאוה קיימת, תאוה עוברת, שהעובר על גן או היכל חברו והם יפים בעיניו מתאוה אליהם, הנה אין צדיק בארץ שלא יעבור עליו רוח חמדה כזאת, שהתאוה אינה נתונה תחת בחירת האדם אבל כחץ תעוף בליבו איש לא נמלט ממנה, ואולם תאוה קיימת היא שאם החומד שומרה בליבו וחורש והושב תמיד למלאות אותה ומתחזק נפשו עליה, ואין כוונת הכתוב להזהיר על תאוה עוברת, שאי אפשר להזהיר על דבר שאינו נופל תחת בחירת הנזהר, אבל כוונתו שכל מי שעברה על רוחו חמדת אשת רעהו, או עבדו ואמתו וכל אשר לו, יסיר התאוה מלבו ואל ישתדל למלאות חשקו, שאם החשק נשתרש בלב, ונתפתה אליו מעט מעט, סופו להלכד בחבלי התשוקה ויכבד על האדם מאד לעזוב אותה ולהמלט ממנה, ואחריתה לענה וראש... כבר אמרו חכמים, עברה גוררת עברה".

ובידי הלוי על סה"מ להרמב"ם ל"ת רס"ה אות א כתב:

"התאוה הוא בלב לבד, שמתאוה בלבו לדבר מהדברים, והחמדה הוא ההשתדלות והתחבולות שעושה כדי להשיג אותו הדבר שמתאוה, ושתי אלו הן מעמודי העולם והם הצינורות שמשפיעין כל היקום

והפרוגרס הכללי¹⁷, כידוע לכל משכיל, ואינם מגונים כלל אם נשתמש בהם במדה הנחוצה לפנים מגבולי הצדק והיושר, אמנם מה שהזהירה תורה הוא לבל נפרוץ גדרות עולם ולבל נשלח אותם חפשי להתאות ולחמוד מאשר לזולתנו שמשתמש בהם לעצמו ואינו עומד למסור לאחר, כאשתו ביתו שורו וחמורו וכל אשר לרעהו עצמו".

היקש אחרון לראשון

כתב בכד הקמח בערך חמדה:

"ועוד יתכן לומר כי לכונה אחרת קבעתו תורה אחרון כדי להקיש אחרון לראשון, שניהם מצות תלויות במחשבת הלב, זו מצות עשה וזו מצות לא תעשה והיא אחרונה, כדי ללמד דעת את העם כי מי שהוא מקיים לא תחמוד הנה הוא מקיים מצות אנכי, ואם עובר וחומד הרי הוא מבטל אנכי כי כיון שהוא חומד נראה שאין בטחונו בטחון גמור במי שאמר אנכי שאם כן לא היה חומד כלל"¹⁸.

נ"ל לקשר את האמור לדברי ר' שמעון שקאפ זצ"ל בהקדמה לספר שערי יושר:

"רצונו יתברך שנהלך בדרכיו כאמור והלכת בדרכיו, דהיינו שנהיה אנחנו בחירי יצוריו, מגמתנו תמיד להקדיש כוחותינו הגופניים והרוחניים לטובת הרבים, כפי ערכנו, ולדעתי כל ענין זה נכלל במצות ה'

---

¹⁷ עיין גם בספר בית שלמה בשער א פרק א; ובשם רבי מנדלי מקוצק אמרו: 'חביבין ישראל שניתן להם כלי חמדה' (אבות פרק ג), והכוונה שניתן בידן לבחור את החמדה, שכל אדם נולד ובלבו כח החמדה, אלא שהחכם מכוונה לתורה, למצות ומעשים טובים, והכסיל הולך בעצת יצרו וחומד הבלי העולם הזה.

¹⁸ כ"כ בדרך פקודיך מצוה ל"ת לח חלק המחשבה אות ג; בספר דברי שלמה על פרשת יתרו כתב: "לא תתאוה בית רעך וכו' וכל אשר לרעך, שמעתי ביאור נכון בזה הפסוק בדרך צחות, כי זה ידוע שאין שום איש מרגיש הצער מה שבלב חברו, הגם שמבחוץ רואה אותו וניכר עליו עשירות וכל טוב, אבל אינו יודע חסרונותיו כי אין במציאות בעולם איש שלא יהיה לו איזה צער בלבו שחברו אינו מרגיש בזה, רק הוא בעצמו נושא וסובל הצער הזה בלבו, וזה רמזה לנו תוה"ק להזהר ממדות המגונות התאוה והחמדה והקנאה, היינו לקנאו לחברו בביתו הנאה או בשאר קנינו ורכושו, וזהו שרמז הכתוב 'לא תחמד בית רעך שדהו ועבדו ואמתו ושורו וחמורו', ואם אתה תחמד מאשר לחברך, אז צריך אתה לחמוד 'וכל אשר לרעך', ר"ל גם צערו ויגונו בלב רעך, ג"כ להתאוות", עכ"ד.

של קדושים תהיו, דהנה במדרש ויקרא פכ"ד אמור על מקרא זה: 'יכול כמוני, ת"ל כי קדוש אני, קדושתו למעלה מקדושתכם'... נלענ"ד, שבמצוה זו כלול כל יסוד ושורש מגמת תכלית חיינו, שיהיו כל עבודתנו ועמלנו תמיד מוקדשים לטובת הכלל, שלא נשתמש בשום מעשה ותנועה, הנאה ותענוג שלא יהיה בזה איזה ענין לטובת זולתנו... והנה כשהאדם מישר הליכותיו ושואף שתמיד יהיו דרכי חיינו מוקדשים להכלל, אז כל מה שעושה גם לעצמו להבראת גופו ונפשו הוא מתיחס ג"כ אל מצות קדושה, שע"ז יטיב גם לרבים, שבטובתו לעצמו הוא מטיב עם הרבים הצריכים לו... וביחס זה מתדמה ענין קדושה זו לקדושת הבורא ית' באיזה דמיון קצת, **שכמו שבמעשה של הקב"ה בהבריאה כולה, וכן בכל רגע ורגע שהוא מקיים את העולם, כל מעשיו הם מוקדשים לטובת זולתו, כן רצונו ית' שיהיו מעשיו תמיד מוקדשים לטובת הכלל ולא להנאת עצמו**^ה.

דהמתאוה והחומד את השייך לחברו, הרי לא נמצא בכך שום טובת הנאה ותרומה לזולת כלל, אלא כל כולה להנאתו הפרטית, שהרי אין כאן אלא העברת דבר קיים מאיש לרעהו ללא שום מקום של נתינה או תוספת בדבר לכלל.

בספר עוללות אפרים לבעל הכלי יקר ח"ב עמ' יז מאמר קכג חג השבועות כתב:

"לא תחמד כולל כל התורה כדיבור ואהבת לרעך כמוך... וכן דיבור 'כבד את' בדרך שנתבאר, וזהו שאמר רבי יהושע בן לוי מכל דיבור ודיבור שיצא מפי הקב"ה נתמלא כל העולם כלו בשמים, וכיון שמדיבור ראשון נתמלא דיבור שני להיכן אזל, אלא שהוציא הקב"ה רוח מבית גגזיו והיה מעביר ראשון ראשון שנאמר שפתותיו שושנים נוטפות מור עובר, הנך רואה בעיניך ומשם תוכל להבין כי **הבשמים של הדברות הראשונות היו פורחין ברוח עד אשר באו הבשמים של הדיבור האחרון, הוא היה קיים לעד וממנו נתמלא כל העולם כלו בשמים"**

---

^ה עיין בספר תורת מהרי"ם לר' ישראל משה דושינסקיא זצ"ל בריש פרשת קדושים.
^ו בספר פרד"ס הארץ (פאר מרדכי) ח"ב לר' ישעיה הורביץ זצ"ל בפרשת יתרו הערה י כתב: "ובפסוק לא תחמד יש ט"ו תיבות כבנין שם יו"ד ה"א, היא השכינה שבין איש ואשתו כנ"ל, וכל הרוצה להפריד ביניהם הוא כמוחק שם שמים ח"ו", עכ"ד. ועפ"י זה י"ל שלכך יש ט"ו תיבות בדיבור לא תחמד, היות ובי-ה' צור עולמים, שכל העולם עומד ומתקיים בענין זה.

שהוא רמז ליראת ה' העולה היא למעלה לריח ניחוח כבשמים אלו וכמ"ש והריחו ביראת ה', אך שדברות הראשונות היו פורחות ברוח עועי' אשר מסך ה' בקרב העמים אשר אמרו לכבוד עצמו הוא דורש, עד אשר בא דיבור האחרון שבכל לוח דהיינו דיבור 'כבד' ודבור 'לא תחמד', מהם נתמלא כל העולם בשמים דהיינו דיבור 'כבד' היה ראייה שראש דבריו אמת, ודיבור 'לא תחמד' כולל כל התורה כאמור"י.

חילוק פרשיות

הנה כל דיבר נאמר בפרשה בפני עצמו (אנכי ולא יהיה בפרשה אחת), מלבד לא תחמד שנחלק לשתי פרשיות"י.

ובספר סמוכים לעד בפרשת ואתחנן כתב:

"לא תחמד אשת רעך ולא תתאוה בית רעך, כלומר כדי שלא תבא לחמוד אשת רעך, לא תאוה בית רעך, שתאוה נופל על דבר שאינו רואה, ותתאוה לראותה, וחמדה נופל על דבר שרואה וחומד אותו, לזה אמר כדי שלא תבא לראות אשת רעך המביא לחמוד בה, לא תתאוה לבא לבית רעך ליכנס בתוכה ובזה לא תוכל לראות אשתו, שהראיה מביאך לידי חמדה"יט.

---

^{יז} עיין גם בדבריו שם בעמוד יד מאמר קז בחג הפסח; ובספר קשת יהונתן לר' יהונתן אייבשיץ זצ"ל כתב שעשרת ימי תשובה הם כנגד עשרת הדברות, "ויום הכיפורים כנגד לא תחמד, כי ביוה"כ הרי אנו כמלאכים, בטלה כל תאוה וחמדה", עכ"ל; וכ"כ בספר אוצרות יוסף לר' יוסף ענגיל זצ"ל בדרשה לשבת שובה.

^{יח} עיין בספר שני לוחות הברית במסכת שבועות.

^{יט} כ"כ בספר רסיסי טל על המסורה בפרשת יתרו אות ב: "לא תחמד בית רעך, לא תחמד אשת רעך ועבדו ואמתו ושורו וחמרו וכל אשר לרעך (שמות כ, יז), לפי המסורה יש פסקא באמצע הפסוק אחרי 'רעך' הראשון, כידוע שכל הפסק בא על מנת להתבונן על מה שכבר נאמר, כאן צריכים התבוננות עמוקה, כי הדבר הקשה ביותר לאדם הוא לנצה את מניעיו הטבעיים, כמו ששינו 'איזהו גבור הכובש את יצרו' (אבות ד, א), אולם מי שמפסיק מלבקר בבית רעהו יותר מדאי ומקיים את מאמר החכם מכל אדם 'הוקר רגלך מבית רעך' (משלי כה, יז), הוא נמנע מלראות בעושר חברו וממילא ישמח בחלקו, ההמנעות מתגרת היצר ומלכוד ליד נסיון, מציל את האדם מלהלכד ברשותו, מטעם זה כתוב עוד פעם 'לא תחמד אשת רעך וכו', והתורה לא כללה את כולם בלא תחמד הראשון, כי הנצל מלא תחמד הראשון, בקלות ינצל מלא תחמד השני", עכ"ד; וכ"כ בספר זרע אברהם על התורה בסוף פרשת יתרו.

בספר נחלת בנימין במצוה לח כתב:

"ועיקר טעם מצוה זו, הואיל והחמדה הוא אתחלתא דעבירה ואין פעולת עבירה נפעלת זולתה, הוכפלה אזהרתה בתורה לאמר 'לא תחמד בית רעך', 'לא תחמד אשת רעך ועבדו' ובכלל אזהרה זו הוי מצי למכתב נמי בית רעך ולמה כפלה התורה לא תחמד, אין זה כי אם מפני התמדת ורגילת עבירה זו הוכפל אזהרתו, ובעבירה ראשונה מעת הבריאה נאמר ונחמד למראה, דהקדים עצמו סרסור השני לראשון, וטרם ראות הפרי באה החמדה, ודכתיב ותרא האשה איננו פירוש ראייה כי אם כמו וירא בלק, ובטרם תקרב אל האילן כבר התלהב אש החמדה, כי כבר קישקש ארס היצה"ר בקרבה מביאת הנחש כנודע דעת האריז"ל".

יוחסין

ידוע ומפורסם שישנה הקפדה בענין שידוכין על יחוס המשפחות, ויש לכך סימוכין ומקורות רבים בדברי חז"ל, דמעלה הוא שעשו ביוחסין¹⁷. אלא שמצינו שהתורה¹⁸ ק מבארת ומגלה שהמעלה המובחרת ביותר שיש לאדם לבדוק בבואו למצוא את זיווגו היא יחס האדם לממון, שאע"פ שכל מידותיו של אדם מקורן בלב (אבות ב, ט) כבר רמזו חז"ל 'שכל האיברין תלויין בלב, והלב תלוי בכיס' (ירושלמי, תרומות פרק ח הלכה ד).

כתב הכלי יקר בראשית כד, יד:

"אותה הוכחת לעבדך ליצחק, פירש"י ראויה היא לו שתהא גומלת חסדים, סמך פרשה זו לפרשת עפרון החתי כי גם הוא היה מזרע כנען שנאמר וכנען ילד את צידון בכורו ואת חת, ועפרון היה רע עין על כן צוה להרחיק הכנענים שהם בעלי עין הרע, כי הכסף יענה ויעיד על הכל, וכל אדם ניכר בכיסו אם זך וישר פעלו ואין לך מצרף וכור הבחינה על האדם כי אם הכסף והזהב, וכן אמר שלמה (משלי יז, ג) מצרף לכסף וכור לזהב, כי הרוצה לצרף האדם ולבחנו ילך אל הכסף

¹⁷ עיין גם באספקלריה המאירה על הזוהר בסוף פרשת יתרו, עפ"י הגמרא בקידושין דף מ.
¹⁸ כתובות טו; כתובות סב: 'רבי איעסק ליה לבריה בי רבי חייא', עיין שם ברש"י ומהרש"א; קידושין פרק רביעי.

ויראה מה טיבו, וכן כור להבחין בו האדם, ילך לזהב ויראה איך האדם מתנהג בו, כי אם יעמוד בצדקתו בעסק ממון, בכל תושיה יתגלה כי שלם הוא וכן להפך, **ומכאן למד אליעזר שלא בדק את רבקה כי אם במדה זן** אם יש לה עין טובה וגומלת חסדים, לכך אמר אני לא אתבע ממנה כ"א שתתן לי לשתות, והיה אם תשיב לי שתה וגם גמליך אשקה אז בודאי היא בעלת גמילות חסדים שתתן לי יותר ממה שאני שואל... ורז"ל אמרו (תענית כד.) **'כל כלה שעניניה יפות כל גופה אין צריך בדיקה'**, וזה דבר שהחוש מכחיש כי כמה מכוערות בעולם שעניניהן יפות, ועוד קשה מה ראו חז"ל על ככה ליתן עצה לבדוק אחר יופי חיצוני זה והלא שקר החן והבל היופי, אלא ודאי **שנתנו עצה לבדוק אחר מעשיה, וזאת העצה היעוצה שיבדוק אם היא בעלת עין יפה וגומלת חסדים**, כי אם עיניה יפות בבריות, אז היא בלי ספק שלימה בכל המדות, ולמדו רז"ל מן אליעזר **שלא בדק את רבקה כי אם במדה זו, כי מדה זו בנין אב על כל המדות**, עכ"ד.

מקובל להסביר שאליעזר בחן את רבקה במידה זו של גמילות חסדים, אך בפשטות נראה שזה רק בטרחה ובגמילות חסדים שבגוף, והיכן גם הבחינה של גמילות חסדים שבממון כפי שכותב כאן הכלי יקר. ונלע"ד שכמות המים האדירה ששאבה רבקה לצורך אליעזר אנשיו וגמליו, אינה דבר שהוא חנינם אין כסף (ראה ב"ק כז: 'ההוא גרגותא דבי תרי'), אלא זהו חיוב שיש על משפחה לקבל בהיותם תושבי המקום, שמצינו שמים היה דבר נצרך ויקר המציאות בזמנם, ולא פעם התורה מציינת מריבות ומאבקים על המים ועל השליטה בהם, וכן אמצעים שנלקחו כדי להגן עליהם (יצחק והפלשתים, יעקב והרועים, משה ובנות יתרו).

וכבר הזהיר בעל המשנה ברורה^{ר"ב}, שחמדת הממון וטיפול שאינו ראוי בהוצאות הבית עלול להמיט אסון על המשפחה, וכפי שכתב בבאור הלכה סימן תקסט סעיף א ד"ה ואל:

---

^{ר"ב} זכה החפץ חיים מן שמיא, שספרו 'משנה ברורה' התפרסם למעלה מכל ספרי ההלכה בדורות האחרונים, ואין לך ספר הלכה יותר נלמד ויותר מצוי ממנו בכל בית ובכל בית מדרש, ועמדו רבים לברר במה זכה לכך. ובמלתא דבדיחותא ועל דרך הדרוש, נ"ל שזכה לברכתו של רשב"י כאמור בשבת קלה: 'תניא רשב"י אומר חס ושלום שתשתכח תורה מישראל שנאמר לא תשכח מפיו זרעו (דברים לא), אלא מה אני מקיים ישוטטו לבקש דבר ה' ולא ימצאו (עמוס ח), שלא

"ואל יצמצם בהוצאות יום טוב, אבל בשאר הימים צריך כל אדם לצמצם בהוצאותיו (טור), ומקורו מהא דאיתא בגמרא (ר"ה טז.) מזונותיו של אדם קצובים לו מראש השנה וכו', ופרש רש"י ליהרהר מלעשות יציאה מרובה, שלא יוסיפו לו אלא מה שפסקו לו, עכ"ל, וזהו תוכחת מרובה על זמננו, שבעוונותינו הרבים הרבה אנשים עוברים על זה ולא ישימו לב איך להתנהג בהוצאות ביתם, להרחיק דברים המותרים ורבים חללים הפילה הנהגה הרעה הזו שמביאה את האדם לבסוף על ידי זה לידי גזל וחמס וגם לחרפה וכלימה, והרבה סיבות יש שגורמים להנהגה רעה הזו, והסיבה הגדולה שבכולן הוא על ידי הנשים שדעתן קלות ואינן רואות הנולד, ואשרי למי שיאמץ לבבו ולא ישגיח לפיתויים וינהל הוצאות ביתו בחשבון כפי ערך הרווחתו ולא יותר, ועיין בקונטרס שפת תמים (סו"ס שמירת הלשון) פרק ה מה שכתבנו בזה, עכ"ד.

וכן הוסיף המשנה ברורה בסימן תרו סק"א בשם חיי אדם: "כללו של דבר, כל דבר שבממון לא יסמוך על הוראתו, כי היצה"ר יש לו היתרים הרבה", ובסוף סימן תרז כתב בשם הט"ז, שעיקר חטאת האדם הוא מחמת ממון, עיי"ש, וכ"כ בספר יערות דבש סוף דרוש ז, שנסיון הממון קשה מהכל.

ונלע"ד להביא סימוכין, שמידה זו עיקרית בבנין בית מפואר לה', מאשה שלמרות שהיתה עתירת נכסים, הדבר לא העביר אותה על דעתה וזכתה בשל כך להעמיד בית המפורסם לתפארת ושבחזו עולה למעלה משאר משפחות.

איתא בגמרא כתובות לט: "אמר רב נחמן אמר רבה בר אבון פקחות שבהן אומרות מפותה אין לה צער... רבא אמר אמרה לי בת רב חסדא כי ריבדא דכוסילתא, רב פפא אמר אמרה לי בת אבא סוראה כי נהמא אקושא בהינכי". ובאר שם רש"י 'בת רב חסדא - אשתו של רבא', 'בת אבא סוראה - דביתהו דרב פפא'. והדבר תמוה מאוד, מה הביא את רש"י בשני דיבורים הסמוכים זל"ז באותו ענין ממש, לשנות את פירושו מלשון הקודש ללשון ארמית ולקרוא לאשתו של רב פפא 'דביתהו', ולא בפשטות 'אשתו' כפי שפירש על אשת רבא.

ימצאו הלכה ברורה ומשנה ברורה במקום אחד", ע"כ, ואכן לא נמצא ספר זה במקום אחד, כספרים אחרים שלא זכו להתפרסם ונדיר למצואם, אלא ספר זה נמצא בכל המקומות.

וי"ל עפ"י הגמרא בשבת קיח: "אמר רבי יוסי מימי לא קראתי לאשתי אשתי ולשורי שורי אלא לאשתי ביתי ולשורי שדי", ובאר שם המהרש"א שקרא לאשתו ביתו על שם שהיא עיקר הבית, וכדי שתהא זריזה בכל צורך מלאכה בבית. וכן מבואר במשנה כתובות נט: "ואלו מלאכות שהאשה עושה לבעלה... הכניסה לו שפחה אחת... ארבע יושבת בקתדרא, רבי אליעזר אומר אפילו הכניסה לו מאה שפחות כופה לעשות בצמר". ומצינו גם שמלבד העשירות המופלגת והמפורסמת של רב פפא, היתה אשתו ממשפחה עשירה ובעלת ממון ונכסים משל עצמה (עיין סנהדרין יד:, כתובות נג.).

ונ"ל שרש"י כאן מצא מקום לשבח דווקא את אשת רב פפא בהיותה אשת חיל, לקרוא לה 'דביתהו דרב פפא' ולגלות שעל אף העשירות המופלגת לה זכתה, לא היתה יושבת בקתדרא כבת מלכים, אלא היא היתה עיקר הבית וכל המלאכות וטרחות בית רב פפא היו נעשות על פיה, דשם 'אשת חיל' קאי על אשה 'זריזה ויודעת בהנהגת הבית' (רמב"ן שמות יח, כא). ועוד ניתן להבחין במידת ההסתפקות שניחנה בה, שהרי הגמרא מביאה שתיארה לרב פפא את צער המפותה 'כי נהמא אקושי דחינכי', ובאר רש"י 'כלחם קשה שגורר את החיך'. וכי מהיכן לבת מלכים זו לדעת היאך ההרגשה של לחם קשה לחיך, אלא ודאי מוכרח שממונה הרב לא העביר אותה על דעתה ולא סימא את עיניה כלל וכלל, ולכן לא היתה מקפידה על מזונותיה שיהיו מעדני מלכים, אלא כשהיה צורך הסתפקה גם במזונות דלים כלחם קשה (ניתן להביא גם ראייה מהגמרא בכתובות נג. שמידה זו קיבלה מבית אביה, שלא היה מקפיד על הממון).

בשו"ת הרמ"א בסוף קונטרס אחרון כתב: "מה שנוהגין ורגילין אנו להזכיר בסיום כל מסכתא רב פפא עם עשרה בניו שהיו מאירים וגדולים בתורה, ע"י שהיה עושה להם סעודה בסיום מסכתא כי עשיר היה והיה מחזיק לעוסקי התורה, לכן זכה שמזכירין אותו עם עשרה בניו הרמוזים כאלו הוזכרו עשרת הדברות", עכ"ל, ומוכרח הוא שכשם שזכותו עמדה לכך שהוזיל מכספו להחזקת התורה, כך בודאי גם זכותה ומידותיה הטובות של רעייתו עמדו, וזכתה להקים בשל כך בית מופלא זה.

---

⁷² וכן דרשו חז"ל בריש מסכת יומא 'ביתו זו אשתו' וביבמות סב:, ועיין מש"כ בשו"ת שערי דעה (שער יהודה) לר' חיים יהודה לייב מסאסניצא זצ"ל בסימן צ"ט.

חלק ב

פירוש המצוה

פרשת יתרו: "לא תחמד בית רעך; לא תחמד אשת רעך ועבדו ואמתו ושורו וחמרו וכל אשר לרעך".

פרשת ואתחנן: "ולא תחמד אשת רעך; ולא תתאוה בית רעך שדהו ועבדו ואמתו שורו וחמרו וכל אשר לרעך".

נחלקו הראשונים האם למנות לא תחמד ולא תתאוה בשני לאוין או בלאו אחד:

שני לאוין¹⁷ - רמב"ם (מצות לא תעשה רסה, רסו); ראב"ד (לדעת המ"מ בהלכות גזילה ואבידה א, י); ספר החינוך (מצות לח, תטז); רמב"ן על התורה דברים יג, ט; רבנו יונה בשערי תשובה שער ג סימן מג.

לאו אחד - יראים סימן קטו (רנד); סמ"ג מצוה ל"ת קנח; סמ"ק מצוה יט.

וכן נחלקו בפירוש הלאוין:

'לא תתאוה'

- המתאוה לדבר שברשות חברו שאפשר לקנותו ממנו, כיון שחשב וגמר בלבו היאך יקנהו ממנו, עובר בלאו¹⁸.
- המתאוה לדבר שברשות חברו וקבע הדבר במחשבתו, אפילו לא חשב בלבו היאך יקנהו ממנו, עובר בלאו¹⁹.

---

¹⁷ בספר נתיבות עולם מצוה קנח באר שאע"פ שהם שני לאוין, אין כאן אחד עשר דיברות אלא לא תחמד ולא תתאוה בדיבור אחד נאמרו; האבן עזרא (דברים ה, טז) גרע את 'אנכי' ממנין הדיברות וכתב: 'לא תחמד בית רעך - הדיבור התשיעי, לא תחמד אשת רעך - הדיבור העשירי'.
¹⁸ רמב"ם הלכות גזילה ואבידה א, י; רבנו יונה בשערי תשובה שער ג סימן מג; טור וש"ע חו"מ שנט, י; ספר חרדים בתחילת פרק א מצות ל"ת התלויות בלב; ערוך השלחן חו"מ שנט, ה.
¹⁹ חינוך במצוה תטז; פלא יועץ בערך חמדה; עיין בשדי חמד (ח"ג מערכת הלמד בסוף כלל קל) במש"כ בשם ספר יהודה יעלה.

- המתאוה לדבר שברשות חברו, כיון שחשב וגמר בלבו לקנותו ממנו גם אם לא יסכים חברו לכך, עובר בלאורי¹¹.
- המתאוה לדבר שברשות חברו, כיון שחשב וגמר בלבו ליקח ממנו ולא ליתן לו דמים, עובר בלאורי¹².

'לא תחמד'

- הפציר בו ולקח ממנו, אע"פ שנתן דמים והסכים חברו למכור לו, עובר בלאורי¹³.
- הפציר בו ולקח ממנו, אע"פ שנתן דמים אבל לא הסכים חברו למכור לו, עובר בלאורי¹⁴.
- הפציר בו ולקח ממנו, אם לא נתן דמים, עובר בלאורי¹⁵.

הערה: הדינים המובאים לקמן הובאו באופן כללי, ויש לפרשן לכל אחת מהשיטות לפי האמור לעיל.

---

¹¹ מגיד משנה לדעת הראב"ד בהשגות על הרמב"ם הלכות גזילה ואבידה א, י; בית יוסף לדעת הראב"ד, חו"מ סימן שנט.

¹² בבא מציעא ה: תוספות ד"ה בלא דמי; סנהדרין כה: תוספות ד"ה מעיקרא, בתירוץ ראשון; ספר הכריתות לר"ש מקינון לשון למודים שער ג סימן קמד - וזאת אם נאמר שסוברים שיש לאו דלא תתאוה בנוסף ללא תחמד.

¹³ רמב"ם הלכות גזילה ואבידה א, ט; רבנו יונה בשערי תשובה שער ג סימן מג; טור ושו"ע חו"מ שנט, ט; ספר חרדים בתחילת פרק א מצות ל"ת התלויות בלב; סמ"ע חו"מ שנט ס"ק יד; ערוך השלחן חו"מ שנט, ט (וכתב שם בסעיף יב: "ולכן יזהר אדם מלקנות שלא אצל חנוני אם לא כשהמוכר מבקש ממנו שיקנה", עכ"ל); בבאר היטב חו"מ שנט ס"ק ו כתב בדעת הרמב"ם והשו"ע עפ"י ע"ש, שאם נתן דמים עובר בלאו מדרבנן.

¹⁴ ראב"ד בהשגות על הרמב"ם הלכות גזילה ואבידה א, ט; סנהדרין כה: תוספות ד"ה מעיקרא, בתירוץ שני; יראים סימן קטו (רנד); בספר יד המלך לנכד הנודע ביהודה כתב, שהראב"ד כלל לא משיג על הרמב"ם אלא פירושי קא מפרש, וגם הרמב"ם סובר שאם אמר המוכר 'רוצה אני' אין כאן איסור לא תחמד, ודעתו שאין כלל מחלוקת בין הרמב"ם לראב"ד בדין זה.

¹⁵ בבא מציעא ה: תוספות ד"ה בלא דמי; סנהדרין כה: תוספות ד"ה מעיקרא, בתירוץ ראשון; סמ"ג מצוה ל"ת קנה; ספר הכריתות לר"ש מקינון לשון למודים שער ג סימן קמד; ובשדי חמד (ח"ג מערכת הלמד כלל קל) הביא בשם מוהר"ח בספר נדיב לב (ח"ב חו"מ סימן כ) שלשיטה זו אם נותן דמים אינו עובר בלאו דאורייתא, אך אסור מדרבנן.

דיני החומד

א. הרוצה שיהיה לו ממון או חפץ כעין שיש לחברו, יש אומרים שעובר בלאו ויש אומרים שאינו עובר^{רב}.

ב. המעונין בחפץ שביד חברו, ומיד כשביקש זאת ממנו בפעם הראשונה הסכים חברו למכרו לו, אינו עובר בלאו (ויש אומרים שממדת חסידות יש להימנע מלבקש^{רב}), אך כשבעל החפץ ממאן בתחילה, יש ליהזר לכתחלה שלא לבקש יותר, ואם הפציר בו עד שלקחו עובר בלא תחמד^{רב}, ואם היה המבקש אדם חשוב, אפילו בפעם הראשונה שביקש, עובר בלאור^{רב}.

^{רב} רבנו אברהם בן הרמב"ם על התורה בפרשת יתרו: "והבן שהאזהרה על איזה חפץ שיש ברשותו של חברו, לא על מה שדומה לאותו החפץ. המשל בזה, ראובן יש ברשותו בית נאה, אסור על שמעון להתאוות שאותו בית גופו יהיה שלו, לא (שאסור לו) להתאוות לו דוגמתו או דומה לו, וזה דק והבן אותו והוא נכון ודע אותו", עכ"ד; וכן בפלא יועץ ערך חמדה משמע שאין איסור בדבר, אך כתב: "וגם זה הבל ורעות רוח, רק יחמד איש להשיג חכמה ותבונה ומדות טובות וישרות ולהתדמות לקדישי עליונים", עכ"ד; בדרך פקודיך (מצוה לח חלק הדיבור אות ב) כתב שלדעת הזהר פרשת יתרו דף צג עובר בלא תחמד; במשנת אברהם על הסמ"ג (סימן קנה אות [ב] ז) כתב שעפ"י מסכת כלה רבתי פרק ו אינו עובר, ועפ"י הזהר עובר; בשו"ת דברי יציב חו"מ סימן סה אות ב כתב שלדעת הסמ"ק במצוה יט עובר; בשו"ת בצל החכמה ח"ג סימן מט כתב שהזהר ומדרשי חז"ל אינן חולקים, וגם הזהר מסכים שאינו עובר בכהאי גוונא; בשו"ת משנה הלכות (חלק יב מהדורא תניינא חלק ב חו"מ סימן תי) כתב: "ומיהו לתאוה יבקש נרדף, שאם הוא מתאוה לוקוסס וכיוצא בזה, אין זה בכלל לא תחמד, אלא בכלל 'התאוה תאוה' שצריך להתרחק עצמו ממותרות וכיוצא בזה" עכ"ל, ועיין בתנא דבי אליהו רבא ריש פרק ג.

^{רב} ערוך השולחן חו"מ שנט סעיפים ה, יג.
^{רב} בלחם משנה הלכות עדות י, ד כתב שעובר בלא תחמד דוקא שמפציר הרבה; בשו"ת בצל החכמה ח"ג סימן מג אות ט כתב שבשתי פעמים עדיין לא חשיב הפציר, ורק אם ביקש שלוש פעמים עובר (בהשמטות שם כתב להוכיח זאת מגמרא נדרים טז. ויומא פז.); בתולדות שמואל (ח"ג מצוה לח סימן א אות ב) משמע שכבר בפעם השניה ששאל עובר, וכ"כ בספר חשוך חמד לרב זילברשטיין שליט"א על ב"מ דף קח. בשם הקהלות יעקב, שאסור לבקש יותר מפעם אחת.
^{רב} רבנו יונה בשערי תשובה שער ג אות מג: "והחומד לקחת כל חפץ והוא איש נכבד, שאם ישאל שאלה אור פניו לא יפילון, אסור לשאול מעם רעהו מקה או מתת, בלתי אם ידע כי נתון יתן לו בנפש חפצה ולא ירע לבכו בתתו לו", עכ"ד; רב ברכות לבעל הבן איש חי במערכה ל סימן ב עמוד צו עפ"י הגמרא בכתובות נג. 'מעלאי דידי היינו עשיה', שלעיתים אפילו נוכחות של אדם חשוב ללא דיבור כלל, דמי לעישוי; עיין סוף שמואל ב' ברלב"ג בתועלת העשרים.

ג. יש אומרים שהמפציר בחברו למכור או לתת את חפצו שלישי, אין בזה משום לא תחמד^{יב}.

ד. החומד חפץ של חברו לקנותו ע"מ לתתו לאחר מכן לאחרים, עובר בלאורי^{יג}.

ה. המרבה בדמים לחפץ שאין הבעלים מעוניין למכרו, עד ששינה את דעתו, עובר בלאורי^{יד}.

ו. נכרי אסור בלא תחמד, והוא בכלל איסור גזל האסור לבני נחרי^{טו}.

ז. אם אינו מתאוה לחפץ חברו אלא כוונתו בנטילת החפץ ממנו, להצר לחברו ולהכאיבו שלא יהא לו החפץ החביב עליו, אינו עובר בלא תתאוה אלא בלא תחמד בלבד^{טז}.

---

^{יב} שו"ת דברי יציב חו"מ סימן סה אות ו; שו"ת אבן ישראל ח"ח סימן קה; בספר רב ברכות מערכה ל סימן ב דף צו הניח זאת בצ"ע, אך בבן יהודע שב וכתב להוכיח מגמרא קידושין נט. שאינו עובר; במנחת סלת מצוה לח אות א כתב שאינו עובר בלא תתאוה אך עובר בלא תחמד; בשו"ת תשובות והנהגות ח"ג סימן תעה כתב שלמעשה יש ליהזר בכך, ולא להפציר בחברו למכור או ליתן במתנה אפילו לצד שלישי.

^{יג} שו"ת בצל החכמה ח"ג סימן מה, עיין שם שחילק בין אם נתן לאביו ורבו או לאשתו ובניו הסמוכים על שולחנו או שנתן לאחרים, ובשם ר"י פערלא בפירושו לספר המצות רס"ג כתב שאינו עובר, והעיר על כך בספר פתחי חשן לר' יעקב ישעיה בלויא זצ"ל, בהלכות גנבה ואונאה פרק א הלכה יא הערה כח: "לענ"ד אינו דומה, שהמחבר דן כשחומד חפץ כדי ליתנו לחברו, ובזה מסתבר שעובר, דמאי נ"מ לאיזו מטרה חומד, שהרי גם במתנה לחברו נהנה, ואילו הגרי"פ שם כתב שהמשטדל שימכור לחברו אין בו משום חימוד, ובזה נראין דבריו", עכ"ד.

^{יד} ספר חרדים (תחילת פרק א מצות ל"ת התלויות בלב אותיות ב-ה); פלא יועץ בערך חמדה; ערוך השלחן חו"מ שנט, יג.

^{טו} חינוך מצוה תטז; בתנא דבי אליהו רבא פרק כד כתב דשם בן נח הזהיר את אומות העולם על לא תחמד, אולם המלבי"ם על פרשת יתרו כתב: "וג' ראשונות... הם משבע מצות בני נח ולכן לא אמר 'רעך', אבל לא תענה ולא תחמד אין נוהגים בבני נח, לכן אמר רעך", עכ"ל; בספר חיי בנימין בעמוד רסה סימן כא כתב, שהטעם שנהרג הנכרי שאכל קרבן פסח (פסחים ג:) הוא משום שעבר על לא תחמד.

^{טז} יד הלוי על ספר המצות להרמב"ם לא תעשה רסו אות ג, ועוד כתב שם שאין מוכרה שהעובר על לא תגזול עובר גם על לא תחמד, וכ"כ ר"י פערלא בבאור לספר המצות רס"ג מצוה ל"ת רעא דף שלו, וכ"כ מהר"ם שיק במצוה לח.

ח. אין לוקין על לאו זה - יש אומרים משום שאין בו מעשה^{ר"א}, ויש אומרים משום שניתן להישבון^{ר"ב}.

דין חפצי חברו

א. איסור לא תחמד שייך גם אם רוצה לקיים מצוה בחפץ של חברו, בין בתשמישי קדושה ובין בתשמישי מצוה^{ר"ג}.

^{ר"א} רמב"ם הלכות גזילה ואבידה א, ט, ולשיטתו קנה הלוקח ואין צריך להשיב את החפץ, אולם התומים בחו"מ סימן לד' סקי"ג כתב בדעת הרמב"ם: "מהתורה אינו בגדר איסור גזל עד שיצטרך להשיב כדכתיב והשיב את הגזלה, רק הוא לאו מיוחד בפ"ע שעובר עליו, אבל אם קנה הכלי אין מחויב להחזיר ולא נתקו התורה להישבון והרי זה כמו שארי לאוין, אבל חכמים עשוהו מדבריהם כגזל, וא"כ כופין אותו להחזיר הכלי שחמד כדן גזלן וכל תורת דין גזלה עליו, ולכן הואיל וחכמים קבעוהו שיהיה בכלל גזלה, פסלוהו להעובר וחומד כדן גזלן", עכ"ד.
^{ר"ב} השגות הראב"ד הלכות גזילה ואבידה א, ט, ולשיטתו לא קנה הלוקח וחייב להשיב; חינוך מצוה לו; פלא יועץ אות ג ערך גזל, אות ד ערך דבור, אות ח ערך חמדה; בספר פנים יפות על התורה בפרשת יתרו כתב שבמקרה שחמד את אשתו של חברו והשתדל שיגרשה ולאחר מכן לקחה לאשה, לוקה מפני שלא ניתן להישבון שהרי היא אסורה על בעלה הראשון, וכ"כ במגילת ספר על הסמ"ג לאו קנה לשיטת הראב"ד, וגם לשיטת הרמב"ם כתב שלוקה במקרה שעשה מעשה וכפה אותו עד שאמר רוצה אני, שזה חשיב מעשה כדאייתא בבבא בתרא דף מח, ובמהר"ם שיק מצוה לח' אות ג משמע שחולק על כך, וכן בספר מנחת סלת.
^{ר"ג} שו"ת בצל החכמה ח"ג סימן מג' אותיות א-ח; בן איש חי שנה א פרשת כי תבא סעיף יח, ובספר רב ברכות מערכה ל' סימן ב עמ' צו-צז כתב: "הנה יש להסתפק אם זה ראה ספר אחד אצל חברו והתאוה וחמד אותו לקנותו בעבור ללמוד, אם אומרים בזה משום לאוין הנזכר, ואת"ל דגם זה אסור דאע"פ שהתאוה וחמד אותו בעבור ללמוד בו, עכ"פ הוא בכלל ממון שלו ויוכל למכרו ולכן אין לחלק בזה לשאר חפצים, הנה אכתי יש להסתפק אם זה מתאוה וחומד ביתו של ראוּבן לקנותו בעבור להקדישו לעשותו בית הכנסת, אי איכא בזה איסור לאוין הנזכר אם לאו, והנה לכאורה נראה בנידון זה דמותר, דהגע עצמך אם זה בא אצל ראוּבן ומדבר על לבו שיקדיש את ביתו לבית הכנסת מה בכך, הלא ברוך יהיה שמעשהו לעשות מצוה וגדול שכרו גדול המעשה וכו', וא"כ למה יגרע אם הוא מעשהו ומפציר בו בראובן לקנות ממנו בדמים שלו לצורך מצוה, ועל כן לכאורה נראה בס"ד דהסברא נותנת כל שהוא מתאוה וחומד בית או חפץ שלחברו לקנותו ממנו לצורך ההקדש ומצוה ואינו רוצה אותו לצרכו כלל, הרי זה מותר בלתי שום פקפוק", עכ"ד; שו"ת דברי יציב חו"מ סימן סה אות ו; בפירוש דעת זקנים מבעלי התוספות עה"ת לבראשית כה, לד כתב: "ויבן עשו וגו', פי' מכבר היה מבוזה אותה, ועל כן לקחה יעקב ממנו, ונמצא בספר רבי יהודה החסיד מכאן אתה למד שאם יש ביד רשע ס"ת או מצוה אחרת, דמותר לצדיק לרמותו וליטלו ממנו".

- ב. אם אינו יכול לקיים מצוה אלא בחפץ של חברו, מותר להפציר בו שיתנו לו ואין בזה משום לא תחמד^ל.
- ג. המפציר בחברו שיתן לו דבר במתנה עובר בלאו^ה, ויש אומרים שזו דעת יחיד^ל, ויש אומרים שאינו עובר בלאו אלא מצד חסידות יש להמנע מכך^ל.
- ד. יש אומרים שהמפציר בחברו להפקיר את חפצו על מנת לזכות בו לאחר מכן, אינו עובר בלא תחמד^ה.

^ל שו"ת בצל החכמה ח"ג סימן מג אות ט: "דקי"ל ישראל ערבים זב"ז, דהיינו שעל כל אחד מישראל לדאוג שחברו יוכל לקיים המצות המוטלות עליו", עכ"ד; תולדות שמואל ח"ג מצוה לח סימן א אות ו; בשו"ת דברי יציב חו"מ סימן סה אות ו כתב: "במצוה שאינו מוטל עליו, או שחברו רוצה לעשות המצוה בעצמו, והוא חושק ורוצה שחברו יתן לו כדי שהוא יעשה המצוה, לא מסתבר כלל שלא יהא בכלל האיסור, למה נפק"מ מה תכליתו של החשק, סו"ס חפץ של חברו הוא רוצה", עכ"ד.

^ל רבנו יונה בשערי תשובה שער ג אות מג; סמ"ג ומרכבת המשנה, לדעת שו"ת בצל החכמה ח"ג סימן מג אות יא; ברכת הנצי"ב על המכילתא בפרשת יתרו: "אף כאן עד שיעשה מעשה, והיינו שמשדל להשיג לעצמו במקוה או במתנה", עכ"ד; בן איש חי שנה א פרשת כי תבא סעיף יח; חפץ חיים בשמירת הלשון ח"ב חתימת הספר פ"ד: "וכן כל כהאי גוונא מתנות של רשות, לאפוקי של צדקה, שאין בלבו של הנותן ליתן כי אם לאחר הפצרת רעים יש בזה משום לא תחמד", עכ"ד; בספר אוסרי לגפן חלק יג כתב בשם האדר"ת (ג, אדר א באות יב): "גם המפציר בחברו שיתן לו מעות במתנה עובר בלא תחמד, דלא גרע כסף משווה כסף, ומכאן תוכחה גדולה לממונים מן הקהל שדורשים יותר מן המגיע להם דעוברים בלא תחמד, וכן עני שאין צריך לבריות ומאנה אותם", עכ"ד; שו"ת תשובות והנהגות ח"ג חו"מ סימן תעה; בחכמת מנוח בבא מציעא כב. ד"ה משום כסיפוטא כתב: "מכאן מוכח בהדיא דמתנה שאדם נותן משום כסיפוטא יש בה משום גזל ואסור לקבלה, וע"ז נאמר ושונא מתנות יחיה", עכ"ד.

^ל שו"ת ארץ צבי (לגרא"צ פרוור זצ"ל) סימן ג אות ו, בשם האדמו"ר מגור בעל האמרי אמת. ^ל שו"ת ארץ צבי סימן ד בשם האדמו"ר מגור בעל האמרי אמת, וכ"כ בשם אביו בעל השפת אמת (והוא עצמו כתב שאינו יודע שום סברא וחילוק בין מכר למתנה לענין זה); שו"ת בצל החכמה ח"ג סימן מג אות יא, ובסימן מד באות ד כתב: "ובאמת ברוב הפוסקים לא נזכר לאו דלא תחמד רק מכר וחליפין, דהיינו ג"כ כמכר כדאמרינן (בבא מציעא יא) דחליפין דרך מקוה וממכר הוא... דמלת חמדה מורה על תשוקה עזה להשגת החפץ שהוא רוצה בו... ולכן אם מפציר בחברו שיתן לו חפץ פלוני במתנה, יש מקום לומר כיון שאינו מוכן להפריז כסף כדי להשיגו ואפילו לשלם דמיו אינו מציע, רק רצונו בו דרך מתנה דוקא, זה מוכיח שאין תשוקתו לאותו חפץ גדולה כל כך עד שתהא ראוי להקרא בכלל חומד", עכ"ד.

^ל מהרי"ל דיסקין על התורה דברים ה, יח; עיין שם במש"כ לענין אשת חברו.

- ה. בית או חפץ שנמצא בשכירות אצל ישראל מנכרי, י"א שהמפציר לקנותו מהנכרי עובר בלאוריט^ט, וי"א שאינו עובר^מ.
- ו. יש אומרים שהמפציר בחברו שימכור לו אחד מחפציו ולא יחד לו חפץ מסוים, כגון 'מכור לי אחד מבגדיך', אינו עובר בלאוריט^א.
- ז. יש אומרים שאיסור לא תחמד הוא דוקא במכר, אך המפציר בחברו שישכיר או ישאל לו חפץ או בית אינו עובר בלא תחמד^ב.

רלט שו"ת מהרש"ך ח"ב סימן קמט.

רמ משנה למלך הלכות גזלה ואבדה א, ט; בשו"ת מחנה חיים ח"ב או"ח סימן לב, הביא דעת המל"מ בזה, שלא אסרה תורה חימוד רק בדבר שגופו קנוי לו לאדם כמו ביתו ועבדו ואשתו וכו', אבל בדבר דאינו קנוי לו גופו, אינו עובר עליו בלא תחמד, ובתשובה שלאחריו (סימן לג) שהשיב לאחיו הגאון בעל מטה נפתלי השיג על דבריו, שהמל"מ לא כתב אלא דלא נקרא רשע, ונפק"מ לענין פסולי עדות, אבל לענין לא תחמד עובר, ומשמע שדעתו מסכמת לדבריו, דאף דלא נקרא רשע, אבל לאו דלא תחמד איכא אף היכא שאין בו קנין הגוף.

רמ"א רב ברכות מערכה ל סימן ב עמוד צח; בשו"ת דברי יציב חו"מ סימן סה אות ג כתב שאם חמד את כל רכושו של חברו עובר בלא תחמד; בספר קב הישר פרק טז כתב שלא רק החומד כלי של חברו, אלא גם החומד ממון של חברו עובר בלא תחמד. ונראה שבמקרה של אדם המפציר בחברו שיקנה ממנו דבר, האם עובר בלא תחמד, תלוי במחלוקת האם דין לא תחמד שייך גם בממון חברו או דווקא בחפץ מסוים של חברו.

רמ"ב מוהרד"ח בספר נדיב לב ח"ב חו"מ סימן כ, ראה בשדי חמד ח"ג מערכת הלמד כלל קל; ברכת הנצי"ב על המכילתא; יד איתן על הלכות גזלה א, ט; ותולדות שמואל ח"ג מצוה לח סימן א אות ה: "נ"ל שהלאו דלא תחמד לא שייך אא"כ לקח החפץ מהמוכר לצמיתות ככל שאר לוקח שקונה קנין עולם, אבל המפציר בחבירו לתת לו החפץ בשאלה או בשכירות אין בזה משום לא תחמד דבעיני דומי' דלא תחמד כסף וזהב ולקחת לך, דמייירי ג"כ באופן זה", עכ"ד; בספר מדרש שמחה בפרשת יתרו הביא מעשה ברבי שמחה בונים זצ"ל מפשיסחה שלא רצה להתאכסן באכסניה, משום לא תחמד, לאחר ששמע שבעל האכסניה לא נתרצה בכך אלא לאחר שהפצירו בו, ונראה מכך שיש להמנע גם בשכירות ושאלה מצד מדת חסידות; לענין הפצר בחברו בדבר שאינו ממון כתב רבנו יונה בשערי תשובה שער ג אות ס: "ובאחיכם בני ישראל איש באחיו לא תרדה בו בפרך, לא ישתעבד אדם בחבריו, ואם אימתו עליהם או שהם עושים להחל את דברו, לא יצוה אותם לעשות קטנה או גדולה אלא לרצונם ותועלתם, ואפילו להחם צפחת מים או לצאת בשליחותו אל רחוב העיר ולקנות עוד כיכר לחם", עכ"ד, וצ"ע לפי זה במשעבד את חברו לעשות רצונו, בדבר שרגילים לשלם עליו ממון, האם יש בזה משום לא תחמד.

- ח. המתאוה לעושר או לדבר מסוים שלא ביד חברו, אינו עובר בלא תתאוה^{רמ"ב}.
- ט. המפציר בחברו שימכור לו חפץ שברשותו, ואם לאו, יקנה חברו ממנו חפץ זה שברשותו, אינו עובר בלאו^{רמ"ב}.
- י. אין דין לא תחמד בחפץ העומד למכירה^{רמ"ב}, ויש חולקים על כך^{רמ"ב}.
- יא. יש אומרים שבחפץ של חברו שמצוי כמותו לקנות בשוק, אין דין של לא תחמד, ויש חולקים על כך^{רמ"ב}.
- יב. יש אומרים שאפילו על פחות משווה פרוטה עובר בלא תחמד^{רמ"ב}, ויש אומרים שאינו עובר^{רמ"ב}.

---

^{רמ"ב} שו"ת דברי יציב חלק חו"מ סימן סה אות ג, ועיין לעיל הערה רכב בדברי המשנה הלכות.
^{רמ"ב} שו"ת בצל החכמה ח"ג סימן מז, עיין שם שהסתפק בדין שותף המפציר בחברו שימכור לו את חלקו בשותפות.

^{רמ"ב} נצי"ב בהעמק דבר על פרשת יתרו; תולדות שמואל ח"ג סימן א אות ג: "אם החפץ עומד באמת לימכר והרי הוא עובר לסוחר לכל אדם, אלא שלאיש הזה לא רצה המוכר למכור משנאתו אותו או מאיזה טעם אחר, והלוקח הרבה עליו ריעים עד שנתרצה למכור לו, נ"ל שאין בזה משום לא תחמד, כי התוה"ק לא אסרה אלא היכי שע"י ההשתדלות נשתנה רצון המוכר בגוף ענין המכירה, אבל הכא הלא החפץ עומד למכר, נמצא שההשתדלות לא הוליד רצון חדש בלב המוכר בגוף ענין המכירה של החפץ אלא ביטל הסיבה כגון השנאה וכיוצ"ב שהי' למוכר זה על אותו איש, אשר כ"ז אין לו באמת שייכות להלאו דלא תחמד", עכ"ד.

^{רמ"ב} בשו"ת שבט הלוי ח"ה קונטרס המצות סימן יט כתב שגם סוחר שדרכו למכור תמיד, אלא מפני איזה סיבה אינו מעונין כעת למכור והפציר בו עד שהסכים, עובר בלאו; כ"כ בספר חיי בנימין עמוד רסו סימן כא הערה 36 בשם הגרי"ז הלוי זצ"ל.

^{רמ"ב} שו"ת ארץ צבי סימן ד בשם האדמו"ר מגור; בשו"ת בצל החכמה ח"ג סימן מד אות ג כתב: 'ולא זכיתי לעמוד על כוונתי'; עיין בפרישה חו"מ סימן שנט סק"; במנחת סלת מצוה לח כתב: "והנה בזית רענן... דלא עובר בלא תתאוה, רק בדבר שקשה לחברו למכרו כגון דאין לו אלא בית אחד אז עובר, אבל ביש לו ב' בתים וקל לו למכור, אחד מהם לא עובר משום לאו תתאוה רק משום לאו דחמדה בעת הלקיחה... אמנם לדעתי אי אפשר לומר כן בלי סעד מחכמי התלמוד", עכ"ד; ובשו"ת שערי דן כתב בשם הגר"ח קניבסקי שליט"א ששייך לא תחמד גם בחפץ שמצוי כמותו לקנות בשוק.

^{רמ"ב} שו"ת בשמים ראש סימן שסב; יד המלך הלכות גזלה ואבדה א, ט; עיין גם במנחת חינוך.
^{רמ"ב} מלחמת יהושע לר' יהושע יצחק בעלסקי סימן מא; תפארת ציון לר' משה דובער ריבקיין בסימן יב אות יט.

יג. היושב או המשתמש בבית או בקרקע של חברו שלא ברצונו, ולא בתורת גזלה, עובר בלא תחמדי.¹⁷

יד. יש אומרים שהמפציר להוסיף על הנדוניא לאחר כתיבת התנאים עובר בלאוריטא, ויש אומרים שהוא רק מצד מידת הסידותיב.¹⁸

טו. יש אומרים שלא שייך דין לא תחמד בדבר שאינו נראה לעין, שאי אפשר לראותו ולחמדו.¹⁹

טז. מותר לחמוד תורתו ומעשיו של חברו ולומר מתי יגיעו מעשי למעשיו.²⁰

---

¹⁷ דרישה בדעת הטור סימן שעא סק"ט; העמק דבר על פרשת יתרו; חידושי הגאון רבי אליעזר משה הורוויץ זצ"ל על סוכה לא; ויותר מזה חידש החפץ חיים בספר זכור למרים פרק טו שאסור לחמוד אפילו מה שהיה עתיד לעלות בחלקו של חברו: "אמרו חז"ל (קידושין נט). עני המהפך בחררה ובא אחר ונטלה נקרא רשע, אע"פ שלא עשה שום מעשה של עבירה, מ"מ אין זה נכון, ובאמת הוא מרומז בקרא דכתיב לא יחמד וגו' וכל אשר לרעך, ולא אמר של רעך, כוונתו אף שהדבר עדיין אינו שלך ולא של חברך אלא שמיוחד מן השמים שיהיה לרעך ג"כ לא תחמד, כי באמת הקב"ה מזמין לכל אחד ואחד סיבותיו שיוכל להתפרנס מהן, וידוע מאמר חז"ל (יומא לה): דאין אדם נוגע במוכן לחברו אפילו כמלא נימא", עכ"ד.

¹⁸ החפץ חיים בספר המצות הקצר חלק ל"ח מצוה מ, ובסוף ספר שמירת הלשון.
¹⁹ שו"ת בצל החכמה ח"ג סימן מג באות יא וסיים בצ"ע, ובסימן מד אות ה כתב שיש ללמד עליהם זכות כיון שהוא דרך מתנה ולא מכר; וכן בשו"ת תשובות והנהגות ח"ב סימן תריז כתב ללמד זכות שהיות שזה גם לטובת הנותן, שבתו תקבל יותר, אולי אין בזה לא תחמד, וסיים שהדבר צ"ב; עיין גם בשו"ת אבן ישראל לרבי ישראל יעקב פישר זצ"ל ח"ח סימן קה.

²⁰ שו"ת אבן ישראל ח"ח סימן קה בתשובה לשאלה האם אדם מחוייב לתרום כליה לאחיו או אחותו, ובפרט כאשר הוריו לוחצים עליו שיעשה כן, ובין שאר דבריו כתב שההורים אינם עוברים על איסור לא תחמד, שאין איסור בדבר שאינו נראה לעין; בספר מעשה בראשית במצוה לח כתב: "החמדה היא במה שהעין רואה על הרוב וכמ"ש מחמד עינך, והתאוה היא בנפש וכמ"ש כי תאוה נפשך", עכ"ל; כ"כ בספר סמוכים לעד בפרשת ואתחנן, ראה לעיל בעמוד פא; בערוך השלחן חו"מ שנט, י כתב שהמפציר בחבירו ללמדו מלאכה, אומנות או איזה דבר חכמה אין בזה משום לא תחמד, וכ"כ בברכת נציב על המכילתא בפרשת יתרו, וראה סנהדרין מה. 'אמר רבה גמירי אין יצר הרע שולט אלא במי שענינו רואות'; בספר נתיב הישר על התורה לר' אברהם הלוי איש הורוויץ זצ"ל, בסוף פרשת יתרו כתב שהיורד לאומנות חברו (סנהדרין פא.) עובר בלא תחמד.

²¹ מצודת דוד, טעמי המצות לרדב"ז מצוה תע; דרך פקודיך מצוה ל"ח לח חלק המעשה אות ב.

דין אשת חברו

- א. יש אומרים שהעושה תחבולות שיגרש חברו את אשתו על מנת לקחתה לאשה, עובר בלא תתאוה אך אינו עובר בלא תחמד, אפילו אם לקחה לאחר מכן לאשה^{יב}, ויש אומרים שאם לקחה לאשה עובר גם בלא תחמד^{יג}.
- ב. מותר לאשה מן התורה לחמוד להינשא לאיש, אפילו אם יש לו אשה^{יד}.
- ג. האומר בלבו מי יתן והיה לי אשה כאשת פלוני, עובר בלאו אף שאינו חומד אותה, אלא את יופיה בלבד^{יה}.
- ד. אפילו החומד באשת חברו שלא לקחתה לאשה, אלא שתשמש בביתו כמבשלת וכדו', גם כן בכלל לא תחמד^{יז}.

---

^{יב} משנת אברהם על הסמ"ג סימן קנח אות [א] ז בדעת הרמב"ם: "שאינ ביד הבעל של האשה להעביר את האשה שלו לזה החומד... ולכך אי אפשר שיעבור על לא תחמד אלא על לא תתאוה", עכ"ל.

^{יג} מאירי יבמות כה: "וגאוני ספרד כתבו... שכל שנודע לבי"ד או לציבור... באחד שסיבב או השתדל או גרם להפריד אשה מבעלה, לא ישאנה, שסופו הוכיח שלשם כך נתכוון, אפילו לא נטען עליה, מ"מ עבר על לא תחמד, אלא שאם כנס לא יוציא, ועוד כתבו שאם נתברר שלכך נתכוון, אפילו כנס יוציא", עכ"ד; חזקוני עה"ת בפרשת יתרו; ספר חרדים בתחילת פרק א מצות ל"ת התלויות בלב; סמ"ע חו"מ סימן שנט ס"ק יט; חתם סופר על התורה בפרשת יתרו; נצי"ב בהעמק דבר על פרשת יתרו; בשו"ת בית אבי"ח ח"א אבה"ע סי' קמו כתב שהמסדר קידושין והעדים עוברים בלפני עוור, כיון שע"י הקידושין נגמר הלאו דלא תחמד; בשם ר' אפרים הלוי זצ"ל מקאליש אמרו: 'לא תחמד אשת רעך', הנגינה במילה תחמד היא 'גרשיים' לרמוז להא דגיטין נח. מעשה באדם אחד שנתן עיניו באשת רבו ועשה תחבולות שיגרשנה ונשאה הוא ע"ש, וזהו לא תחמד אפילו ע"י גירושין; בספר חשוקי חמד על גיטין נח. כתב בשם הרב אלישיב זצ"ל שבמקרה של אשה הנשואה לבעלה באיסור, המשתדל שבעלה יגרשה אעפ"י שחומד לקחתה לאשה לאחר מכן, אינו עובר בלא תחמד.

^{יד} משנת אברהם על הסמ"ג סימן קנח אות [א] ט.

^{יז} אלשיך על משלי ו, כה; דרך פקודיך מצוה ל"ת לח חלק הדיבור אות ב: "וראיתי שמדברי הזוה"ק נראה שדברי שלמה הם פירוש לדברי תורה, וס"ל לזוה"ק שכוונת התורה הוא ג"כ שלא לחמוד כעין החפץ של חברו", עכ"ד; בשו"ת בצל החכמה ח"ג סימן מט אות ד כתב שהוא רק מדברי קבלה ולא מדאורייתא; בספר קדש הלולים בפרק כו כתב שאין בזה איסור דלא תחמד.

^{יז} משנת אברהם על הסמ"ג סימן קנח אות [ב] יג.

- ה. אסור לשבח יפיה של אשת איש בפני חברו, שמא יבוא לחמדה^{רס}.
ו. הכופה אשה שתתקדש לו, עובר בלא תחמדי^{סא}.

דין חברו

- א. איסור לא תחמד שייך בכל הקרובים, וגם באביו ואמור^{סב}.
ב. החומד חפצי בדק הבית, אינו עובר בלאור^{סג}.
ג. המפציר בחברו ליתן לו צדקה, אין בזה משום לא תחמדי^{סד}.
ד. החומד חפץ של חברו ורוצה לראותו, אין חברו מחויב להראותו לו, אף אם ע"י זה יבוא החומד לידי סכנה^{סה}.

^{רס} רבנו יונה בספר היראה סימן רנד: "אל תשבח אשה ביפיה בפני חברך, פן על ידך יחמדנה וכתוב 'לא תחמד' קרי ביה לא תחמיד", עכ"ל. וכתב שם במקור היראה: "מכילתא 'כתוב אחד אומר לא תחמד וכתוב אחד אומר לא תתאוה, ה"ז אזהרה לעוקב אחר המנאף, פירוש שממציא לו נשים, וסובר רבינו דמפרשי לקראי כאילו נאמר לא תחמיד", עכ"ל; ספר חסידים סימן צט; בספר אהבת חסד לחפץ חיים, קונטרס התבוננות הנפש, שער השלום פרק כז כתב: "אל תשבח אשתך בפני חברך וכ"ש בחברת אנשים, פן יבאו לשנוא נשותיהם או לחשוק באשתך ולהרהר בה", עכ"ל; בארחות צדיקים בשער הקנאה (שער יד) כתב שמדה טובה שלא ילבש בגדים משובחים מדי וכן לענין מאכל וכו', כדי שלא לגרום שיקנאו בו ויחמדו ממונו והוי לפני עוור.
^{סא} שו"ת חתם סופר אבן העזר חלק א סימן קט: 'מה לי תליוה וזבין או תליוה וקדיש... ושניהם עברו בלא תחמד'.

^{סב} חפץ חיים בסוף ספר שמירת הלשון: "עוד אמרתי לעורר על דבר אחד שנכשלין בו בנ"א, הנה ידוע שעון גזל הוא בין מאחרים ובין מקרוביו, ואפילו מאביו ואמו, כדאי בב"ק גזל משל אביו וכו', ופשוט דהוא הדין הלאו דלא תחמד שייך גם כן לכל", עכ"ל; כ"כ בשו"ת להורות נתן ח"ה יו"ד סימן נב שהמפציר באביו שיתן לו מתנה או ממון עובר בלא תחמד; עיין שו"ת רשב"א ח"ג סימן רצב, ובשו"ע יו"ד רנא, ד.

^{סג} מנחת חינוך במצוה תטז; שו"ת בצל החכמה ח"ג סימן מח אות י.

^{סד} חפץ חיים בסוף ספר שמירת הלשון, ובכל מקרה מותר דוקא כשידו משגת ליתן, ראה רמב"ם הלכות מתנות עניים ז, יא וטושו"ע יו"ד רמה, ז.

^{סה} שו"ת שלמת חיים ח"ב סימן כז, וכ"כ בספר תורת חיים (הנהגות ופסקים לר' יוסף חיים זוננפלד זצ"ל) פסקים סעיף ח בשם ר' חיים קניבסקי שליט"א.

- ה. אין עוברים בלא תחמד לגבי רכושו של נכרי¹⁰¹.
- ו. החומד חפץ שנמצא בשותפות ישראל ונכרי, אינו עובר בלאורי¹⁰².
- ז. יש אומרים שהמוכר את החפץ לחומד עובר בלאו דלפני עוורי¹⁰³, ויש אומרים שאינו עובר¹⁰⁴.

---

¹⁰¹ מנחת חינוך מצוה לה ובמצוה תטז; אברבנאל בפרשת יתרו; ספר המקנה ק"א הלכות קידושין סימן כח; שו"ע הרב או"ח קונטרס אחרון סימן תמ אות יא; מלבי"ם על פרשת יתרו; בפרי מגדים סימן תר"ד מ"ז סק"א הסתפק בדבר; בשו"ת דבר משה מהדורה תנינא סימן צח אות י כתב להוכיח מגמרא חולין דף לט, ששייך לא תחמד אף בשל נכרי; ברבנו בחיי על הפסוק 'לא תענה ברעך' כתב: "לא אמר באחיך כמשפט הכתובים... כי שם היו דורשים אחיך ולא עכו"ם וכאן הזהיר אפילו על העכו"ם, כי כן מצינו (שמות יא) 'וישאלו איש מאת רעהו', והוא נאמר על המצריים", עכ"ל; ילקוט שמעוני פרשת יתרו אות רעו, לגבי אברהם שהקפיד לא לחמוד מנכרי: 'אף הוא קיים לא תחמד אם מחוט ועד שרוך נעל'; עיין בספר תורה שלמה לר' שלמה צבי שיק זצ"ל בפרשת יתרו סימן טו במש"כ בדעת אונקלוס; בתולדות שמואל ח"ג מצוה לה סימן ב אות ד כתב שלגבי חפצי מומר ישראל, תלוי הדבר במחלוקת הפוסקים המובאת בשו"ע יו"ד קנט, ב לענין האם מותר להלוותו ברבית.

¹⁰² שו"ת בצל החכמה ח"ג סימן מו, ובאותו סייג זאת וכתב שאם השותפות היא בדבר שחולקין אותו במידה כגון דגן, אזי שפיר י"ל דשייך לא תחמד בחלקו של ישראל.

¹⁰³ מרכבת המשנה על הלכות גזלה א, ט; בשו"ת שערי דעה ח"א סימן קמט בסוף דבריו נוטה לומר שעובר בלפני עוור אלא שמסיים בצ"ע.

¹⁰⁴ שו"ת בצל החכמה ח"ג סימן נ, וכ"כ שם בדעת המנחת חינוך.